

KULTTUURIMAISEMA JA RAKENNUSKANTA

Tekijät:

Alkukartoitus arkkitehtuurin ylioppilas
Panu Savolainen vuosina 2004-2005.

Inventoinnin täydentäminen, vieminen paikkatietoon,
uudelleenkuvaus, tarkistus ja viimeistely Anne Vähätalo,
arkkitehti SAFA vuosina 2010-2014.

Kiitokset kommentoinnista ja täydentävistä tiedoista Tuusulan
museoamateurssi Jaana Koskenranta sekä lukuisat kohteiden
omistajat ja kyläaktiivit.

Taitto ja paikkatieto-otteet:
2014 Tuusulan kunta / Grapica Oy

SISÄLTÖ

Luokitus.....	5
Luokituksen kriteerit	5
Pääkohteet	5
Aluekohteet ja historialliset tielinjat.....	5
II. HYRYLÄN TAAJAMA.....	7
257. Hyrylän taajama	7
27. Viksberg eli Rustholli	16
28. Prijuutti.....	19
241. Fallbackantien asutus.....	22
29. Amer-yhtymä.....	25
30. Korvenranta ja Korkki	28
222. Kotikallio	30
226. Yli-Jussila	32
227. Vanha Hyrylän maalauskylä ja 27. Viksbergin pihapiiri.....	34
31. Maamiesseuran talo - Mäntymäki	39
213. Isä Arsenin pappila - Päämaja.....	41
216. Hyrylän vanha kaupparaitti.....	43
32. Rapsikanmäki (Koulumäki) ja paloasema	46
(33) Hyrylän seurakuntakeskus - purettu 2013	50
33 Tuusulan uimahalli, seurattava	51
34. Hyrylän torialueen rakennukset ja kunnantalo	52
35. Hyrylän koulukeskus	54
36. Kasarmialue	57

HYÖKKÄLÄN KYLÄ.....	65
37. Hyökkälän vanha kylänraitti (Klaavola, Klaavo ja Saksa)	70
38. Klaavo	72
39. Klaavola.....	75
40. Hyökkälän Saksa, kruunun puustelli	77
211. Mahlamäen metsälähiö.....	80
246. Keravan Sammalojan hautausmaan kappeli.....	83
42. Koskenmäen työväentalo (Hyrylän torppa)	85
43. Koskenmäen palstatila-asutus	87
44. Rauhamäki ja Saunapirtti	96
45. Nummenkankaan eli Paijalan hautausmaa.....	98
LÄHTEET	101

Hyrylän ja Hyökkälän isojakokartat täydennyskarttoineen ja uusjaon kartta on digitoitu Kansallisarkistossa tammikuussa 2017 ja siksi niitä ei ole voitu käyttää tutkimuksessa (digitointia odottavat kartat olivat käyttökiellossa). Koska kartoilla on huomattava merkitys kylien historian ja maisemarakenteen muodostumisen esilletuojana, ne on lisätty viime metreillä tuomaan lisävalaisua kulttuuriympäristöselvitykseen. Isojakokartat ovat olleet kuninkaankartaston lähtömateriaalina.

LUOKITUS

Kohteiden ja alueiden luokittelussa on 1960- ja 1970-luvuilla käytetty kolmiportaista numeroluokitusta, jolla pyritään määrittelemään lähinnä kohteen säilytettävyyden aste. Luokitus on nyttemmin tullut takaisin käyttöön, mm. Pirkanmaan maakuntamuseon tekemässä Pispalan kaupunginosan inventoinnissa sekä Järvenpään kaupungin rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnissa.

Luokitus helpottaa inventoinnin tulosten hyödyntämistä maankäytössä. Paljon tietoa käsittävän raportin sisältö voidaan luokituksen avulla hahmottaa helpommin maankäytön suuntaviivoja laadittaessa. Luokituksen haittapuoli on välimuotojen puuttuminen hienovaraisuudesta huolimatta. Rajatapauksia on paljon, ja inventoijan tiedostamaton subjektiivisuus vaikuttaa luokitukseen väkisin.

Luokituksen käyttö on perusteltua, mikäli alueella on paineita uudisrakentamiseen ja ympäristön muutokset ovat nopeita. Tuusulan rakennuskanta ja ympäristöt ovat pääkaupunkiseudun lievealuetta, minkä vuoksi kunnan väestönkasvu ja sitä kautta uudisrakentaminen ovat nopeaa. Tuusulan maaseutu käsittää arvokkaan kokonaisuuden maanviljelyskulttuuriin liittyvää rakennuskantaa ja maisemaa, jotka ovat viimeisten vuosikymmenten aikana ehtineet kärsiä maisemaan sopimattomasta uudisrakentamisesta sekä suoranaisestä tuhoamisesta. Luokituksen ideana on Tuusulan tapauksessa auttaa tiedon nopeampaa siirtymistä maankäytön ratkaisuihin sekä rakennusvalvonnan työskentelyyn inventoinnin paikkatietojärjestelmään viennin avulla. Luokituksen avulla maankäyttöä voidaan ohjata tunnistamaan arvokkaat ympäristön osat ja inventoinnin yhteydessä luodun kuvapankin avulla huomioimaan ne asiat, joita numeerisesti ei voida ilmaista.

Numerot eivät välttämättä anna kuvaa kohteiden välisten arvojen suhteesta, sillä ehdoton säilymisen vaatimus voi olla hyvin erilaisilla kohteilla.

Osalle kohteista ei ole annettu lainkaan luokitusta. Joissain tapauksissa kohde ei täytä riittäviä säilyneisyyden kriteereitä, mikä ei merkitse, ettei sillä olisi lainkaan arvoa. Erityisesti useiden rakennusten kokonaisuuksilla saattaa olla historiallista merkitystä, vaikka rakennukset yksin olisivat vähäarvoisia. Myös erittäin huonokuntoiset kohteet on jätetty luokituksen ulkopuolelle, jos voidaan arvioida, että niiden kunnostaminen väistämättä tuhoaisi rakennuksen antikvaarisen arvon.

LUOKITUKSEN KRITTEERIT

Pääkohteet

Luokka I

Luokkaan kuuluvat automaattisesti RKY2009-kohteet ja maakunnallisesti arvokkaat kohteet sekä paikallisesti erityisen merkittävät kohteet, joilla voi olla myös mahdollisesti valtakunnallista merkitystä.

Ensimmäisen luokan paikallisia kohteita ovat antikvaarisesti hyvin säilyneet kohteet, joilla on suuri merkitys Tuusulan rakennusperinteen osana. Näihin

kohteisiin sisältyy useita arvönäkökulmia tai erittäin vahva yksi peruste. I luokan kohteiden kuvauksiin on liitetty lyhyt perustelu luokituksesta.

Suojelusuositus: Rakennuksia ei saa purkaa. Rakennuksiin sallitaan säilyttäviä tai alkuperäistä asua kunnioittavia muutoksia, jotka tulee tehdä harkiten ja rakennuksen kulttuurihistorialliset ominaispiirteet huomioiden. Luokan kohteita muutettaessa ja korjattaessa tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka II

Kohteita, jotka ovat vähintään kohtalaisen hyvin säilyttäneet rakennushistoriallisen arvonsa tai kerroksellisuutensa ja edustavat Tuusulan rakennuskulttuurin arvokasta osaa. Niihin saattaa sisältyä useita arvönäkökulmia kuten esimerkiksi autenttisuus, henkilöhistoria, paikallishistoria, rakennustaiteelliset arvot, rakennustyyppin harvinaisuus paikkakunnalla.

Suojelusuositus: Rakennuksia saa purkaa vain erityisen pakottavasta syystä, joka täytyy perustella alan asiantuntijoita apuna käyttäen. Mahdollisia muutoksia saa tehdä rakennuksen ominaispiirteitä kunnioittaen ja muutoksissa tulee ottaa huomioon rakennusten historiallinen ilme ja aiempi muutoshistoria. Harkitut laajennukset tai muutokset ovat mahdollisia. Kohteita muutettaessa ja korjattaessa tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka III

Kohteita, joilla on paikallishistoriallista arvoa ja joissa on mahdollisesti tehty suuriakin muutoksia, ja jotka ovat mahdollisesti osana arvokkaampaa kokonaisuutta.

Suojelusuositus: Rakennukset tulisi pyrkiä säilyttämään. Muutokset tulisi tehdä rakennusta kunnioittaen, vaikka suuremmatkin laajennukset ovat mahdollisia. Muutokset tulisi toteuttaa rakennuksen muodon ja koon sekä ympäristön ehdoilla.

Osakohteet

Osakohteet on luokiteltu samojen periaatteiden mukaan kuin pääkohteet, mutta niiden ensijainen valinta perustuu niiden merkitykselle kokonaisuuden luojina ja täydentäjinä. Nämä kohteet voivat olla pääkohteita täydentäviä, esimerkiksi pihapiirin rakennuksia tai rakennelmia tai aluekokonaisuuksien osakohteita mukaanlukien siltoja, muuntamotorneja, kilometritolppia, taideteoksia.

Suojelusta yleisesti

Rakennuksen omistaja on velvollinen ylläpitämään ja huoltamaan rakennettua omaisuuttaan. Rakentamisen yhteydessä tulee tiedostaa rakennuksesta syntyvä vastuu ja velvollisuus varautua ylläpitokustannuksiin: rakennus ei ole koskaan kertaluontoinen sijoitus vaan jatkuvaa huoltoa ja rahallista panostusta vaativa omaisuus.

Suojella paikoillaan vai siirtää?

Tuusulassa on muutamia kylien ja taajamien keskusta-alueille ”jääneitä” vanhemman rakennuskannan edustajia, joiden käytöstä ja korjauksesta on käyty jopa vuosikymmeniä kestäviä kädenvääntöjä omistajien, paikkakun-

talaisten ja ”suojeluviranomaisten” välillä. Tilanteissa, joissa aikaisempien sukupolvien toiminta on tuhonnut ympäröivän rakennuskannan, paikoilleen unohtunut rakennus on ymmärrettävä joko siirtää sellaiseen mahdollisimman lähellä alkuperäistä sijoitusta sijaitsevaan paikkaan, jossa sillä on ikäistään ja arvoistaan seuraa tai vaihtoehtoisesti siirtää/rakentaa tämän yksinäisen ympärille luonteva ja vanhaa rakennusta kunnioittava ympäristö. Ensijaisesti vanha rakennus tulee säilyttää alkuperäisellä tai nykyisellä paikallaan, sillä sijainti kertoo omaa historiallista tarinaa juuri kyseisestä rakennuksesta ja sen merkityksestä. Käytännössä suuri osa hirsirunkoisista rakennuksista on siirretty kerran olemassaolonsa aikana: joko veistopai-kalta rakennuspaikalle tai muusta syystä paikasta toiseen mm. kauppa- tai perinnönjakotilanteessa; toisinaan vanha hirsirunko on ostettu uuden rakennuksen alta pois ja muotoiltu uudelleen pystytysvaiheessa. Vanhan, yksittäisen rakennuksen uudessa käytössä on huomioitava mahdollisimman tarkasti vanhan säilyminen sellaisenaan, sillä maankäyttö- ja rakennuslaki antaa mahdollisuuden poiketa uudisrakentamisen normeista silloin kun kyseessä on suojelukohde tai muutoin arvokas rakennus. Uudiskäyttötarkoitus tulee valita ensisijaisesti rakennuksen ehdoilla.

Erityisesti tulee huomioida rakennusten rakennusosien säilyttäminen sekä korjauksessa että siirtotapauksissa: rakennuksen rakennushistoriallinen arvo muodostuu alkuperäisistä rakennusosista: ovista, ikkunoista, heloisista, ulko- ja sisävuorauksesta, kivijalasta, koristelusta niin sisällä kuin ulkona (mukaanlukien vuorilaudat ja listat) ja kiinteistä kalusteista mm. kaiteet, kaapistot, komerot, portaat, uunit ja muut mahdolliset rakennelmat. Vanhassa rakennuksessa saa näkyä ajan kuluminen: kunnostuksessa tulee ymmärtää patinan ja lian ero. Useimmiten vanhat, ennen 1960-lukua valmistetut rakennusosat ovat kunnostettavissa. Paikallinen maakuntamuseo osaa antaa tarvittaessa neuvoja kunnostukseen.

Aluekohteet ja historialliset tielinjat

Rakennetun ja rakentamattoman suhde, pihapiirit, maisema-alueet. muutama selventävä rivi. maisemallinen ja historiallinen merkitys.

Luokka 1

Luokkaan kuuluvat automaattisesti RKY2009-kohteet ja maakunnallisesti arvokkaat kohteet sekä paikallisesti erityisen merkittävät aluekokonaisuudet, joilla on suuri paikallinen arvo ja myös valtakunnallista merkitystä.

Rakennuskannaltaan erityisen hyvin säilyneitä kokonaisuuksia, joiden rakennukset ovat pääasiassa 1 tai 2 luokkaa. Alueet sisältävät useita arvönäkökulmia, mm.rakennushistoriallisia, historiallisia tai maisemallisia arvoja. Alueilla voi olla uudisrakennuksia, mikäli niiden arvo on muuten kulttuurihistoriallisesti tai esim. taajamakokonaisuuden osana erityisen merkittävä.

Suojelusuositus: Kokonaisuuden keskeiset ominaispiirteet tulee säilyttää.

Tiet, pihojen rakenteet yms. tulisi huomioida. Uudisrakentamista tulee tehdä harkitusti ja tarkkaan huomioida mm. olemassa olevan ympäristön mittakaava ja rakennustapa. Luokan kohteita muutettaessa ja korjattaessa

tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka 2

Merkittävät aluekokonaisuudet.

Alueella on vanhaa, pääasiassa 2-luokan rakennuskantaa, jonka joukossa voi olla muutama uusi rakennus. Uudisrakennukset sopivat mittakaavaltaan ja rakennustavaltaan vähintään kohtalaisen hyvin ympäristöönsä.

Suojelusuositus: Kokonaisuuden keskeisiä ominaispiirteitä tulee vaalia osakohteiden luokitusta noudattaen. Myös tiet ja pihojen rakenteet tulisi huomioida. Sopeutuva uudisrakentaminen on mahdollista.

Luokka 3

Muutoin mielenkiintoiset, arvokkaat tai seurattavat rakennetut alueet.

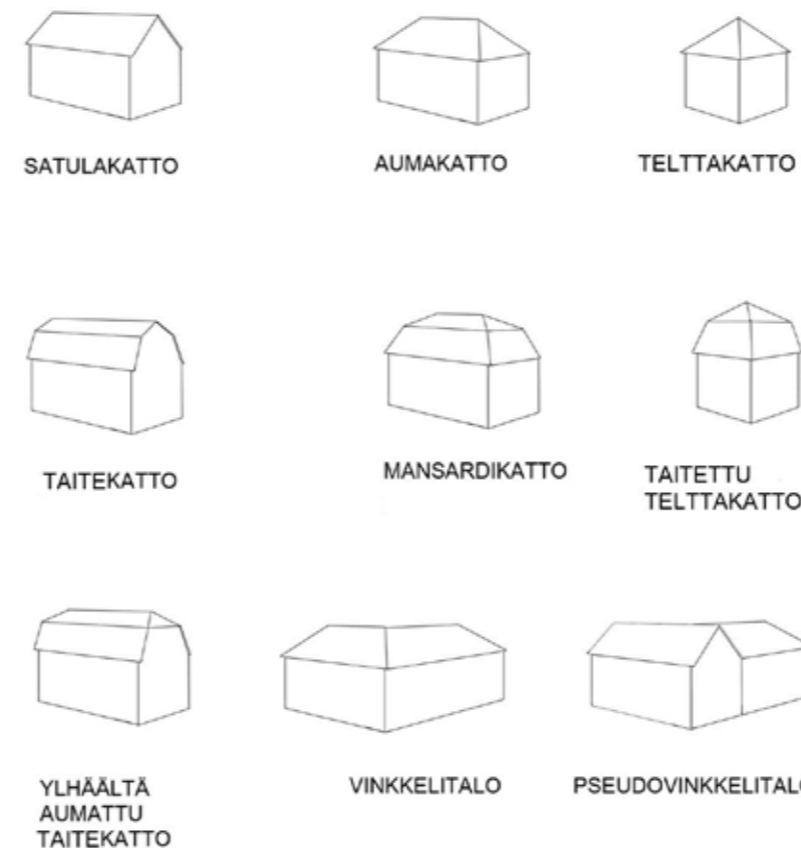
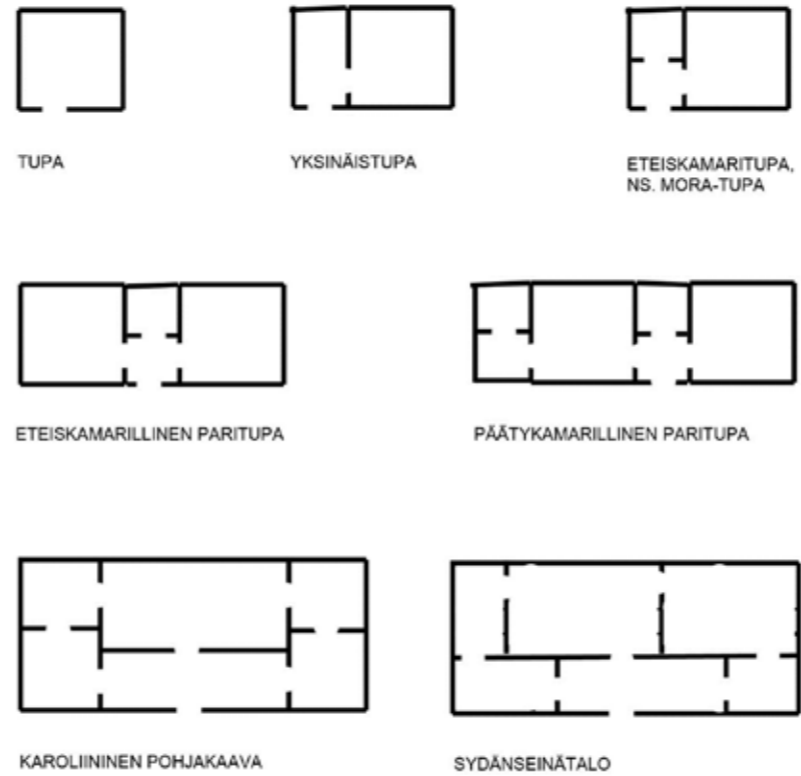
Alue on muuttunut esimerkiksi rakennuskannaltaan, rakenteiltaan, tiestöltään, pihastutuksiltaan. Rakennukset ovat pääasiassa II ja III-luokan kohteita ja alueella on useita uudisrakennuksia, joista suurin osa sopii kuitenkin vanhan rakennuskannan mittakaavaan ja rakennustapaan.

Suojelusuositus: Rakennuksia saa purkaa vain pakottavasta syystä (huomioidava mitä edellä on sanottu kohteista), myös tielinjaukset tulisi säilyttää. Uudisrakentaminen on mahdollista vanhaa rakennustapaa kunnioittaen.

Erilaisten kohdetyyppien keskinäisestä arvotuksesta

Inventointi sisältää ”suur”maisema-aluejaon (I-VIII), jossa on ensisijaisesti kiinnitetty huomiota yhtenäisiin maisema-alueisiin ja niiden erilaisiin tyyppisiin. Paikkatiedossa maisema-aluejako on esitetty nimellä ”Maaseudun kulttuurimaisema-alue”, vaikka Tuusulassa on myös kolme taajama-alueita. Maisema-aluejako on myös ollut johtotähtenä selvityksen vihkajakoa luotaessa, vaikka maisema-alueet eivät aina noudata hallinnollista kyläjakoa. Pääsääntöisesti maisema-alueita ei ole arvoluokiteltu ellei kyseessä ole valtakunnallisesti tai maakunnallisesti tärkeän alueen sisältävä maisema-alue. Maisema-alue voi sisältää myös paikallishistoriallisen kehitysjuonteen, joka lisää sen omaleimaisuutta. Maisema-aluejako on luotu kaavoittajille ja suunnittelijoille Tuusulan maisemaa ja historiaa selvittäväksi kaavioksi yleiskaavoitusta ja täydennysrakentamista ohjaamaan.

”Rakennuskulttuurikohde” on tässä inventoinnissa aina muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta yksittäinen rakennus, jota erittäin usein ympäröi ”Rakennettu kulttuurialue” ja jolla on ”Rakennettua kulttuurialuetta täydentäviä rakennuksia tai rakennelmia”. Eli yksinkertaisimmillaan kyse on pihapiiristä (=rakennettu kulttuurialue), pihassa olevasta päärakennuksesta (=rakennuskulttuurikohde) ja talousrakennuksista (=rakennettua kulttuurialuetta täydentävät rakennukset tai rakennelmat). Rakennelma voi olla vaikka vanha kivivaija, kivipengerrys/porrastus, maakellari ja toisinaan myös pellon keskelle tai reunaan kasattu ei-muinaismuistoksi luokiteltava kiviröykkiö, joka on syntynyt pellonraivauksen yhteydessä ja jossa on havaittavissa selkeä rakennustaiteellinen pyrkimys (=symmetria, selkeä, järjestelmällinen latominen, keon päälle kasattu ”majakka”). Rakennettu kulttuurialue voi pitää sisällään myös puutarhaa, peltoaluetta, metsälaidunta tai muuta vastaavaa, jolla on kohteelle selkeä toiminnallinen ja maisemallisesti näkyvä yhteys.

Maaseudun rakennuskulttuurin pohjakaavat

Maalaistalojen pohjakaavat noudattavat yhtenäistä kehityslinjaa. Maaseudun rakentamisessa vakiintui 1700-luvun kuluessa yleiseksi rakennustyyppiksi paritupa. Rakennustyyppi syntyi usein yksinäistuvasta, kun rakennusta jatkettiin symmetrisesti toisella tuvalla tai salilla - toisinaan vanhasta tuvasta tehtiin sauna kuten on tapahtunut Seurasaaressa siirrettyssä Niemelän torpassa.

1700-luvulla säätyläisrakennuksissa yleistyi ns. karoliininen pohjakaava, jossa huonetilat jaettiin päätykamareihin ja keskeisesti sijoitettuun tupaan, jonka edessä oli koko tuvan levyinen eteistila. Mallin takana oli ruotujakolaitoksen virkatalot, joiden perusmuoto oli tämä neljän kamarin, salin ja eteishallin ratkaisu. Karoliininen pohjakaava jäi elämään erilaisina pienempinä variaatioina kansanrakentamiseen aina 1940-luvulle asti. Sydänseinätalot tulivat talonpoikaisrakentamiseen 1800-luvun loppupuolella. Ne olivat viimeinen askel ennen vapaiden pohjakaavojen syntyä. Sydänseinän molemmin puolin saatettiin huonetilat järjestää käyttäjän toivomusten mukaan.

Rakennuksen ikä on suunnilleen määritettävissä jo sen pohjakaavan perusteella, tosin määrittämisessä on otettava aina huomioon myös paikallinen traditio sekä perustamistapa, työkalujen työstöjälki, nurkkaliitokset ja mahdolliset merkit aikaisemmista rakennusvaiheista - ja muistettava se seikka, että rakennusmateriaaleja, erityisesti hirssiä, ovia, ikkunoita laseineen, sokkelikiviä ja heloja on kierrätetty niin kauan kuin ne ovat olleet käyttökelpoisia.

Talojen kattomuodot

Kattomuodot kertovat pohjakaavoja selkeämmin erilaisten tyyllisuuntien vaikutukseen maalaistaloissa. Harjakatto on talonpoikaisrakentamisen ikivanha kattotyyppi, jonka ohelle muita kattotyyppisiä alkoi ilmestyä 1700-luvun lopulta alkaen. Taitekatto pohjautuu 1700-luvun lopulla rakennetuista säätyläistaloista, mutta suurin osa nykyaikaan säilyneistä taitekatoista on jugendin mukanaan tuoman 1910- ja 20-lukujen tuotosta.

Aumakatto liittyy erityisesti empireen mutta myös 1700-luvun ylempien upseerien sotilasvirkataloihin mallipiirustuksineen. 1900-luvulla aumakattoa on käytetty klassistisissa rakennuksissa. Telttakatto on tavallaan aumakaton tyypitys, joka esiintyy pääosin klassistisissa, pohjamuodoltaan neliömäisissä asuinrakennuksissa ja erityisesti talousrakennuksissa kuten viljamakasiineissa ja eteläisessä Suomessa harvinaisissa kesänavetoissa. Myös funktionalistisissa pientaloissa on telttakattoja. Aumattu telttakatto ja mansardikatto esiintyvät lähinnä 1900-luvun alkupuolen rakennuksissa, joita Tuusulasta löytyy molemmista vain muutama esimerkki. Mansardikaton lappeat peittävät rakennusta kaikilta sivuilta, taitekatto vain kahdella vastakkaisella sivulla.

Vinkkelij- ja pseudovinkkelitalot eroavat siinä, että pseudovinkkelitalo on useimmiten syntynyt poikkipäädellä jatketusta rakennuksesta.

Frontoni on päätykolmio. Keskirisaliitti on rakennuksen pitkän julkisivun keskilinjalla oleva, mahdollisesti hieman ulkoneva, poikkipääty, jota on korostettu erilaisin arkkitehtonisin tehokeinoin kuten pilasterein. Pilasteri on esim. laudoista tehty valepilari, joka ulkonee hieman julkisivusta ja saattaa piilottaa taakseen mm. pitkänurkkaisen hirsiliitoksen päät, följarin - tai ei välttämättä yhtään mitään.

II. HYRYLÄN TAAJAMA

257. Hyrylän taajama

Hyrylän arvokkain rakennettu ympäristö on varuskunta-alue, joka on niin rakennuskannaltaan kuin historialliselta merkitykseltään maakunnallista arvoa. Tämän lisäksi taajama-alueella on yksittäisiä merkittäviä rakennuksia sekä pieni, muutaman rakennuksen keskittymä Kauppakujalla edustamassa eri-ikäisiä kauppiastaloja.

Historia ja rakennuskanta

Hyrylän eli Skavabölen läpi kulkee jo 1400-luvulla asiakirjoissa mainittu Hämeentie. Tienristeys Hyrylästä tuli 1680-luvulla, jolloin rakennettiin nykyisen keskustan kohdalla Hämeentiestä haarautuva Tuusula-Hollola-maantie.¹ Uuden tienristeyksen eteläpuolella oli jo toiminut ennen 1600-luvun puoliväliä majatalo Hyrylän Simo Markunpojan (isäntänä vuoteen 1649) ratsutilalla, joka sai nimekseen Gästgivars. Majatalolla oli oikeus majoituksen lisäksi myydä matkustavaiselle ruokaa ja juomaa. Varsinaista krouvia ei uuden, pienen Hyökkälän kahden talon kylän läheisyyteen muodostuneen tienristeyksen tienoilla ollut ennen 1790-lukua, jolloin Kirkonkylässä everstiluutnantti Danckvartin omistamaa krouvia piti Anders Sarbom.² Hyrylän talonpoikaiskylä sijaitsi etelämpänä, suunnilleen Viksbegin ja Mikkolan kohdalla, mistä sen voi tänä päivänäkin löytää karttaa lukemalla. Kantatiloja oli kuusi: Gästgivars, Jussila, Vähämuori, Peltola, Knuutila eli Posti ja Mikkola.

Ensimmäinen laajempi maatalouteen liittymätön asutuskeskittymä syntyi, kun Krimin sodan aikaan perustettu tilapäinen sotilasleiri muuttui pysyväksi varuskunnaksi 1850-luvun lopulla.³ Ensimmäiset kasarmit rakennettiin maanteiden risteysten väliseen kolmioon sekä hieman myöhemmin sen itäpuolelle. Pysyvät rakennukset saatiin paikalle 1850- ja 60-lukujen kuluessa. Kasarmialueen ympärille ei kuitenkaan ennen 1800-luvun loppua kehittynyt ulkopuolista taajamaa. Tosin ympäristön kylissä (Hyrylä ja Hyökkälä) asui 1900-luvun vaihteessa lähes 300 ihmistä.⁴ Varuskunnan vaikutuksesta Hyrylään muutti venäläistä siviiliväestöä, joka 1900-luvun alussa muodosti niin vakiintuneen yhdyskunnan, että sen käyttöön tarvittiin kansakoulu.

Tuusulanjoen toisella puolella sijaitsi 1800-luvulla syntynyt Koskenmäki, joka oli läheisen Paijalan kylän Jussilan tilasta lohkottu alue. Toukolan nimellä kulkenut lohkotila muuttui mökkien hallitsemaksi mäkitupalais- ja käsityöläiskyläksi jo 1800-luvun viimeisellä vuosikymmenellä.⁵ Myös varuskunnan perässä tulleet venäläis- ja vienankarjalaissyntyiset kauppiat ja käsityöläiset sijoittuivat osittain Koskenmäkeen. Jotain asutuksen tiivyydestä kertoo se, että Tuusulan ensimmäinen, koko kunnan työväestön etuja ajamaan tarkoitettu, Kirkonkylässä perustettu Tuusulan työväenyhdistys siirtyi Koskenmäkeen vuonna 1901 löydettyään sieltä yhdistystilat ja sai pian nimekseen Koskenmäen työväenyhdistys.⁶

1930-luvun alkuun mennessä varuskunnan eteläpuolelle teiden risteysseen oli kehittynyt pieni liike- ja asuinrakennusten ryhmä. Peltolan ja

Ylitalon (Gästgifvarsin Yli-Rustholli⁷) tilat muodostivat taajaman eteläreunan joskin näihin liittyi tiiviisti vielä Yli-Jussilan mäki. Koskenmäen alue oli oma tiiviisti rakentunut kokonaisuutensa. Hyrylässä ei vielä sodan jälkeenkään tapahtunut merkittäviä muutoksia, kuten Jokelassa, jonne nousi paljon rintamamiestaloja.⁸

Hyrylän 1800-luvulta asti muodostunut, historiallinen maaseutuvaruskunnan taajamarakenne alkoi murentua vasta 1960-luvun puolivälissä, jolloin Helsingin ilmatorjuntarykmentin koulutustoiminta muuttui kenttäharjoittelusta maastoharjoitteluksi. Tuolloin Hyrylän nykyisessä keskustassa, ostoskeskuksen ja kunnantalon tienoilla sijainneet vanhat kasarmit jäivät vaille käyttöä toiminnan painopisteen siirtyessä pois kylän keskustasta. Keskustan massiiviset, kuntaa ja seurakuntaa sekä puolustusvoimia palvelevat rakennukset nousivat entisen kasarmien harjoituskentän kohdalle. Vanhat kauppias- ja porvaristalot saivat vähitellen väistyä laatikkomaisten toimisto- ja kaupparakennusten tieltä; muutamat, eri vuosikymmeniltä olevat, vanhaa Hyrylää edustavat rakennukset vielä sinnittelevät uudempien rakennusten välissä tuoden muistumia vanhasta taajamasta. Nykyisessä taajamarakenteessa on erittäin tärkeää vaalia sitä omaleimaisuutta ja paikan hengestä ja historiasta kertovaa kerroksellisuutta, joka on säilynyt eri puolilla kylää olevien eriaikaisten rakennusten ja rakennusryhmien osina. Vähäiset selviytyjät tulee nostaa taajaman arvoraakennuksiksi ja suoda niille oma tila ja yleisöä palveleva, joustavasti säädelty käyttö sekä asuinrakennuksina että julkisina/puolijulksina tiloina (kahvilat, antikvariaatit, pikkupuodit) tasapainottamassa uudempaa ja tehokkaampaa rakentamista. Taajama on laajentunut ulospäin lähinnä 70-luvulla ja sen jälkeen. Parhaiten säilynyt historiallisesti merkittävä taajamarakenteen osa on Koskenmäki sekä pieni pala entistä kauppakatua isä Arsenin pappilan ja Maamiesseurantalon välillä ja lähistöllä.

Taajama on 1960-luvun lopulta alkaen imaissut sisäänsä Hyrylän ja Hyökkälän kylät, joista Hyökkälän vanha kyläkeskus on vielä kuitenkin selkeästi erottuva oma kokonaisuutensa. **EI LUOKITUSTA.**

1 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 196.

2 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 202-204.

3 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s.517.

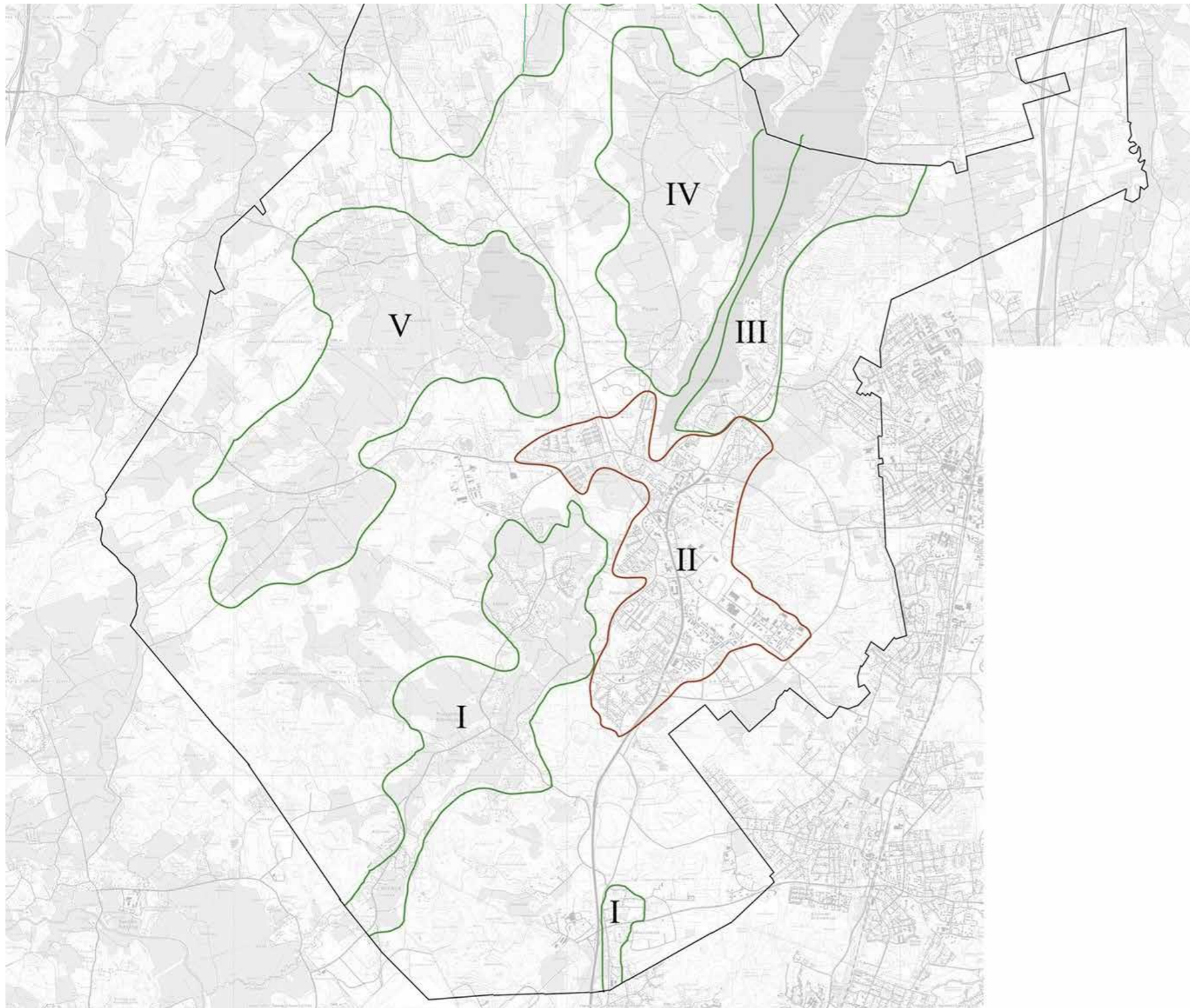
4 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 50.

5 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 57.

6 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 642-645.

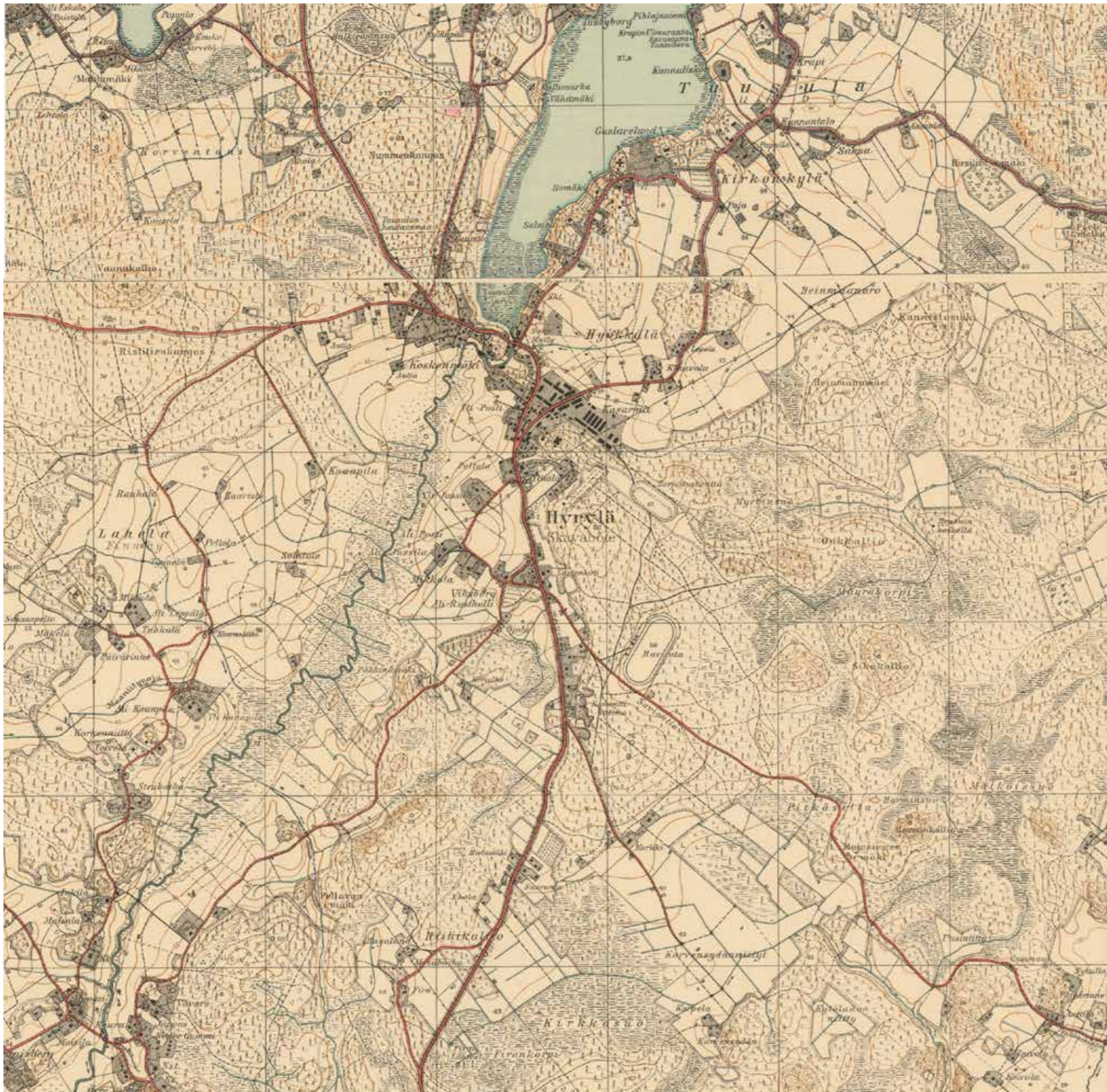
7 viranomaisen paikkatieto: Ylitalo on osa Gästgifvarsia, joka 1930-luvun kartoissa on Viksberg mutta varsin usein Ali-Rustholli kielikiistan puhdistamana.

8 karttojen vertailu.

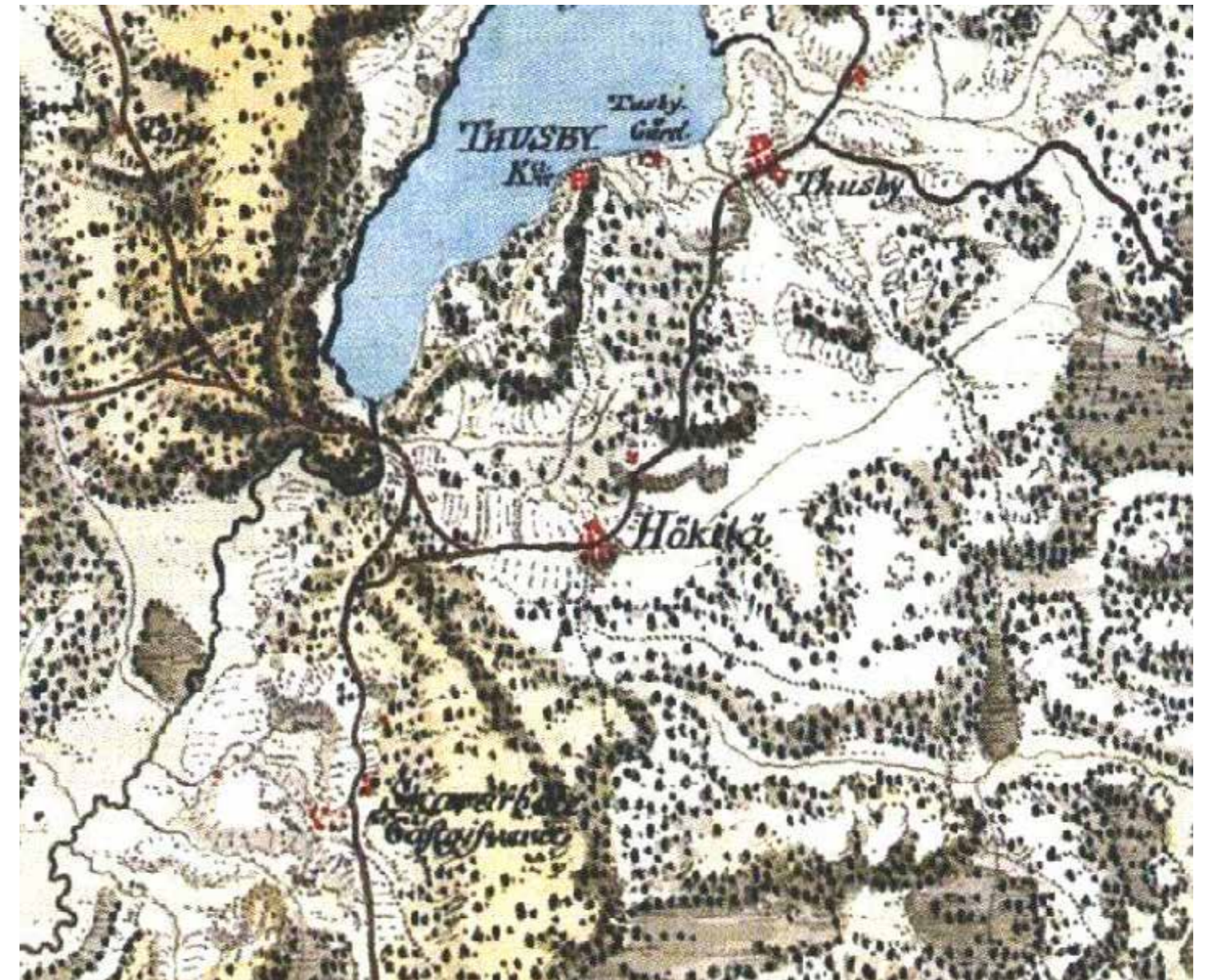
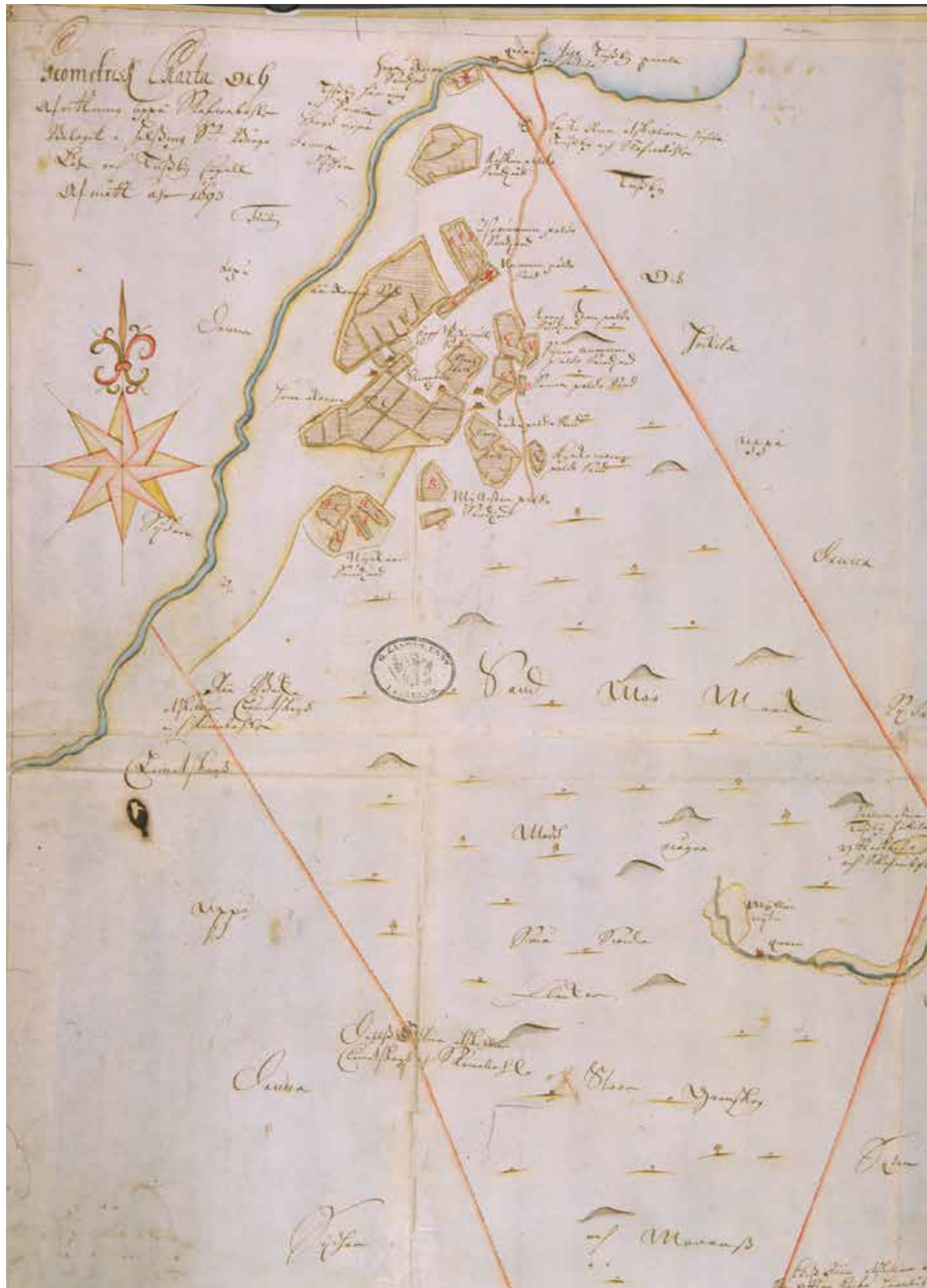

Hyrylän maisemallinen taajama-alue II on piirretty karttaan punaisella viivalla.

Hyrylän kyläkeskus ympäröivine maaseutu- ja asutusalueineen 1930-luvun puolivälissä, jolloin maaseutukylästä on alkanut muodostua tiiviin asutuksen ja erityisesti kaupankäynnin keskus. Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

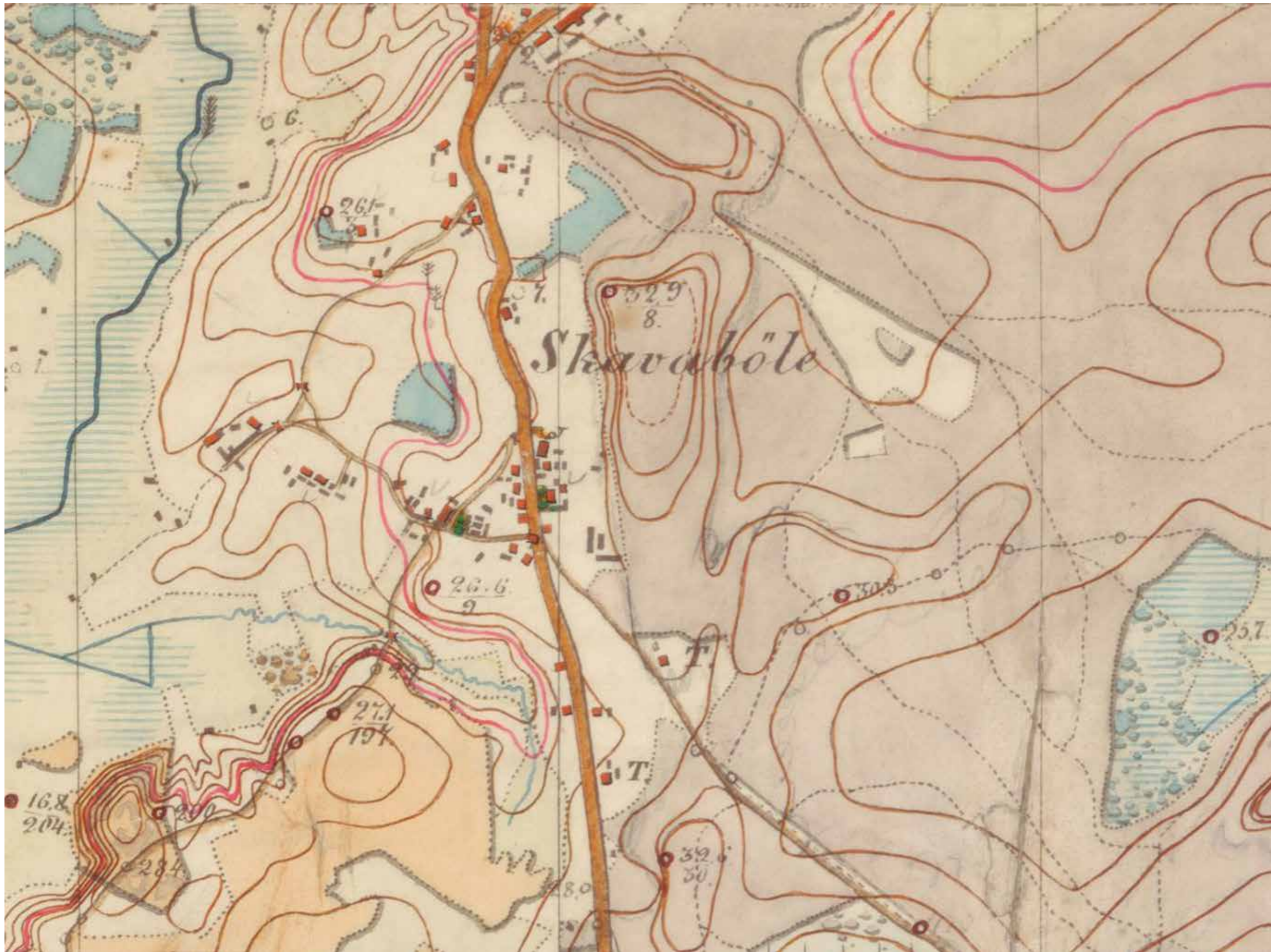

Hyrylä ja Hyökkälä 1760-luvulla laaditussa kuninkaankartaston koostekartassa. <http://koti.kapsi.fi/~timomeriluoto/KARTAT/%C2%B4%C2%B4Kuninkaan%20Kartasto%C2%B4%C2%B4%201776-1805/>

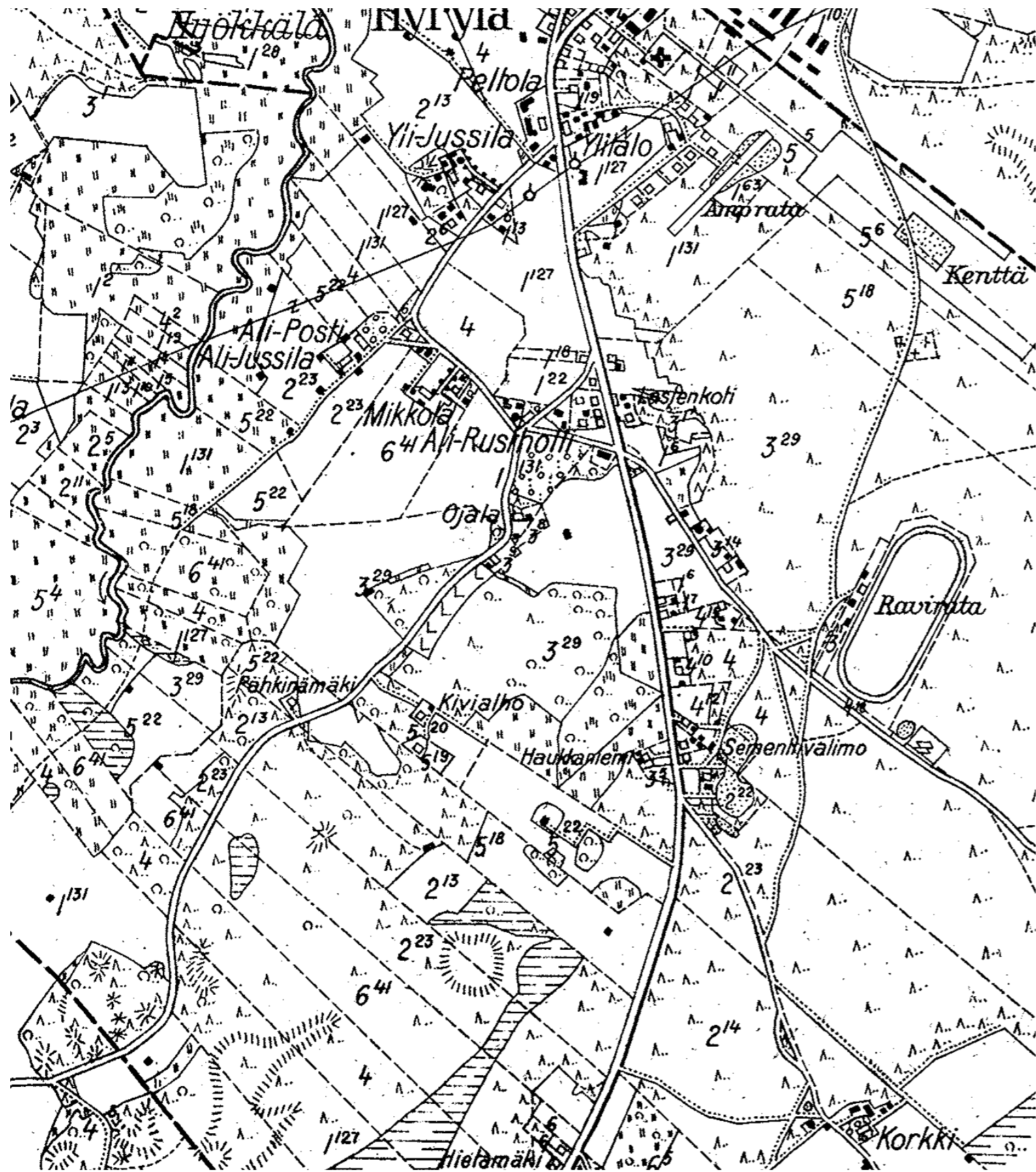
Skavaböle eli Hyrylä. Ote maakirjakartasta vuodelta 1693, laatinut Samuel Broterus KA b50: 1/1. Kansallisarkisto/Maanmittaushallitus.

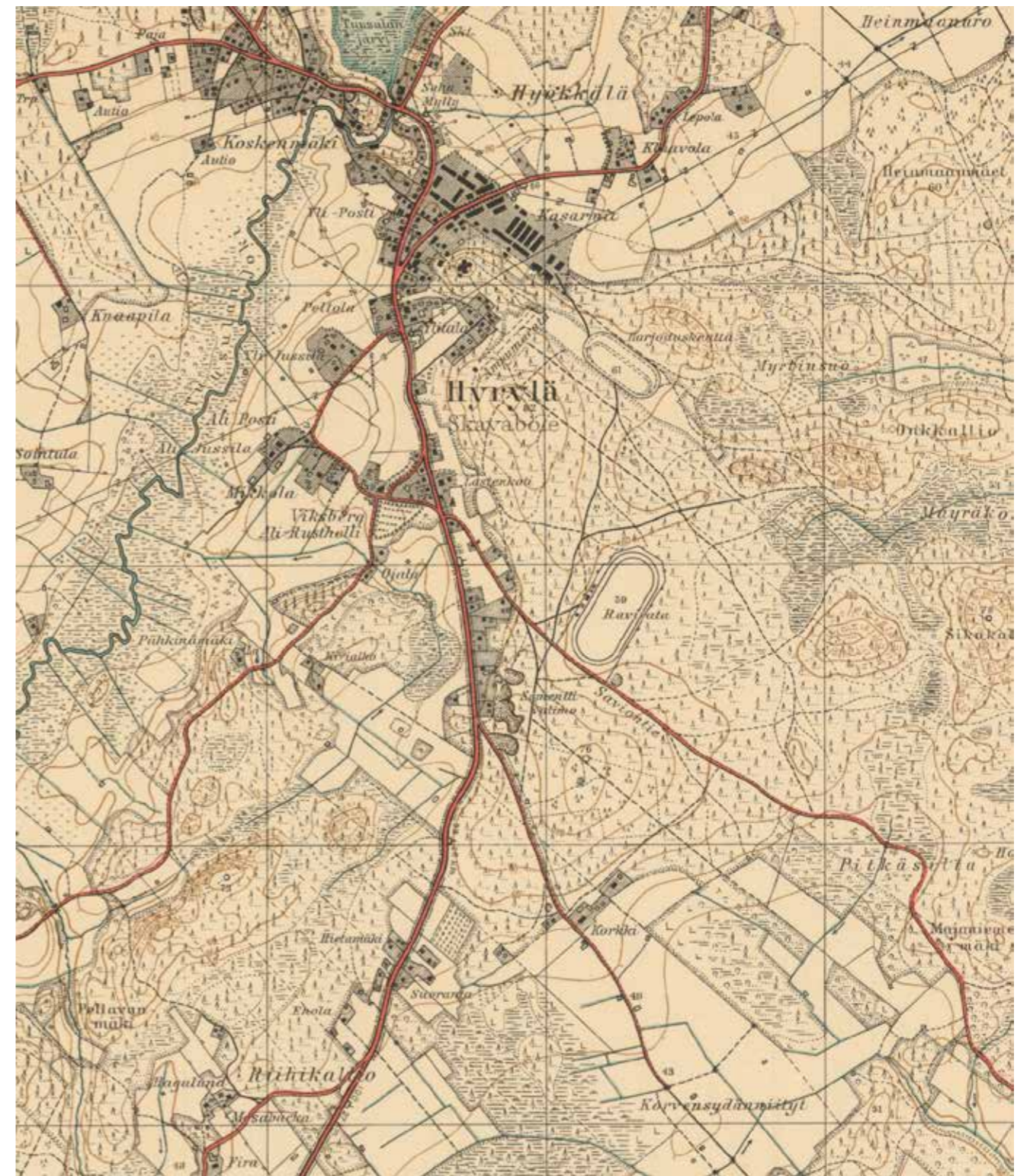
Hyrylän isojakokartan vuodelta 1778 on laatinut Carl Hagström Carl Ljungbergin ja Carl Boismanin mittausten pohjalta. Kylä on sijoittunut Viksbergiltä Ali-Jussilaan johtavan kylätien varrelle. Hyrylä / Skavaböle; Egokarta med beskrifning 1778-1780 (B50:1/2-10). KA.

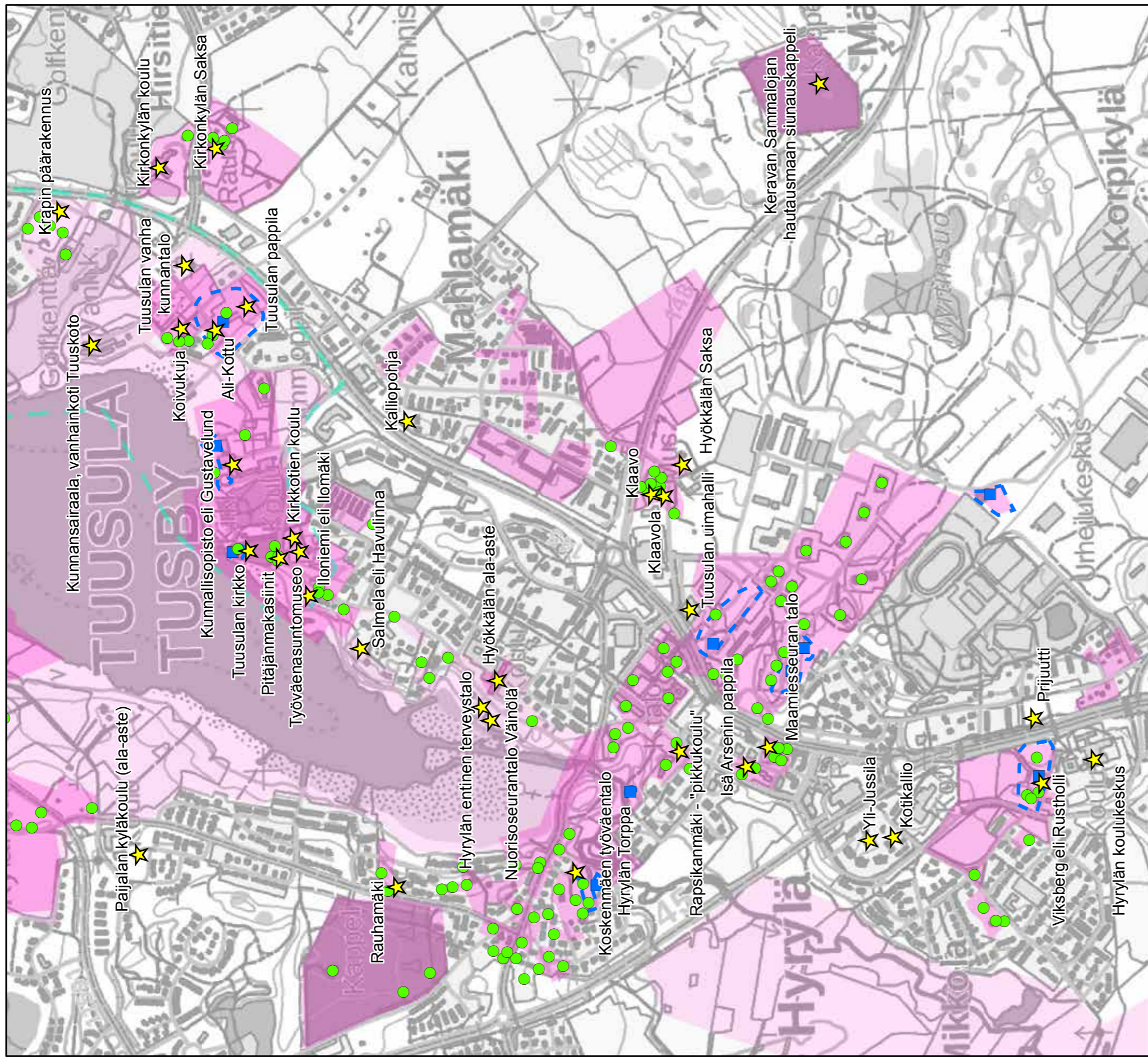
Skavaböle eli Hyrylä
vuonna 1870 laaditussa
venäläisen topografikun-
nan kartassa. Karttalehti
VIII 30. KA.

Hyrylä 1920-30-lukujen vaihteessa Pitäjänkartalla. Tuusulan kunta.

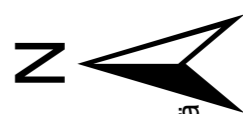

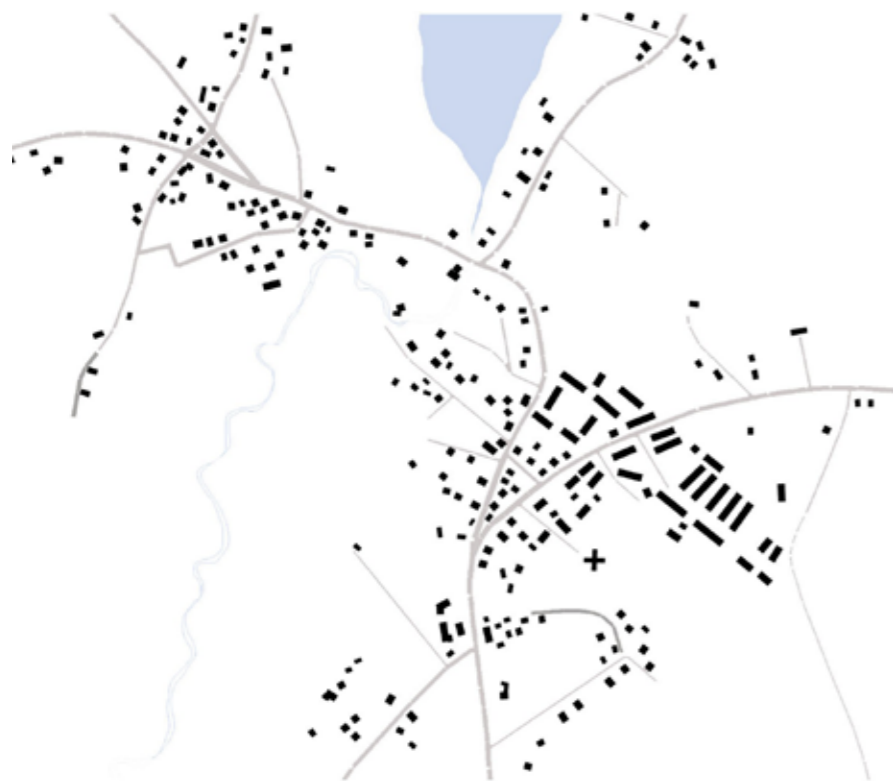
Hyrylä ja Hyökkälän kylä vuonna 1936 laaditussa topografikartassa. Erityisesti Koskenmäen alue ja Kirkkotien eteläpää ovat rakentuneet tiiviiksi. Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

© Maastokarttarasteri MML 2017

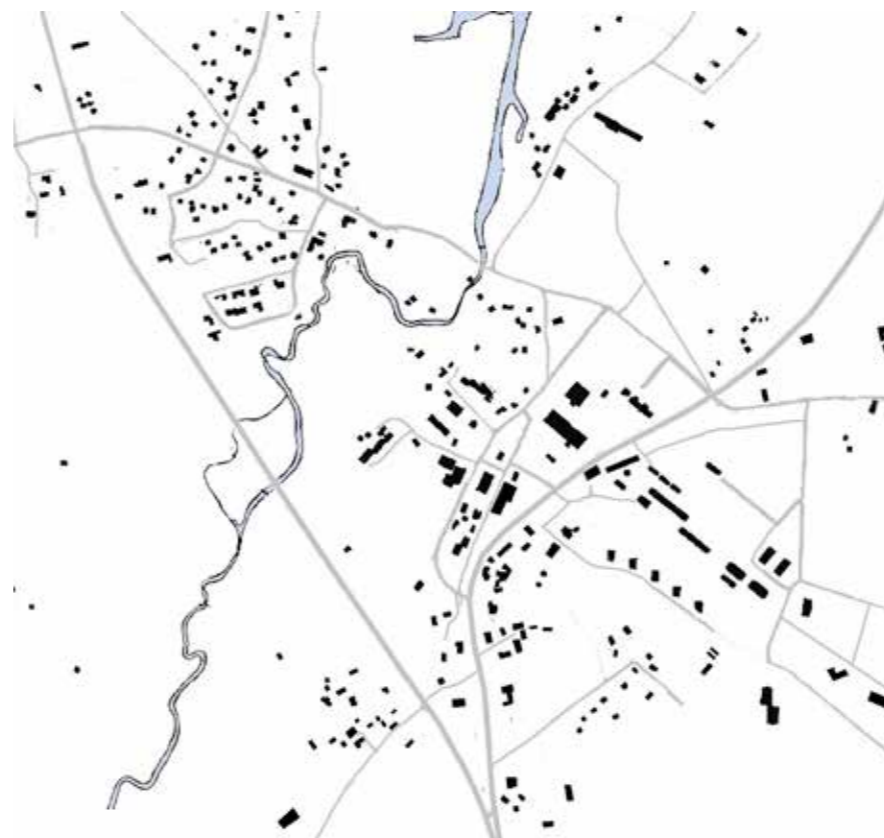
- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▬ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▬ Valtakunnallisesti merkittävät RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue
- Maaseudun kulttuurimaisema-alue

1930

Hyrylän taajama syntyi vuonna 1855 perustetun varuskunnan ympärille, joka vielä 1930-luvulla hallitsi voimakkaasti taajaman ilmettä. Toisella puolella Tuusulanjokea sijaitsi 1800-luvun lopulta alkaen kehittynyt Koskenmäen mäkitupa- ja käsityöläisalue. Varuskunnan kaakkoispuolelle oli jo 1900-luvun alussa syntynyt pieni liikekeskus. Muutamia 1920-luvulla syntyneitä pientaloita sijaitsivat varuskunnasta etelään. Huomionarvoisin elementti oli Harjun laella sijainnut Ortodoksikirkko, joka oli vuonna 1958 tapahtuneeseen purkamiseensa asti Hyrylän maamerkki.

1973

Vuoden 1973 kartassa on yhä mahdollista erottaa vanha taajamarakenne, mutta tiestö on monelta osin uudistunut ja varuskunnan paikalle on rakennettu joitain Hyrylän keskustan nykyisistä suurista rakennuksista; kunnantalo on vielä Kirkonkylässä.

Nykytilanne 2015

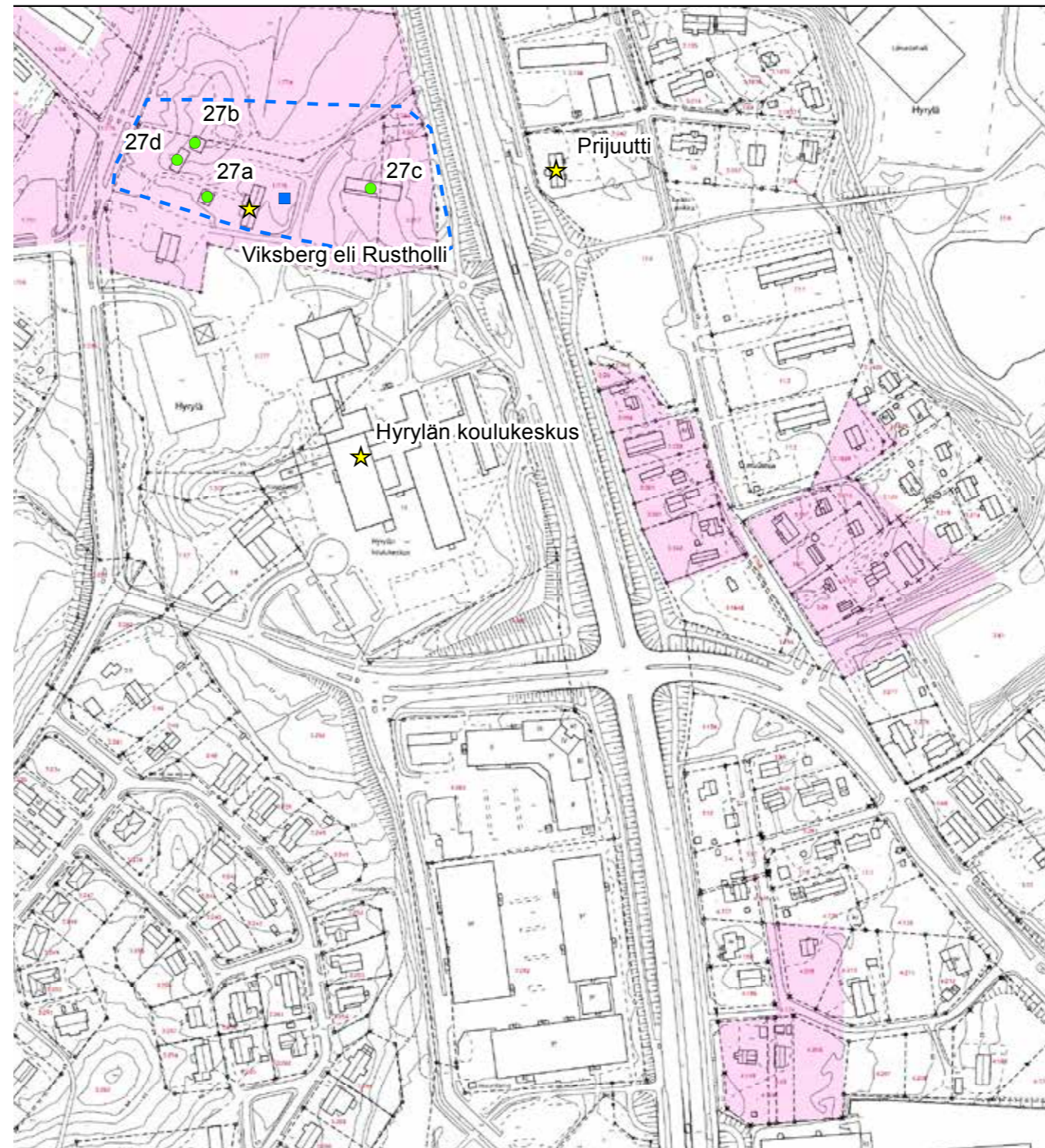
Hyrylän nykytilanne näyttää lähes kaikilta osiltaan uudistuneen taajamarakenteet vailla näkyviä historiallisia kerroksia.

27. Viksberg eli Rustholli

Viksberg on toinen puolisko 1760-luvulla jaetusta Gästgifvarsin (RN:o 1) kantatilasta ja sijaitsee sen vanhalla tontilla. Gästgifvarsin jako tapahtui tilan pojan ja tämän sisaren miehen kesken: Alatalo eli Viksberg jäi Skogster-suvun eli tyttären miehelle ja toinen puolisko Ylä-Rustholli eli Ylitalo jäi pojalle eli Packalen suvulle. Ylitalo oli mukana Härön laatimassa selvityksessä mukana Gästgifvars nimellä, mutta tilan pihapiiri rakennuksineen on purettu 1990-luvulla ja sen paikalle on noussut Kievarin asuinalue.

Isojaon aikaan Viksbergin (A, Gästgivars) tontilla on kaksi rakennusta ja kylätien toisella puolella Wähämuorin (B) asuinrakennus. Hyrylä / Skavaböle; Egokarta med beskrifning 1778-1780 (B50:1/2-10). KA.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

Itse alkuperäinen Gästgifvars on vanha ratsutila ja Hyrylän perinteinen majatalo ja kievari, mikä antaa tilalle erityisen historiallisen merkityksensä.⁹ Tilaan liitettiin vuonna 1856 myös Vähä-Muorin tila¹⁰, jolle varsinainen kestiekievaritoiminta oli aiemmin siirtynyt: kievaria oli pyörittänyt Amanda Lindberg, Vähä-Muorin emäntä, joka nai kauppias Aleksander Karttusen vuonna 1849.¹¹ Kievarinpito eli majoitushuoneisto, krouvi ja hollitoiminta talleineen, kärryvajoineen ja heinälatoineen on vaatinut useamman rakennuksen ja mikään näistä ei välttämättä ole säilynyt nykypäiviin asti lukuunottamatta Viksbergin pihapiirissä olevaa, aitaksi kutsuttua kaksikerroksista erikoislaatuista rakennusta (27a; luokka 1). Kievari-krouvin sijaintipaikkakaan ei ole täysin selvä.

Hyrylä sijaitsi liikenteellisesti tärkeällä paikalla, Helsinki-Hämeenlinna-tien ja siitä Mäntsälän kautta Hollolan vieneen reitin risteyksessä. Täne tulivat myös tiet Sipoosta ja Nurmijärveltä (ks. tarkemmin Tuusulan historiallinen tiestö).

Viksbergin päärakennus on komea, pitkänurkkainen, paritupapohjaan perustuva hirsirakennus. Sen vanhin osa on vuodelta 1820,¹² mutta rakennuksen eteläpäätä on myöhemmin jatkettu salilla ja kahdella kamarilla. Talo on säilyttänyt vanhoja yksityiskohtiaan, kuten itäseinän sileää pystyvuorausta. Päärakennuksen lisäksi pihapiirissä on kaksi hirsiaittaa, joista toinen on pitkin poskin varustettu luhti (27d; luokka 1) ja toinen vellikellolla varustettu vilja-aitta (27b; luokka1). Pihan erityisin rakennus on kuutiomainen, vuonna 1793 rakennettu kaksikerroksinen, pitkänurkkainen aitaksi¹³ kutsuttu piharakennus (27a; luokka1), joka on mahdollisesti ollut kievarin majoitushuoneisto kunnes kievarinpito siirtyi 1860-luvulla kauppias Karttusen kontolle.¹⁴ Rakennuksen kaksikerroksisuuden¹⁵ voinee liittää Uudellamaalla 1800-luvun vaihteen molemmin puolin levinneeseen, rakentamisen valtalinjasta poikenneeseen kaksikerroksisten rakennusten, niin asuintalojen kuin makasiinien perinteeseen, jolle taustavaikutin löytynee seudulla kiertäneistä pohjalaiskirvesmiehistä - toisaalta rakennustapa liittyy myös kievaritoimintaan: Mäntsälän Ohkolassa kievarina toiminut Kylä-Hemmilä on myös kaksikerroksinen.¹⁶ Pihan navetta on purettu 1950-luvulla¹⁷ mutta pihapiirin ulkopuolelle jäänyt riihi (27c; luokka1) läpiajettavine luuvineen ja päätylatoineen on vielä olemassa ja hyvässä kunnossa.

Puistomaista pihaa kaunistavat lukuisat koivut. Talolle johtaa maantietä kuusikuja, joka rajaa myös vanhaa puutarhamaata. Pihapiiri on säästynyt merkittävilta muutoksilta, vaikka ympäristö on uudistunut täysin. Osayleiskaavassa pihapiiri rajattu ja merkitty sr(14)-merkinnällä.

Viksbergin rakennukset ovat rakennushistoriallisesti mielenkiintoisen osa Tuusulan 1800-luvun alun rakennuskulttuuria. Pihapiiri rakennuksineen on rakennushistoriallisesti ja historiallisesti arvokas. 1 LUOKAN KOHDE.

9 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 8-9.

10 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 421 Lönngrén.

11 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 346-349.

12 Kotiseutumme Tuusula kirja, s. 421-422.Lönngrén.

13 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 421. Vuosiluku. Omistajan antama käyttötarkoitus (aitta) poikkeaa Härön antamasta (asuinrakennus).

14 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 346-348

15 Teppo Korhonen, ARS 2, s. 28.

16 Vähätalo, havainnot Keski-Uudenmaan rakennuskannasta olevasta ja purettuista.

17 Härö, tieto varmentamatta.

27. Viksbergin eteläpäätty. PS.

27C Viksbergin riihi ja latorivi.

27 Viksbergin päärakennus, vasemmalla uudempi sali- ja kamarijatkos.

27A Viksbergin aitta ja matala luonnonkivijalka.

27C Viksbergin pitkänurkkaisessa riihessä on salvottu lakka.

27A Viksbergin aitta, jota on arveltu myös vierastuvaksi. PS.

Keskellä 27 D, Viksbergin luhti ja oikealla 27 B, vilja-aitta.

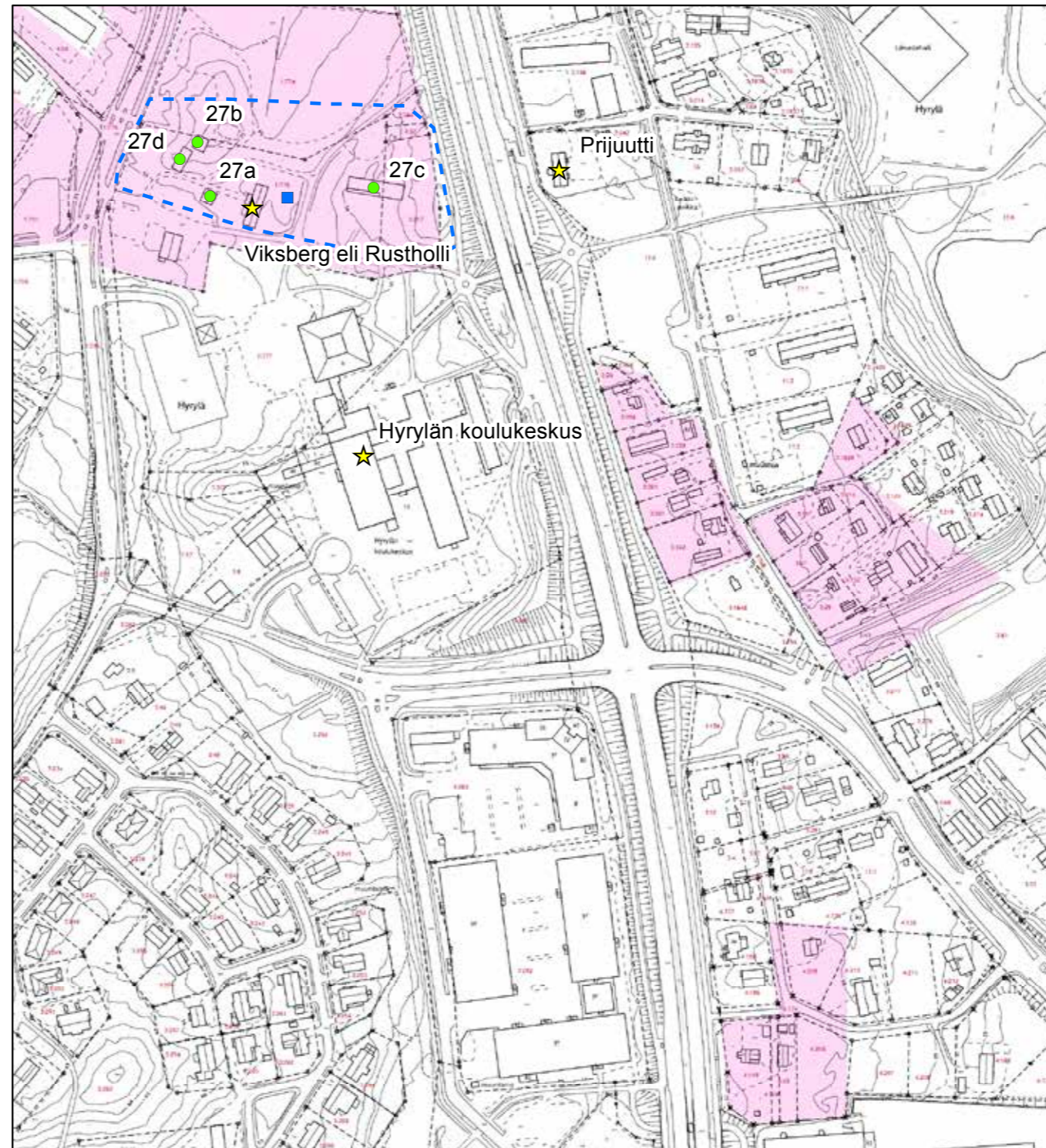
27 Viksbergin aittarakennukset ja rapattu autotallirakennus 1950-luvulta.

27 Viksbergin pihapiiri, taustalla häämöttää talon riihen 27 C pääty.

28. Prijuutti

Tämä kaunis rakennus sijaitsee maantien varressa Hyrylän keskustan eteläpuolella. Prijuutin eli Rauhalinnan rakennutti kauppataloksi Turusta muuttanut ja Hyrylän kievarin pitäjän Amanda Lindbergin nainut kuopiolainen Alexander Karttunen, josta tuli Hyrylän ensimmäinen maakauppias. Karttuset pyörittivät yhdessä kievaria vuodesta 1849 lähtien ja vuodesta 1863 lähtien myös maakauppaa, jonka pitämiseen he saivat luvan pitkällisen taistelun jälkeen. Tätä ennen Alexander oli toiminut kauppaneuvos Gaddin asiamiehenä ja toimittanut tarvikkeet Hyrylän venäläiseen varuskuntasairaalaan. Karttuset ostivat Rauhanlinna -nimellä kulkeneen palstan Postin eli Knuutilan tilalta vuonna 1870. Rauhanlinna eli Karttusen maakaupan 2,44 hehtaarin tontti oli jo tätä ennen ollut heillä vuokralla vuodesta 1854 lähtien ja asuinrakennuksen eli Rauhalinnan he olivat rakennuttaneet 1855-56.¹⁸

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

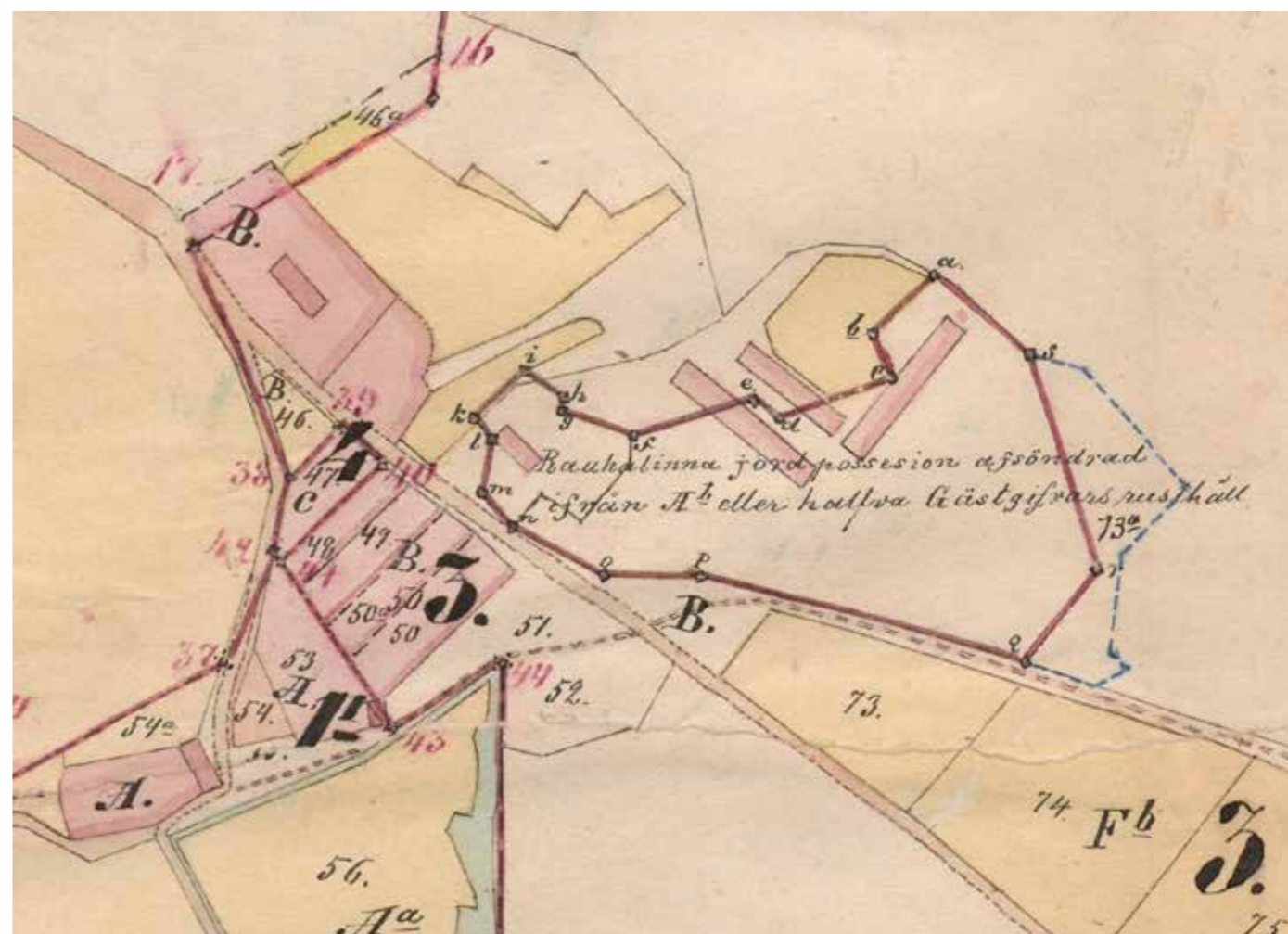
0 30 60 120 Metriä

18 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja XXII, s. 84-86.

Prijuutin tienoilla on 1780-luvulla ollut pari aittaa tai muuta varastorakennusta.
Hyrylä / Skavaböle; Egokarta med beskrifning 1778-1780 (B50:1/2-10). KA.

Rauhalinna ja naapurusto vuonna 1900. Hyrylä / Skavaböle; Isojaon järjestelystä kartta ja asiakirjoja 1900-1900 (B50:1/20-35). KA.

Karttunen on mahdollisesti sekä pitänyt kauppaa että asunut talossaan. Hänellä oli suorat yhteydet pietarilaisiin kauppahuoneisiin vaimonsa sisarusten kautta. Karttusen kuoltua vuonna 1877 Rauhanlinna siirtyi kokonaisuudessaan hänen Amanda-vaimonsa haltuun. Amanda solmi avioliiton varuskunnan everstiluutnantti Bouchtynin kanssa 1891 ja kun aviopari kuoli vuonna 1908, siirtyi tila everstin pojan haltuun, joka myi kiinteistön samana vuonna Venäläiselle Hyväntekeväisyysyhdistykselle Suomessa ry:lle.¹⁹ Rauhanlinnassa toimi tästä eteenpäin venäläinen lastentarha ja myöhemmin vanhusten kesäkotina. Tältä ajalta on peräisin myös Prijuutti-nimi; venäjän sana prijut tarkoittaa suoja/hoivapaikkaa mutta myös lastenkotia. Pihapiiriin kuului tuolloin myös Rauhanlinna vanhempi maalaistalo, joka korjattiin pikkulasten taloksi - se sijaitsi päärakennuksen päädyssä rakennuksen mitan verran eteläänpäin ja pitkä sivu Rauhanlinnan päätä vasten. Toiminta jatkui kesään 1967 asti, jonka jälkeen se loppui tyystin. Tuusulan kunta osti Prijuutin vuonna 1973 kaikkine rakennuksineen - aitta piti jäädä myyjälle, siirtoehdolla. Ostoa seuranneet vuodet kiisteltiin puretaanko rakennus piharakennuksineen vai kunnostetaanko se johonkin käyttöön. Lopulta kaikki muut piharakennukset paitsi keittiörakennus purettiin; keittiörakennuksen vuoro tuli vasta vuonna 2002.²⁰ Syksyllä 1976 talo piharakennuksineen päätettiin laittaa vuokrattavaksi, jolloin keraamikot Leena Paloheimo ja Anna-Maria Osipow vuokrasivat talon piharakennuksen eli vanhan keittiörakennuksen kera työskentely- ja asuintiloikseen 25 vuodeksi. Samalla he kunnostivat rakennuksen ja liittivät kunnan vesijohtoverkkoon. Vuokralaiset poistui vuonna 2003, mikä käytännössä päästi vandaalit valloilleen: ikkunat ja uunit särjettiin, lattioilla poltettiin nuotioita kunnes ikkunat peitettiin vanereilla.²¹

Prijuutti on rakennettu kahdessa vaiheessa. Pohjoisimmat kuusi huonetta on ryhmitetty yhtenäisen sydänseinän varaan, kun sen sijaan etelään kaksia huonetta poikkeavat niistä leveydeltään. Myös ikkunat ovat erilaisia, eteläpäässä ne ovat neliruutuiset, vanhassa osassa 6-ruutuiset. Eteläpää on mahdollisesti nuorempi. Tällöin myös tienpuoleinen koristeellinen, seitsenkulmainen kuisti olisi hieman myöhäisempi. Se muistuttaa Tuusulan pappilan samanlaista kuistia, joka on 1800-luvun lopulta. Pihan puolella on nyt kaksi avokuistia, joista pohjoisempi on ollut aiemmin suuri, satulakattoinen umpikuisti: vain oven päällä on ollut pieni kolmiruutuinen ikkuna ja eteläseinällä pieni kuusiruutuinen ikkuna. Kuisti on myös ollut verhoiltu samaan tapaan kuin itse rakennus. Eteläisen sisäänkäynnin kohdalla ei ole ollut alunperin muuta kuin rappukivi.²² Hirsirakennus on yksikerroksinen ja satulakattoinen. Erittäin leveä (10 tuuman lautoja) vaakaponttivuoraus on tyyllisesti vielä empireä, mutta ikkunoiden rikasmuotoiset kehyslaudat viittaavat venäläiseen kansanrakentamistapaan koristella puurakennuksia runsailla ikkunankehysillä.

Rakennuksen julkisivu on tärvelty hiekkapuhaltamalla aiemmat maali-kerrokset pois ja maalaamalla karvaisiksi muuttuneet panelit paksulla lateksikerroksella. Eteläpäädyssä on rakennettu valesokkeli, josta on todennäköisesti rakenteellista haittaa. Rakennus on uhanalainen. Rakennuksesta puuttuvat vesikourut ja syöksytorvet mikä edesauttaa rakennuksen hidasta tuhoutumista: molemmat on mahdollista asentaa raken-

19 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 270-271. Rosenberg on käyttänyt luotettavia lähteitä.

20 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja XXII, s. 94 kuvateksti.

21 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja XXII, s. 92-96.

22 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja XXII, kuvat s. 90 ja 95.

nuksen historiallisen arvon siitä kärsimättä. Myös piha kaipaa raivausta pensaista ja liian lähelle kasvaneista puista.

Prijuutin pihapiirissä kasvaa runsaasti kulttuurisidonnaisia kasveja, mutta varsinaiset istutukset on vuosien saatossa kadonneet. Talousrakennuksia ei pihapiirissä enää ole ja ympäristö on radikaalisti muuttunut - lähinnä sijaitseva kulttuurikohde. Viksberg on kaukana monikaistaisen tien takana. Prijuutin uudiskäyttö edellyttää toimimista ja käyttötarkoituksen hakemista rakennuksen ehdoilla. .

Prijuutista on laadittu rakennusinventointi keväällä 2015, missä rakennuksen kunto paljastui oletuksia huomattavasti paremmaksi.

Prijuutti on rakennus- ja paikallishistoriallisesti poikkeuksellisen arvokas KOHDE. Sillä on suurta arvoa Hyrylän taajaman maisemassa ja historiassa. 1 LUOKAN KOHDE.

28 Prijuutin pihalla on rehevää kasvustoa, joka koostuu luonnonkasveista ja puutarhakarkulaisista.

27 Prijuutin eteläpääty venäläiseen koristeluperinteeseen liittyvine ikkunapäällyksineen.

28. Prijuutin umpeenlevytetty lasikuisti.

28. Prijuutin sisäänkäynnit. Vasemmanpuoleisessa sisäänkäynnissä ei ole ollut alkujaan katosta ja oikeanpuoleinen on ollut suurehko umpikuisti. PS.

241. Fallbackantien asutus

Fallbackantien kerroksellinen asutus, joka muodostuu kolmesta erillisestä alueesta. Alueen asutus on muodostunut 1920-60-lukujen aikana. Erityisen hieno on 241A eli Ajomiehentie kokonaisuus. 3 LUOKAN ALUE.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

241A. Ajomiehentie 1 ja alkuperäiset kuusiruutuiset ikkunat.

Fallbackantie241a eli Ajomiehentien tiivihkö ja usean aikakauden rakennuskantaa sisältävä omakotialue. Ajomiehentie 1 1920-luvun alusta on alueensa helmi.

241A. Ajomiehentie 1:n piharakennus.

241A Ajomiehentie 4.

241A. Ajomiehentie

Ajomiehentie 8

Santamaankuja 17.

Ajomiehentie 12.

Santamaankuja 12 ja 14. Punainen rakennus on 14:n ulkorakennus.

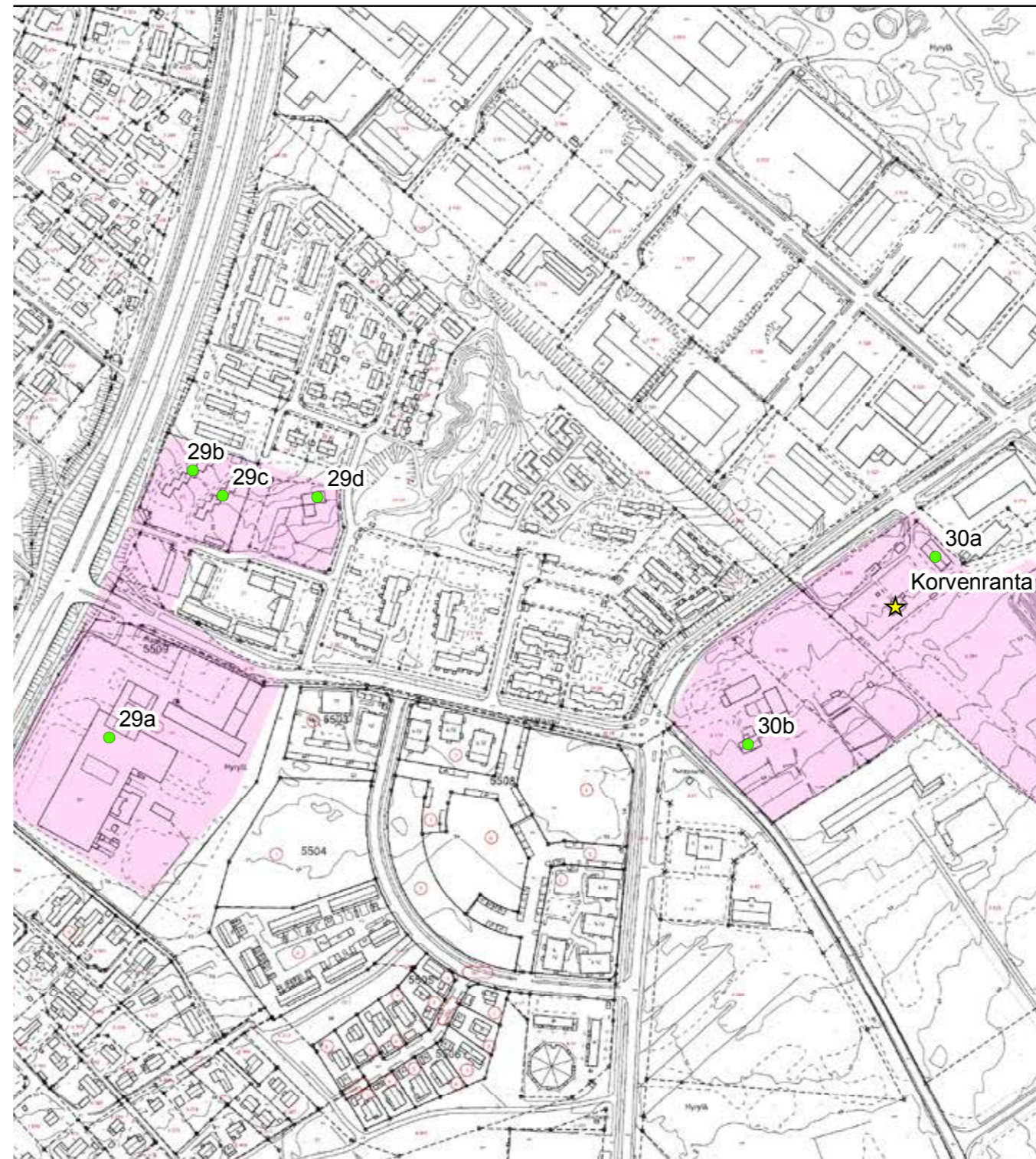

Santamaankuja 12 ja 14. Keltainen oikeassa reunassa on 14. Asuin- ja talousrakennuksissa näkyy edelleen hyvin perinteinen yhden huoneen syvyinen rakennusrunko.

29. Amer-yhtymä

Amer-yhtymän Hyrylän tehtaat (29a; luokka 1) sijaitsevat Helsingistä tulevan maantien varressa, Hyrylän eteläosassa. Ne ovat Jokelan tulitikkutehtaan ohella esimerkki sotien jälkeisestä korkeatasoisesta teollisuusrakentamisesta ja siihen liittyvästä asuinrakentamisesta. Alueen rakennukset on suunnitellut arkkitehti Esko K. Mäkelä. Tehdasrakennus on asemakaavassa varustettu sr-16 merkinnällä.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▬ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▬ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 45 90 180 Metriä

Vuonna 1954 valmistuivat tehtaan pohjoispuolella olevat kaksikerroksiset, pulpettikattoiset rivitalot (29 b ja c; luokka 1), jotka limittäin sijoitettuina muodostavat asemakaavallisesti sahalaitakuvion. Asemakaavassa talot pihoineen on rajattu ja varustettu sr-6 merkinnällä. Sahanteräkattoinen tupakkatehdas valmistui seuraavana vuonna ja pohjoispäässä oleva konttoriosasto vuonna 1965. Rakennus koostuu kahdesta pääosasta, joista toinen on konttori-, toinen varsinainen tuotanto-osasto. Korkeamman konttoriosaston julkisivua on jäsennelly valokuilulla, mainittu sahanteräkatto on tehdasosan tunnusmerkki. Nykyisin päiväkotina toimiva, alueen pohjoisreunalla sijaitseva tehtaan johtajan asuinrakennus (29d; luokka 2) valmistui sekä vuonna 1955. Pulpettikattoinen, rapattu tiilitalo jatkaa ilmeeltään rivitalojen linjaa. Tehtaan lisäksi kokonaisuus käsitti lämpökeskuksen ja vedenpuhdistamon. Asuinrakennukset ovat säilyttäneet alkuperäisen ilmeensä. Tehdasta laajennettiin 1957, jolloin rakennettiin voimalaitos, kirjapaino, metalli- ja puutyöpaja sekä lisää ulkovarastoja. Tehdasalue säilyi yhtenäisenä aina 2010-luvulle asti, jolloin ulkovarastot, lämpökeskus ja vedenpuhdistamo purettiin uuden asuinalueen tieltä. Uudempi rivi- ja kerrostaloasutus on 2000-luvun alussa korvannut tehtaan taustalla näkyneen metsän tiiviillä asuinrakennus-silueilla.

Tehdasalue on myöhemmin laajentunut itään, mutta nämä 1950-luvun rakennukset muodostavat yhä yrityksen julkisivun tielle päin. Hyvin säilynyt tehdasalue on merkittävä osa Tuusulan 1950-luvun teollisuushistoriaa. Konserniin kuului myös Kukkameri Oy kasvihuoneineen Itäisen kehätien varrella ja nykyisin nämä tunnetaan Pirilän kukkatalona.²³

Amer-yhtymän rakennukset ovat arkkitehtonisesti korkeatasoisia. Ne edustavat Tuusulan myöhempää teollisuuden rakennuskantaa, ja maisemallisesti ne ovat oleellinen osa Hyrylän taajamaympäristöä. 1 LUOKAN KOHDE.

29A Amerin tupakkatehtaan konttorirakennus ja maamerkinä toimiva savupiippu.

29A Tupakkatehtaan yksi tunnusomaisimpia piirteitä on ylävaloa aikanaan tuonut sahalaitakatto, joka pystylape on lasi, vino lape pellitetty.

29A Amerin tupakkatehdas.

23 Marja-Leena Simola, Tuusulan aikakirjat XVI, s. 53-63.

29B Amerin läntinen rivitalo on porrastettu puustoiseen rinteeseen.

29C Amerin itäinen rivitalo ja kahdesta eri materiaalista jäsennellyt julkisivut. Samoja materiaaleja: tummaksi petsattua puurimaa ja vaaleaksi rapattua pintaa käytti jo Alvar Aalto 1930-luvulla omassa talossaan Munkkiniemen Riihitiellä.

29C Amerin itäinen rivitalo toisesta suunnasta katsottuna näyttää vain rapatun pinnan.

29B Amerin läntisen rivitalon eteläpääty.

29D Tehtaanjohtajan huvila toistaa rivitalojen materiaalimaailmaa mutta väritys on erilainen. Huvila on toiminut päiväkotina.

30. Korvenranta ja Korkki

Korvenrannan tila on erotettu vuonna 1928²⁴ Ali-Jussilasta. Se sijaitsee joitakin satoja metrejä Tuusulantien itäpuolella, teollisuusalueen ja vähitellen tihenevän rivitaloasutuksen puristuksessa.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

0 45 90 180 Metriä

24 Tuusulan kiinteistörekisteri.

Vuosina 1932-33 rakennettu asuinrakennus on poikkeuksellisen kaunis ja korkeatasoinen maatilarakennus. Sen on suunnitellut tamperelainen arkkitehti Ritva Liimatainen isännän ”tupakka-askin” kanteen luonnostelemien toiveiden perusteella. Osayleiskaavassa asuinrakennus on varustettu sä-merkinnällä. Myös kymmenen vuotta nuorempi sementtitiilinen navetta (30a; luokka 2) on Liimataisen piirtämä.²⁵

Asuinrakennus on puolitoistakerroksinen hirsitalo. Jyrkähköllä satulakatolla on frontoni ja sen edessä avokuisti ja parveke. Pystyvuoratun rakennuksen ikkunat ovat varsin pieniruutuisia ja korkeita. Talo on alunperinkin ollut väriltään kellertävä, yksityiskohdat valkoisia. Talon toiseen päähän on myöhemmin rakennettu pieni vilpola. Alakerta sisältää hallin ympärille ryhmitetyt neljä huonetta. Yläkertaa ei aluksi rakennettu valmiiksi.

Korkki

Korkin tila on erotettu vuonna 1919 Yli-Jussilan²⁶ tilasta ja sen omisti vuoteen 1936 asti Adolf Oskar Lindqvist, joka oli lähtöisin Ruskelasta. Tilan päärakennuksen (30b; luokka 3) oli rakennuttanut Adolfin Oskari-veli, joka oli tilan aiempi omistaja. Ulkomuodoltaan satulakattoinen ja suorakaiteenmuotoinen rakennus muistutti alkuperäisessä asussaan 1910-20-luvulle tyypillisiä mallitilojen päärakennuksia. Tämä asuinrakennus on edelleen olemassa tilalla pääosin alkuperäisen muotoisena mutta julkisivuiltaan jonkin verran muodistettuna.²⁷ Tilalla on myös navetta ja tallirakennukset. Suurin osa Korkin maista on myyty pois, vaikka tilalla harjoitetaan edelleen tallintoimintaa.

Kahden 1920-30-luvun vaihteen uudistilan muodostama kokonaisuus, joka edustaa katoavaa Hyrylän maasseutua. 2 LUOKAN KOHDE.

25 Härö: tieto arkkitehdistä ja suunnittelumetodista. tietolähde varmentamatta.

26 Tuusulan kiinteistörekisteri.

27 Sinikka Lehtikari-Autio, Tuusula-seuran aikakirjat XIV, sl 83-85. Lindqvist oli artikkelin kirjoittajan äidinisä.

Korvenrannan päärakennuksessa on näyttävä ikkunasommitelma pihan puolella.

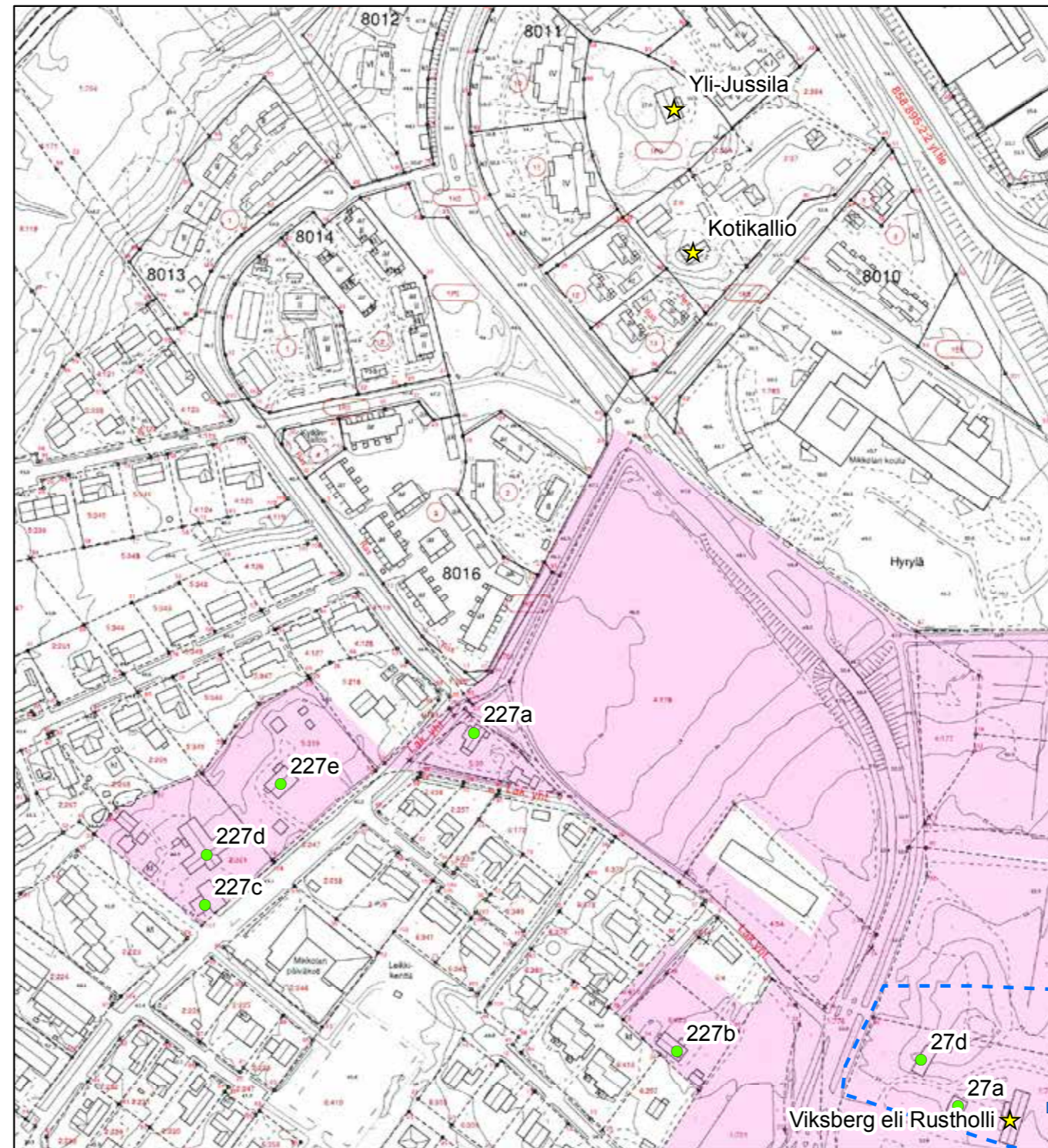
Korkin päärakennus.

222. Kotikallio

Kotikallio on lohkottu Yli-Jussilasta vuonna 1912.²⁸ Tilan asuinrakennus on kivijalan perusteella 1800-luvun alkupuolelta; kivet eivät ole säännöllisiä lohkokiviä vaan lohkareista lohkottuja murikoita. Hirsirakenteisessa talossa on lyhyet nurkat, joten se ei ole kuitenkaan 1700-luvun rakennuskantaa. Kotikallio on paikoillaan jo 1870-luvun alun venäläisessä topografikartassa. Talo on muodoltaan vinkkeli: pidemmässä siivessä on neljä ikkunaa, jotka on sijoitettu parittain. Pituuden perusteella ei ole paritupa vaan pikemmin keskeistupa ja lyhyempi siipi on rakennettu myöhemmin. 1 LUOKAN KOHDE.

Kotikallio ja Yli-Jussila

Kahden kauniisti säilyneen maalaistalon ja maaston hieno kokonaisuus kerrostalokorttelin kupeessa.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 25 50 100 Metriä

28 Tuusulan kiinteistörekisteri.

222 Kotikalliossa on perinteinen, yhden huoneen syvyinen runko.

222 Kotikallio, vinkkeli lisäosa piiloutuu hyvin talon ja kasvillisuuden taakse.

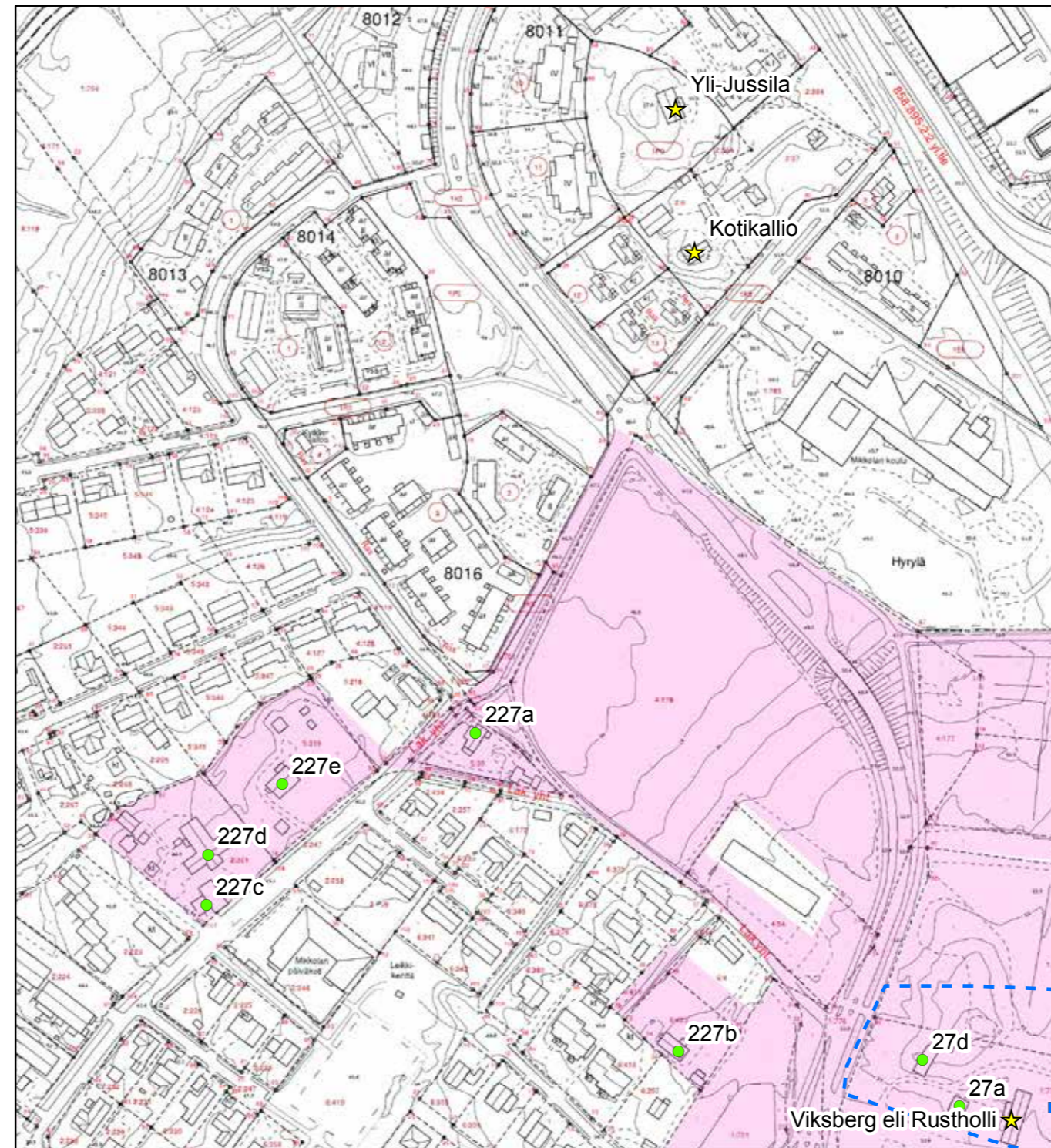
226. Yli-Jussila

Ratsutilana 1600-1690-luvulla ollut Jussila (Rn:o 2) siirtyi vuonna 1690 Ruskelan Borgmannin rusthollin augmentiksi ja jaettiin 1760-luvulla kahtia Ali-Jussilaksi ja Yli-Jussilaksi (Vähä-Jussila). Yli-Jussila kuului 1850-luvulla talonpoika Karl Adolf Henrikssonille ja tuohon aikaan tilaan kuului myös Korin torppa. Talo vaihtoi omistajaa useamman kerran kunnes 1900-luvun alussa omistajaksi tuli Karl Lindqvist perheineen; perheen pojista kaksi ryhtyi liikenne-
nöitsijäksi ja toisen heistä tytär päätyi naimisiin Paijalan Klaavolan pojan kanssa, jolloin syntyi Klaavolan linja-niminen liikenneyhtiö. Yli-Jussila jäi perheen kahdelle pojalle, jotka lopulta myivät tilan Juho Niukkaselle²⁹ 10.3.1940.³⁰

Niukkanen oli Maalaisliiton kansanedustaja, joka toimi pitkään ministerinä: vuosina 1921-54, mm. maatalousministerinä, valtionvarainministerinä, puolustusministerinä. Niukkanen myös viljeli Yli-Jussilan tilaa. Niukkaset omistivat Yli-Jussilan aina vuoteen 1975, jolloin Niukkasen lesken kuoltua tila rakennuksineen myytiin Kurjen³¹ säätiölle, joka siirsi tilan Tuusulan kunnan haltuun. Tilasta on jäljellä vain päärakennus. Niukkanen rakennutti mailleensa vuonna 1945 viljamylllyn nimellä Hyrylän Mylly Oy. Tämä mylly määrälaineen myytiin vajaa vuosikymmen Niukkasen kuoleman jälkeen eli vuonna 1962 Osuuskauppa Ahomaille, jonka hallussa mylly toimi aina vuoteen 1988 asti. Uusi Omistaja HOK kiinteistöt puratutti myllyn siiloineen vuonna 1993 ja tilanne tuli suuri kauppakeskus niin sanottu Hyrylän Portti.³²

Yli-Jussilan hirsirunkoisen³³ talon on rakennuttanut Artturi Jussila vuonna 1930 ja se edustaa ajalleen tyypillistä uusklassismia. Pääkerroksen 6-ruutuiset ikkunat, kaarevat haukkaikkunat pitkällä sivuilla pääkerroksen ikkunoiden välissä ja lasikuisti antavat rakennukselle omaleimaisen ja arvokkaan ilmeen. Talon loiva kattokulma on klassismille tunnusomainen piirre, mikä antaa Yli-Jussilalle erityisen arkkitehtonisen arvon.

1 LUOKAN KOHDE.

© Tuusulan pohjakartta 2016

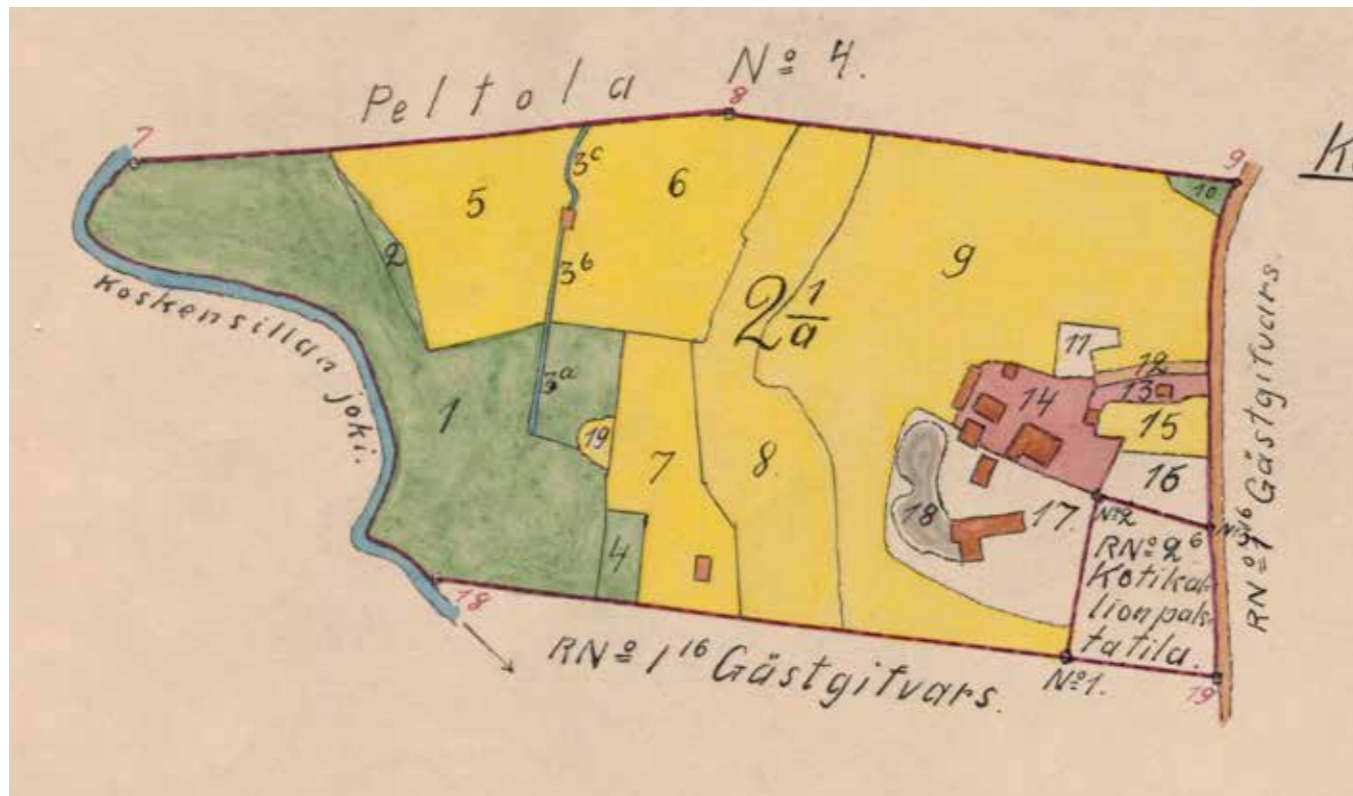
- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 25 50 100 Metriä

29 Sirkka-Liisa Iivonen, Tuusula-seuran aikakirjat XI, s. 41.
30 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja VIII, s. 11.
31 Kotiseutumme kirja, s. 204.
32 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirjat VIII, s. 11.
33 Suomen pienviljelijät IV, Uusimaa, s. 682.

Yli-Jussilan pihapiirissä on ollut runsaasti rakennuksia, jäljellä on vain päärakennus.
Hyrylä / Skavaböle; 0,3177 N:o 2 Yli-Jussila, RN:o 2:13-14, lohkominen 1919-1919 (B50:1/45-49). KA.

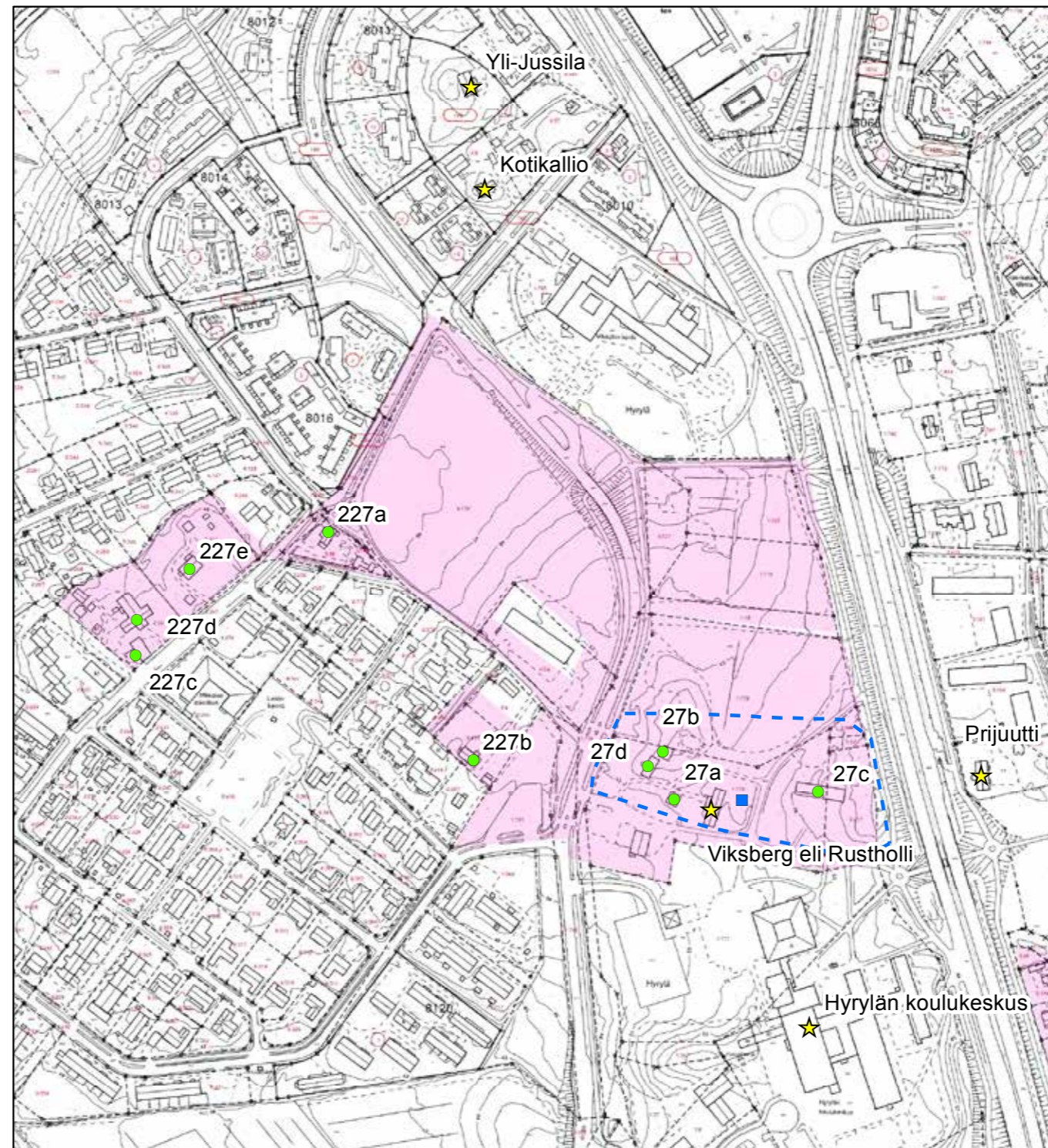
226 Yli-Jussila on erittäin hyvin säilynyt uusklassistisessa ulkomuodossaan.

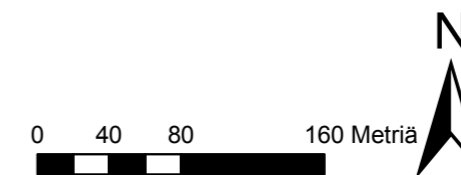
226 Yli-Jussilan uusklassistisen lasikuistin edessä olevat puut ja pensaat tulisi poistaa.

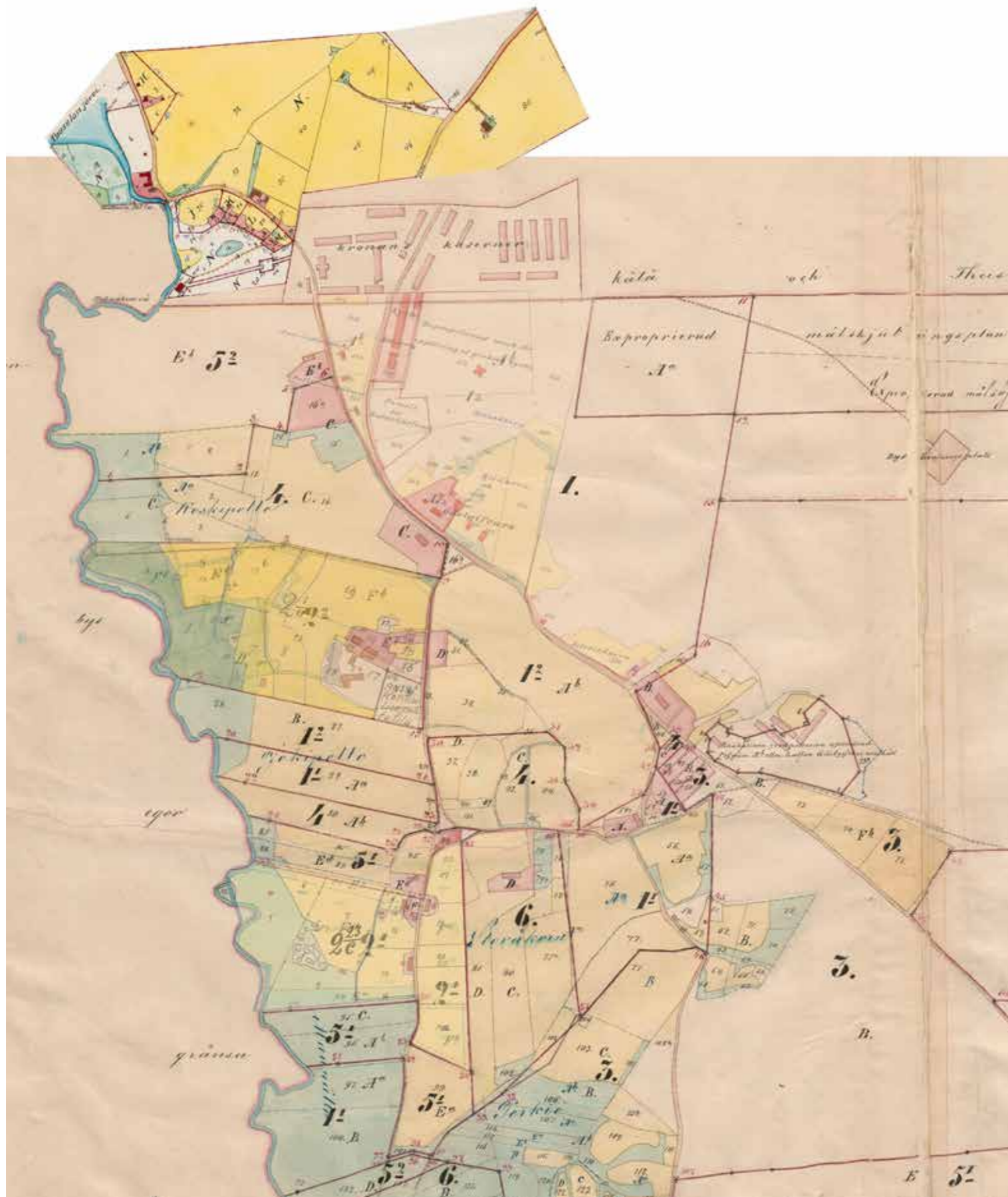
227. Vanha Hyrylän maalaiskylä ja 27. Viksbergin pihapiiri

Hyrylän maalaiskylän vanha, alkuperäinen kyläkeskus on sijainnut nykyisin Mikkolana tunnetun alueen tienoilla, alkujaan Viksbergin, Ali-Jussilan ja Yli-Jussilan yhdistävän kylätien varrella ja sen keskeisenä tunnusmerkkinä on ollut edelleen jäljellä olevan peltoaukean ja tielinjausta Tuusulanjoen puolella reunustavan asutuksen välinen vuoropuhelu. Peltoaukeasta olisi syytä saada osa säilymään maisemallisesti tärkeänä avoimena ja rakentamattomana alueena joko maisemapeltona, avoimena viheralueena Tapiolan keskuspuiston tapaan tai vaikka viljelypalstoina.

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muuinaijännökset 2012 (Museovirasto)
- Muuinaijännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

Hyrylä on jakautunut maaseutukylään ja varuskuntakylään 1900-luvun alussa. Yhdistetty kartoista: Hyrylä / Skavaböle; Isojaon järjestelystä kartta ja asiakirjoja 1900-1900 (B50:1/20-35), Hyrylä / Skavaböle; Gästgifvars, N:o 1, halkomiskartta asiakirjoineen 1901-1901 (B50:1/36-41), Hyrylä / Skavaböle; 0,4362 N:o 2 Ali-Jussila, RN:o 2:30-32, lohkominen 1933-1933 (B50:1/50-54), Hyrylä / Skavaböle; 0,3177 N:o 2 Yli-Jussila, RN:o 2:13-14, lohkominen 1919-1919 (B50:1/45-49) sekä Tuusula > Hyökkälä; N:o 2 Saksa, RN:o 2:12, 3:1-11, v. al. lohkominen 1923-1923 (B49:3/7-11). KA.

Alueen polttopisteessä ja samalla rakennustaiteellisena helmenä on Rautalan asuinrakennus **Villa Posti (227a; luokka 1)**, joka rakennettu vuonna 1901.³⁴ Rakennus on kauniisti entisöity laajennuksesta (kuisti?) huolimatta. Jugend-henkisessä, jo alkuaan taitekattoisessa talossa on poikkipääty, keskenään erilaisia ikkunoita: osa T-ikkunoita, muutama kolmijakoinen T-ikkuna sekä yläkerroksessa suuri, pienistä ruuduista koostuva suuri maisema-ikkuna ja punainen savitiilikatto Pystyyn rimalaudoitetut ja kahteen kerrokseen jaotellut julkisivut on maalattu keltaisiksi ja vuorilaudat sävytetty harmaanvalkoisella. Taloon on lisätty umpikuisti ja sen katolle parveke. Piharakennus on uusi ja huolellisesti suunniteltu ja hoidettu piha on aidattu talon rakennusajalle tyypillisellä lauta-aidalla (pystylaudoituus, päästään viistotut laudat).

227A Villa Posti pihan puolelta; uusi umpikuisti parvekkeineen istuu saumattomasti vanhaan taloon. 227A Villa Posti.

227A Villa Posti Mikkolan koululta nähtynä.

.....
34 Rakennusvuosi Tuusulan rakennusrekisteri; asukkailla tietona vuosi 1920.

Mikkolan vanhan päärakennuksen viereen vuonna 1926 rakennettu **Lönnerbergin** huvila (227B) on säilyttänyt alkuperäisen muotonsa ja saanut tyyliinsä sopivan laajennuksen ja ullakkokerroksen käyttöönoton 2010-luvun alussa entisöivän korjauksen ohella. Huonejärjestys on hie-man mukailtu keskeistupaan perustuva järjestys, mutta perinteisen kes-kieteisen sijaan sisäänkäynti on toisen kamaripäädyn kohdalta.

227B Huvilan pihamaata on siivottu ja avattu; vanhat omenapuut ja marjapensaat on saaneet lisää valoa.

227B Lönnerbergin huvilan taitekattoisen talon uusi umpinainen päätykuisti.

227B Lönnerbergin huvila on kunnostettu ja saanut täysin uuden peltikatteen sekä uuden päätykuistin.

Ali-Jussila (227d; luokka 3) sijaitsee edelleen alkuperäisellä paikallaan ja sen omistajana on ollut Sjöblom-suku vuodesta 1852 lähtien. Vuonna 1880 valmistunutta päärakennusta on muutettu suhteellisen paljon takajulkisivultaan, mutta vanhalle kylätielle suuntautuva pääjulkisivu on edelleen tunnistettavissa huolimatta myöhemmistä muutoksista. On suositeltavaa palauttaa parvekettä ja kuistia alkuperäisemmän oloiseksi, sillä kaunis talo ansaitsee kepeämmän ilmeen pääjulkisivuunsa. Pihassa on säilynyt pääty Jussilantiehen päin oleva talousrakennus, joka on navetta/tallirakennus³⁵kärryvaja (**227c; luokka 2**) vuodelta 1880.³⁶ Rakennuksessa on kauniit, koristeelliset ikkunat (mahdollisesti siirretty vanhan asuinrakennuksen kuistista) ja sen sininen väritys on talousrakennukselle varsin poikkeava.

Ali-Jussilan naapurissa on Ali-Postin päärakennus (**227e; luokka 2**) vuodelta 1957³⁷; lajityyppinsä tavanomainen mutta poikkeuksellisen suuri edustaja. **Alue kokonaisuutena 2 luokka.**

227D Ali-Jussilan päärakennuksen julkisivu kylänraitille piilottaa taakseen myöhemmän laajennuksen.

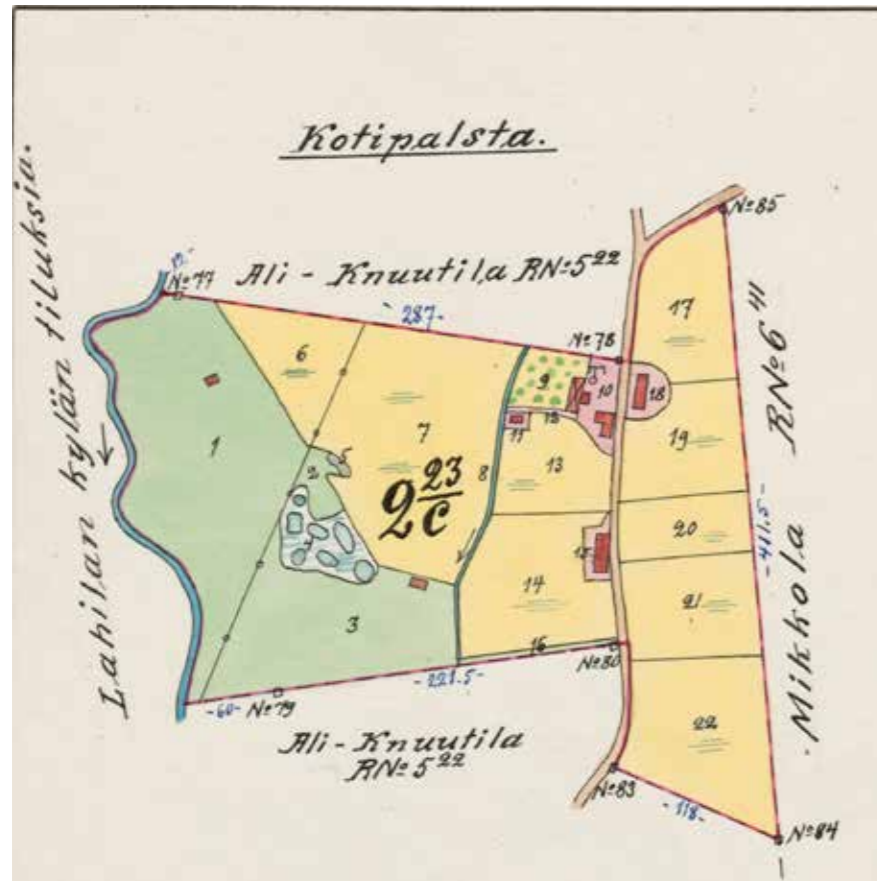

227E Ali-Postin päärakennus edustaa 1950-luvun maaseudun tilakeskusten suurten asuinrakennusten arkkityyppiä.

35 Kotikeskari 18.12.1983

36 Suuri maatilakirja III, s. 1307-1308. Kirjassa on myös kuva päärakennuksen pääjulkisivusta vuodelta 1960.

37 Tuusulan rakennusrekisteri.

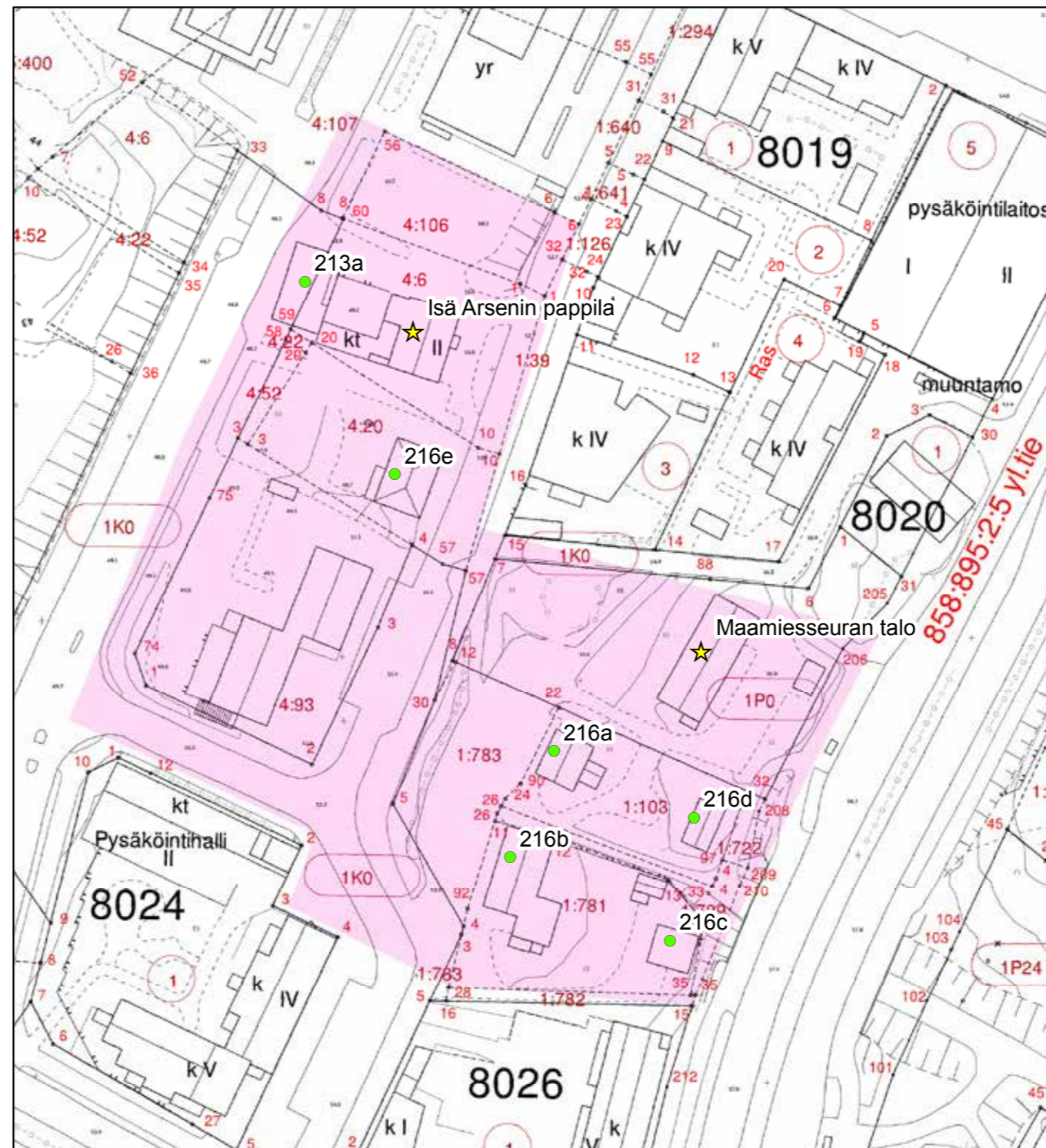
Ali-Jussilan pihapiiristä on jäljellä asuinrakennus ja talli. Hyrylä / Skavaböle; 0,4362 N:o 2 Ali-Jussila, RN:o 2:30-32, lohkominen 1933-1933 (B50:1/50-54). KA.

227C Ali-Jussilan kärryvaja on hieno esimerkki vanhasta 1900-luvun alun piharakennuksesta.

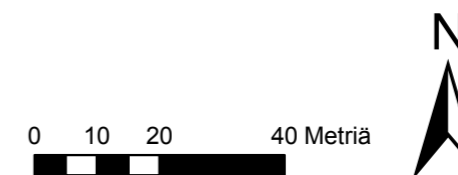
31. Maamiesseuran talo - Mäntymäki

Tuusulan Maamiesseura perustettiin vuoden 1901 lokakuussa. Oma seurataloa ryhdyttiin puuhaamaan vasta vuonna 1905, mutta toiminnan tyrehtyessä Suomen poliittisen ja taloudellisen tilanteen takia haave raukesi ja koko yhdistyksen toiminta sammui vuosikymmenen loppuun mennessä herätäkseen uudelleen vuonna 1925 Maatalousseurojen Keskusliiton toiminnanjohtaja Jalmari Jyskeen muutettua Kellokosken Jyskelään (153). Maamiesseuran toiminta vilkaistui huomattavasti käsittäen mm. neuvontaa viljelytekniikoista ja eläintenhoidosta kokoontumisten tapahtuessa maataloissa. Oman rakennuksen yhdistys sai lahjoituksena toisen maailmansodan jälkiseurauamusten tuloksena.³⁸

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

38 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IVs.111-116.

Mahdollisesti 1800-luvun jälkipuoliskolta oleva rakennus eli ole tyyppilinen seurantalo, sillä se on Siippoon kylän Kylä-Heikkilän talon entinen, käytännössä suhteellisen nuori päärakennus, joka 1920-luvun ns. uusjaoissa purettiin ja siirrettiin nykyiselle paikalleen. Siinä toimi aluksi leipurimestari Fieandtin leipomo-kahvila³⁹ ”Päivölä”.⁴⁰ Fieandtin konkurssin myötä rakennus siirtyi Tuusulan suojeluskunnalle, joka vuorostaan lahjoitti sen sotien jälkeen Tuusulan maamiesseuralle. Rakennuksessa oli tuolloin sekä asuin- että tuotantotiloja. Hyrylän Silkkikutomo toimi siinä 1960-luvulle asti. Rakennus palveli liiketiloina kunnes se Tuusulan kunnan omistukseen siirtyneenä muuttui yhdistystilaksi ja sai uudeksi nimekseen Mäntymäki. Suojeluskunta ja myöhemmin maamiesseura eivät ole itse juurikaan toimineet tiloissa, vaan käyttäneet niistä saamansa tulot toimintansa ylläpitämiseen.

Hirsinen, vaakavuorattu, harjakattoinen rakennus sijaitsee edustavalla paikalla Hyrylän keskustassa, varuskunnan eteläpuolella aivan maantien vieressä. Maamiesseuran talo on edustava jäännös Hyrylän liikekeskuksen varhaisvaiheista ja kertoo samalla kunnan yhdistystoiminnan historiasta. Rakennus on merkitty asemakaavaan sr-11-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE.**

39 Jaakko Holma, Tuusulan aikakirjat XIX s. 93.

40 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV s. 233-234.

31 Maamiesseurantalo eli Mäntymäki kylän raitilta katsottuna.

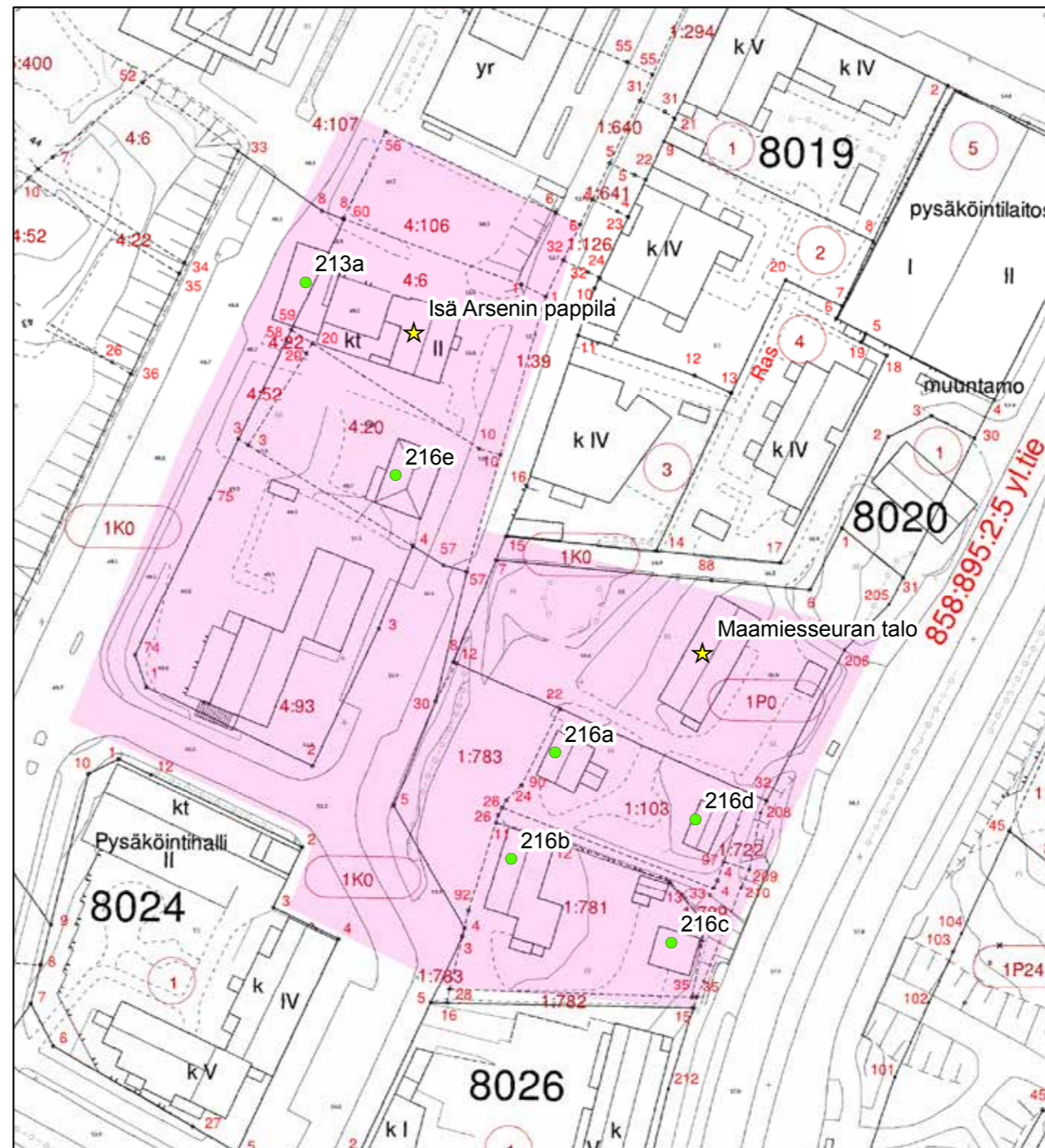

31 Maamiesseurantalo takapihan puolelta.

213. Isä Arsenin pappila - Päämaja

Vuonna 1896 perustetun Hyrylän varuskunnan ortodoksisurakunnan papiksi valittiin kanttori Arseni Razumov ja hän hankki asunokseen huvilan Hyrylän keskustasta. Huvila käsittää luonnonkivistä muuratun kellarin, pääkerroksen ja ullakkokerroksen. Pääkerroksessa olivat eteisaula, papin työhuone, keittiö, kamari ja suuri sali. Ullakkokerroksessa lienee myös ollut muutama huone eli tavanomaiseen tapaan kylmälle ullakolle rakennetut lämpimät päätykamarit. Hyvin hoidettu puutarha oli talon takana ja pihamaalla kasvoi mm. päärynäpuita. Vuodesta 1922 lähtien pappilassa toimi Elannon kauppa, sillä isä Arseni muutti Lappeenrantaan. Nykyisin isä Arsenin huvila tunnetaan ravintola Päämajana ja sen vieressä sijainneen Worobjeffin talon paikalla on nykyisin Säästöpankin talo.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännosalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

0 10 20 40 Metriä

Rakennuksen nykykuoto perustuu alkuperäisille, noin 1880-90-luvun pikkukaupungin puutalorakentamisen mittasuhteille; tyyliltään talo on todennäköisesti edustanut jotain nikkarityyllä höystettyä kertaustyyliä (tyypillisimmillään uusrenessanssi ja uusklassismi). Talon ullakkokerroksessa on nähtävissä vielä alkuperäistä arkkitehtuuria: kuusiruutuiset päätyikkunat, neliruutuiset haukkaikkunat ja koristeellisesti veistetyt kattotuolien päät, ”kämpälät”. Pääkerroksen aukotus ja julkisivun yksityiskohdat ovat pitkälti perintöä 1950-luvun osuuskauppa-arkkitehtuurista, joista voidaan luopua vanhemman asun palauttamiseksi. Takapihan varastorakennuksessa (213a; luokka 3) on 1920-luvun osuuskauppaklassismin henkeä.⁴¹ **2 LUOKAN KOHDE.**

213 Isä Arsenin pappilan pääjulkisivussa näkyy hyvin 1950-luvun osuuskauppa-arkkitehtuuri suurine näyteikkunoineen. Tästä arkkitehtuuripiirteestä voidaan tarvittaessa luopua.

213A Isä Arsenin pappilan ulkorakennus rajaa ryhdikkäästi katulinjaa ja myös rikkoo suoraa näkymää tehden näkymästä polveilevan.

213 Isä Arsenin pappila on tyypillinen syvärunkoinen ja loivakattoinen aikakautensa edustaja. Koristelu on vuosien saatossa alkujaan nikkarityyliin koristelusta talosta huvennut. Talon julkisivuja jäsentäneet listoitukset ja muut koristeaiheet ovat aikojen kuluessa huvenneet alkuvaiheen runsaudesta.

213 Isä Arsenin pappila takapihan puolelta: vanhat kuusiruutuiset ikkunat ovat jäljellä. Etualalla ulkovarasto 213A.

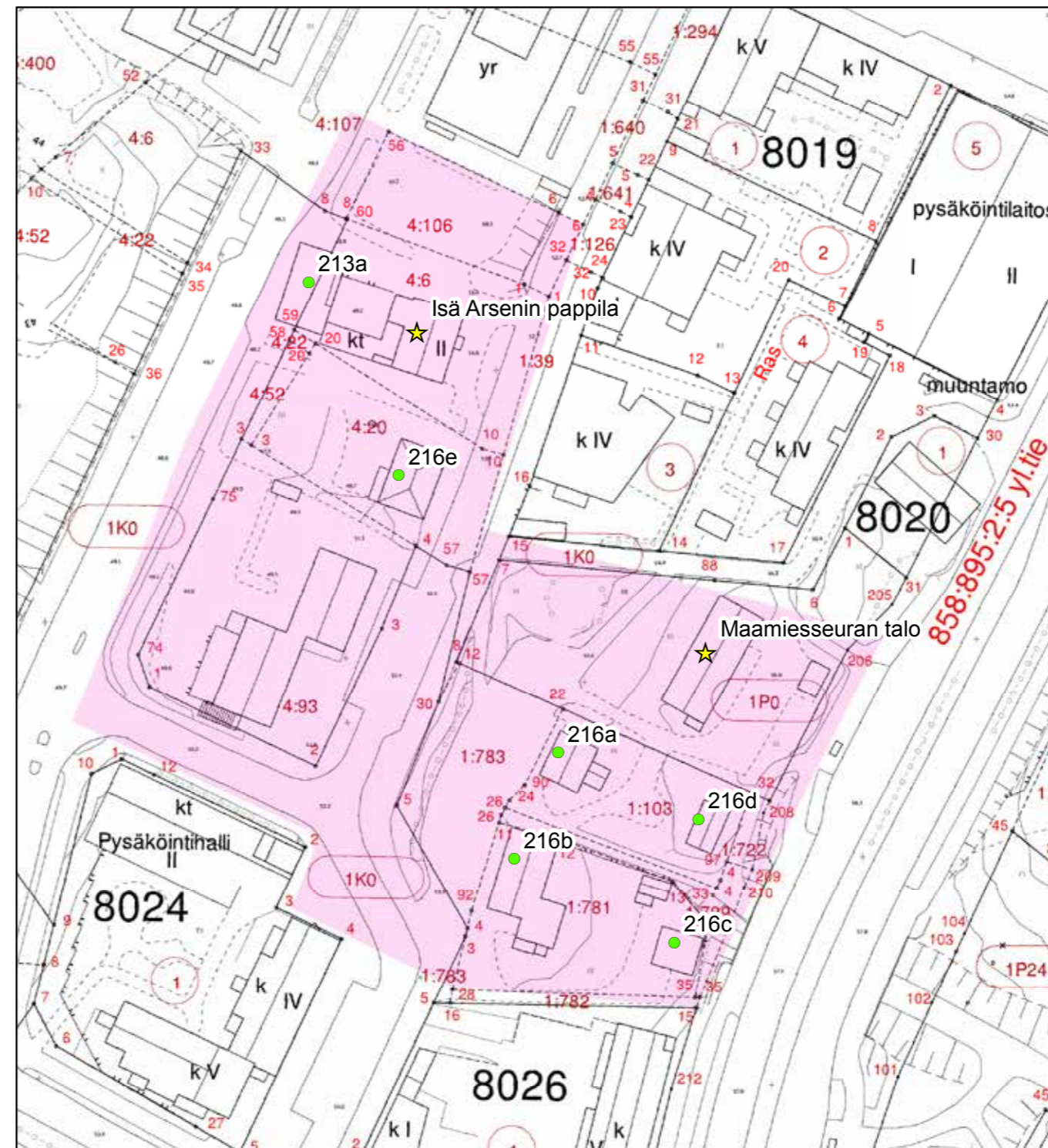
41 Heikki Simola, Tuusula-seuran aikakirja XIX, s. 12-13.

213 Isä Arsenin pappila on hieman irti nykyisestä katulinjasta.

216. Hyrylän vanha kaupparaitti

Maamiesseuran talon ja Isä Arsenin pappilan lisäksi vanhan kaupparaitin ympärillä on joitakin toista maailmansotaa edeltäviä, vanhaa ja miltei kadonnutta Hyrylää edustavia rakennuksia. Maamiesseuran vieressä on toinen Hyrylän keskustan varhaisvaiheisiin liittyvä kaksikerroksinen, keltaiseksi maalattu ja alkuperäiset ikkunansa säilyttänyt, lautaverhoiltu taitekattoinen poliisi Nestori Laineen talo vuodelta 1928 (216a; luokka 1). Laineen talon julkisivut ovat alakerassa olleet hirsipinnalla vielä vuonna 1939 ja toisen kerroksen päätyjen aukotusta on myös muutettu ilmeisesti sotien jälkeisellä ajalla: yksinäinen keski-ikkuna on saanut seurakseen toisen ja siirtynyt keskilinjalta reunaan ja pyöreä ”ullakon” ikkuna on mahdollisesti lisätty samaan aikaan.⁴² Laineen talo ei ole varsinainen kauppatalo, mutta sen kivijalassa on aina ollut liikkeitä: ensimmäisenä talon valmistuttua Hyrylän ensimmäinen lihakauppa.⁴³

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

0 10 20 40 Metriä

42 Tuusulan museo valokuva v5898; Jaana Koskenranta

43 nimimerkki I.K. Tuusula-seuran aikakirja VI, s. 37.

Laineen talon vieressä on kutakuinkin samaan aikaan rakennettu ja alkuaan varsin saman tyyppinen taitekattoinen mutta poikkeuksellisesti keskirisaliitilla varustettu Haikosen kirjakauppatalo,⁴⁴ joka on 1950-60-luvulla muodistettu tuolle ajalle tyyppilliseen liikekiinteistötyyliin (216b; luokka 2). Taitekatto on vaihtunut suhteelliseen loivaan harjakattoon ja taloa on jatkettu päärungon suuntaan sekä lisäämällä kulmaan lisäosan vuonna 1972. Ikkunajako on vaihtunut tyyppilliseen 1950-60-luvun näyteikkunatyylisiin ja kolmiosainen panelointi on korvattu tuolloin mineriitilevytyksellä.

Viihtyisää ”puukaupunki”ympäristöä täydentää Laineen talon ja Haikosen talon ”taakse” sijoittuvat vanhaa rakennuskantaa edustavat mökit (noin 1910-30-luvulta oleva asuintalo 216 c eteläpuoleinen; luokka 2 ja d pohjanpuoleinen sauna/piharakennus; luokka 2) pihapiireineen. Maamiesseurantaloa vastapäätä Kauppatie 4:ssä sijaitsee 1960 ja 1974 rakennettu Osuuspankin talo, joka on tyyppillistä 1960-luvun liikerakentamista.⁴⁵ Osuuspankin kiinteistön ja Isä Arsenin pappilan välissä on vuonna 1932 valmistunut aumakattoinen, tiilirakenteinen ja rapattu, Hyrylän ensimmäinen kivinen liiketalo: Lemmelän kauppiastalo (216e; luokka 1), joka on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan. Teodor Lemmelän kauppiastalon paikalla sijaitsi aiemmin Postin eli Knuuttilan tilan päärakennus.⁴⁶

Hyrylän vanha kaupparaitti edustaa sitä paikallishistoriallista kerrostumaa Hyrylästä, jossa vanhojen rakennusten käyttö on vuosikymmenet pysynyt pienimuotoisena kaupankäyntinä ja ravitsemushenkisenä sekä vanhan päätien ja rakennusten välinen suhde on säilynyt. Tämä jo reilun vuosisadan kestänyt jatkumo rakennuksineen tulee säilyttää paikallisdentiteetin tunnusmerkkinä ja erityislaatuisena sydämenä. **2 LUOKAN ALUE.**

216A Poliisi Nestori Laineen taitekattoinen ja kauniisti säilynyt hirsihuvila.

216A Laineen talo Haikosen kirjakaupalta nähtynä.

216B Haikosen kirjakauppa on muodistettu 1960-luvulla. Pohjalla on 1910-20-luvun tyyppillinen hirsirakenteinen kauppiastalo.

216B Haikosen talon eteläpääty ja suuri mainostaulu.

216 B Haikosen ja Laineen talojen välistä kulkee kevyenliikenteen väylä alikulun kautta Harjulle. 216 B Haikosen ja Laineen talojen välistä kulkee kevyenliikenteen väylä alikulun kautta Harjulle.

216B Haikosen talo pihan puolelta.

44 Tuusulan museo, valokuva v5898; Jaana Koskenranta.

45 Seppo Yli-Antola, Tuusula-seuran aikakirja XI, s. 102-103.

46 Sirkka-Liisa Iivonen, Tuusula-seuran aikakirja XI, s. 48.

216 C Haikosen talon ”takapihalla” on pieni piharakennusten ryhmä, jossa on vielä vanhan Hyrylän tuntua.

216D Laineen talon takapihalla oleva piharakennus kaipaisi kunnostusta.

216 Kaupparaitin kyltviidakkoo ja Lemmelän liiketalo.

216C Haikosen hirsipintainen pihamökki ja varastorakennus.

216 E Lemmelän liiketalo 1920-luvulta.

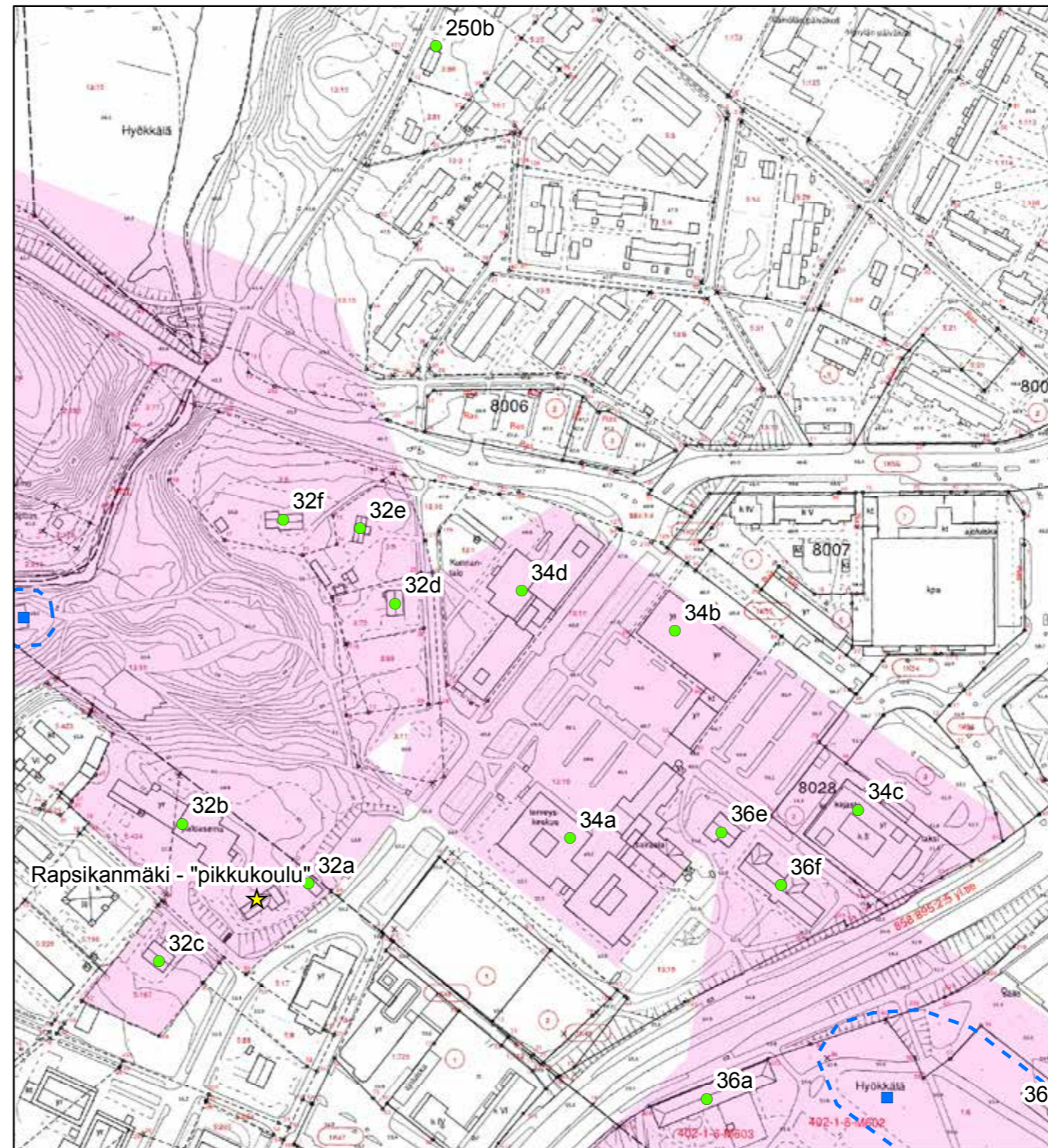
216 Kaupparaittia Mäntymäeltä eli Maamiesseuran talolta katsottuna.

216D Laineen talon piharakennus - saunan ja liiterin yhdistelmä.

32. Rapsikanmäki (Koulumäki) ja paloasema

Rapsikanmäki eli Koulumäki on Tuusulanjoen katkaiseman korkean soraharjun itäpuolinen nyppylä, joka on pääosin säästynyt soranotolta ja uudemmalta rakentamiselta. Mäellä kasvaa suuria, kilpikaarnaisia mäntyjä ja mäntyjen välistä voi löytää purettujen, 1800-luvun lopun rakennusten kivijalkoja tiilikellareineen. Ainoa jäljellä oleva on alkujaan aliupseeri Siloffin huvilana (ja mm. Niilo Männikön asuma mökki) tunnettu talo⁴⁷ eli Rapsikanmäki, joka siirtyi seurakunnan haltuun vuonna 1913 ja siitä tehtiin pikkulasten koulu.⁴⁸

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 25 50 100 Metriä

47 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja XI, s. 60-62.

48 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirjat X, s. 57.

Vanha ”pikku”koulu sijaitsee Hyrylän keskustassa mäennyppylällä näkyvällä paikalla; Rapsikanmäeltä on edelleen varsin hyvät näkymät myös entiselle kasarmialueelle. Koulu oli viralliselta nimeltään Hyrylän/Kirkonkylän alakansakoulu ja seurakunta omisti sen vuoteen 1926 asti. Vuonna 1928 kouluun rakennettiin lämmitettävä eteinen ja varsinainen laajennus tehtiin vasta 1946, jolloin opettajan asunto muutettiin keittolaksi ja ruokailuhuoneeksi ja opettaja sai kokonaan uuden asunnon. Tontille rakennettiin myös vaja ja sauna (32a; luokka 2) samana vuonna. Koulun rakentaminen liittyy Hyrylän taajaman kasvuun.⁴⁹

Rapsikanmäki toimi kouluna vuoteen 1954, jolloin oppilaat siirtyivät uuteen Hyökkälän koulun rakennukseen. Koulutalolla on historiallista merkitystä Hyrylän vanhan taajaman osana. Se sijaitsee komeasti suhteellisen näkyvällä paikalla Hyrylän harjulla ja visuaalisena päätepisteenä uudehkon Hyrylätien varrella tien väistäessä jyrkkää harjunreunaa. Rakennuksessa on myöhemmin toiminut mm. kunnan kasvatustoimisto ja kudonta-asema.

49 Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja XI, s. 60-62.

32 Rapsikanmäen pikkukoulu on vanhan Hämeeseen johtaneen tienhaaran yksi maamerkkejä.

32A Rapsikanmäen eli Koulumäen ulkorakennus.

32A Rapsikanmäen ulkorakennus.

32 Rapsikanmäen koulurakennuksen itäpäätä.

Koulun naapurina on Hyrylän paloasema (**32b; luokka 2** vanha osa), jonka vanhin osa on rakennettu vuonna 1958 kunnan ja silloisen VPK:n yhteishankkeena. Alkuperäisen paloaseman on suunnitellut Heikki Siikonen.⁵⁰ Paloasemaa on laajennettu vuosina 1975 ja 1980.⁵¹ Paloaseman vanhin osa arkkitehtonisesti kaunis, valkoisen rappauspinnan, puun ja puhtaaksimuurattujen tiilipintojen yhdistelmä, jossa on havaittavissa häivähdys 1950-luvulle tyypillistä romanttista suuntausta. Tämä alkuperäinen osa paloasemasta on säilyttämisen arvoinen. Rapsikanmäki 1 luokka, piharakennus ja paloaseman vanhat osat 2 luokka.

Rapsikanmäen alapuolella on Hietalan (**32c; luokka 3**) kaksikerroksinen tehosterapattu suuri 1950-luvun virkamieskäyttöön rakennettu omakotitalo.

32B Hyrylän vanha paloasema, vasemmalla miehistöosa, etualalla autohallit.

32 B Hyrylän paloaseman vanhan puolen palopäällikön asunto edustaa 1950-luvulle tyypillistä rapattua tiilirakentamista.

32 B Hyrylän vanhan paloaseman uudisosa.

32 C Hietalan asuinrakennus, joka palveli palopäällikön virka-asumuksena.

Alueeseen kuuluu myös sen pohjoisreunalla Tallbergin tilalla oleva, aikansa tyypillistä asuntoja käsittävä liiketalo vuodelta 1953, ns Apteekintalo (32d; luokka 2) entisen Hämeentien varteen sekä kaksi 1800-1900-luvun vaihteesta olevaa asuinrakennusta. Lähempänä Apteekintaloa sijaitsee Pakkalan tila eli Sandbergintalo (**32e; luokka 3**), keltaiseksi maalattu monimuotoinen lautaverhoiltu puutalo 1900-luvun alusta. Talon pihapiiriin kuuluu idyllinen, pieni punaiseksi maalattu saunarakennus. Sandbergintalosta luoteeseen on Mäntylän tilalla Koroleffin talo (**32f; luokka 3**), jonka kermankeltainen väri ja ikkunajako ovat selkeästi 1950-luvun tuotetta. Nämä kaksi taloa pihapiireineen muodostavat palan vanhaa Hyrylää, joka on Tuusulanjoen suulta jo valitettavasti kadonnut. Sillanseutu ja Tuusulanjärven eteläpää olivat tiheästi asutetut pienillä ja vähän suuremmillakin huviloilla, joissa oli myös pieniä kahvi- ja pullapuoteja. Sillankupeessa koskenpartaalla oli myös vesisaha ja jauhomylly. **2 LUOKAN ALUEKOHDE.**

32C Hietalan asuinrakennus.

50 Tuusulan kunta, rakennuslupa-asiakirjat.

51 Tapio Hietaniemi, Tuusula-seuran aikakirja XI, s. 85-87.

32 D Vanha apteekkitalo, jossa on ollut asunto yläkerrassa ja liiketila alakerrassa, nykyisin Tuusulan kunnan mittauslaitoksen työtiloina.

Vasemmalla 32F Koroleffin valkoinen mökki punaisine piharakennuksineen ja oikealla 32 E Sandbergin keltainen mökki.

32 Rapsikanmäellä oleva historiallisen ajan jäännös, jota ei ole vuonna 2009 tehtyyn Museoviraston historiallisen ajan kartoitusinventointiin merkitty. Liittyy varuskunnan toimintaan, sillä varuskunnan rakennuskanta ulottui aina Tuusulanjoelle asti: rannassa on edelleen varuskunnan saunan perustukset.

Rapsikanmäen komea, kilpikaarnainen mäntikkö talvella.

Rapsikanmäeltä näkymä kohti Harjua ja Osuuspankin taloa.

Rapsikanmäkeä kesäaikaan: mäntyjen säilyminen edellyttää runsaas aluspuuston eli erityisesti vaahterantaimien ja muun pienpuuston säännöllistä poistamista.

(33) Hyrylän seurakuntakeskus - purettu 2013

Seurakuntakeskuksen tarve Hyrylän keskustassa kävi ilmeiseksi 1960-luvun alussa, ja kutsukilpailu rakennuksesta järjestettiin vuonna 1965. Kirmo Mikkolan ja Juhani Pallasmaan voittajatyö valmistui vuonna 1968. Kaksikerroksinen, kahitiiliverhoiltu minimalistista konstruktivismia edustava seurakuntakeskus käsitti kirkollis- ja vapaa-aikatoiminnan tiloja sekä seurakuntasalin; alempi kerros tiloista sijaitsi maanpinnan alapuolella. Alkujaan seurakuntakeskus sisälsi kirkkoherranviraston, kirkkosalin, taloustoimiston, nuorisotoimiston, erilaisia kerhotiloja ja tilat iltapäiväkerholle. Tontin toisessa päässä oli liikuntahalli ja vahtimestarin asunto. Toimistosiiven ja liikuntatilojen välissä oli sisäpiha, joka rakennettiin umpeen vuonna 1981. Laajennus sisälsi nuorisotiloja, toimistohuoneita, kahvion ja arkistotiloja kahdessa kerroksessa. Tasakatto muutettiin matalaksi ja monipolviseksi aumakatoksi vuonna 1994 ja arkkitehtonisesti harmonisen kirkkosalin tarkoituksella kohti alttariseinää viettänyt lattia tasattiin vuonna 1997.⁵²

Hyrylän keskusta-alueen uudesta rakennuskannasta seurakuntakeskus kuului taajamakuvaan tärkeimpiin ja arkkitehtonisesti merkittävimpiin kiintopisteisiin. Rakennuskompleksi kärsi alunalkaan kosteusongelmista rakenteellisesti haastavan tasakaton sekä maanpinnan alapuolisten tilojen puutteellisesta kosteuseristyksestä johtuen. Julkisivut maalattiin myöhemmin valkoiseksi huokoisen julkisivuverhoilumateriaalin (kahitiili) tummuttua liiaksi ja lasitiiliosat olivat monin paikoin rikkoutuneet. Alkuperäisessä asussaan rakennus oli tyylipuhdas ja arkkitehtonisesti korkeatasoinen konstruktivistisen minimalismin edustaja kuten ovat Lahelanrinteen Domino ja Bungalow-talot vuoden 1970 asuntomessuilta.

33 Seurakuntakeskus.

33 Seurakuntakeskus.

33 Seurakuntakeskus.

52 Katri Alvesalo-Heikkilä, Tuusula-seuran aikakirja XI, s. 82-83.

33 Tuusulan uimahalli, seurattava

Tuusulan uimahalli on rakennettu vuosina 2003-2004, ja sen on suunnitellut arkkitehti Pentti Värälä.⁵³ Funktionaalista uutta modernismia edustavan uimahallirakennuksen erityisominaisuus on teräsaltat. Halli sijaitsee maisemallisesti näkyvällä paikalla.

33 Tuusulan uimahalli parkkipaikalta kuvattuna.

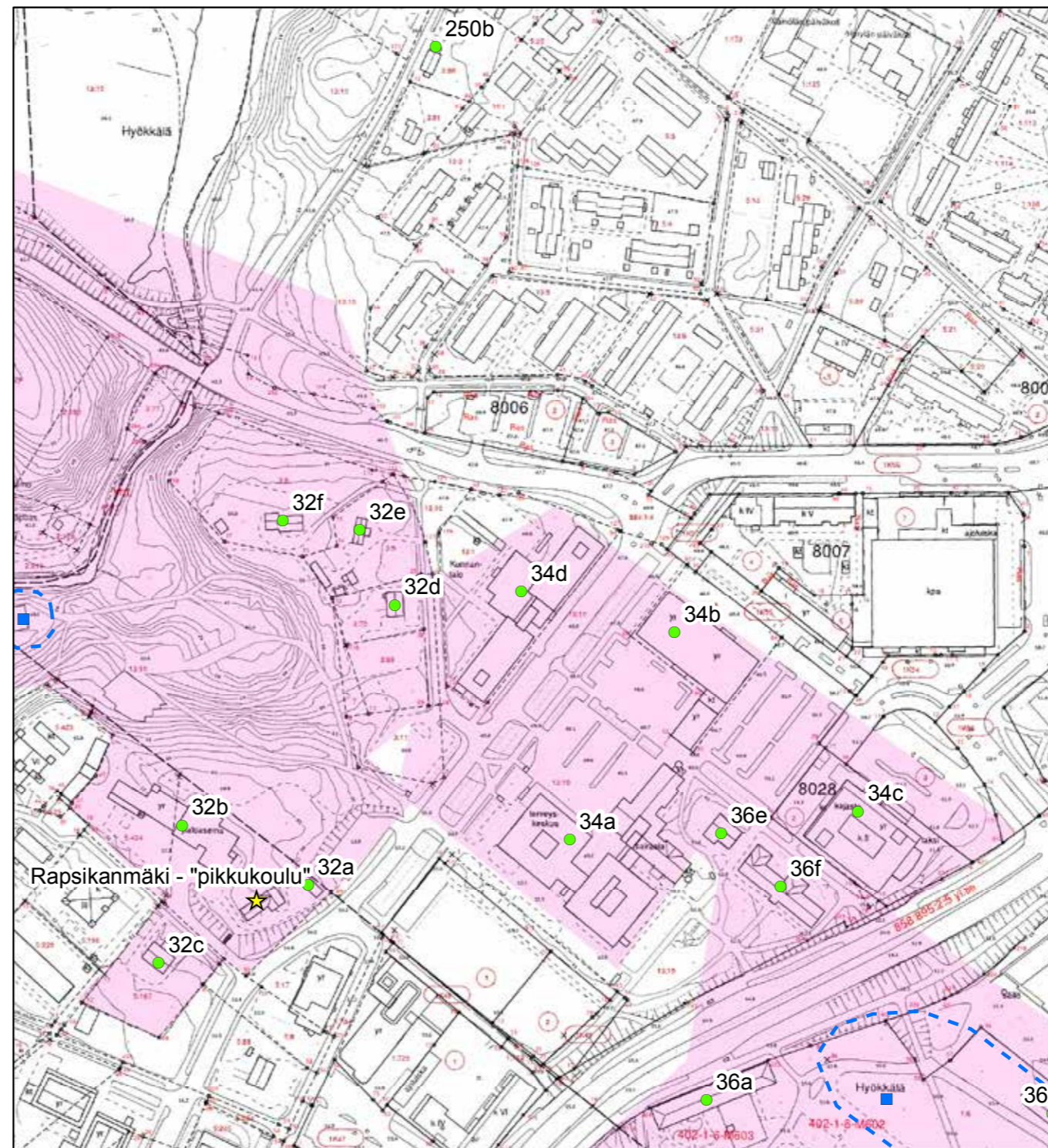

33 Tuusulan uimahalli varuskunnan pelikentältä kuvattuna.

.....
53 Jari Peltoranta, Projektuiutiset 4/2004 s. 92-99.

34. Hyrylän torialueen rakennukset ja kunnantalo

Hyrylän nykyinen taajamakuva on syntynyt pääosin 1960-70-luvun vaihteessa, jolloin varuskunnan toiminnot olivat siirtyneet Järvenpään tien itäpuolelle ja tarvittavat maa-aluevaihdot puolustusvoimien kanssa oli tehty. Uusi kuntakeskus saatettiin suunnitella entiselle, pääosin puurakenteiselle kasarmialueelle: jäljelle jäi vain kaksi rakennusta, jotka palvelevat nykyisin kulttuuritointa mm. näyttelytiloina. Vuonna 2013 purettu seurakuntakeskus oli uuden kuntakeskuksen syntyäkäikauden rakennuksista leimaa-antavin ja julkisivumateriaaliltaan poikkeavin Hyrylän keskusalueen pääasiallisesti julkisivumateriaaliksi kasarmialueen perintönä valikoituneesta punatiilestä. Seurakuntakeskuksen pohjoispuolella sijaitsevan terveyskeskuksen (34a; ei luokitusta) vuodelta 1970 on suunnitellut arkkitehti Reijo Keurulainen (laajennettu vuonna 1978 alkupe- räiseen henkeen) ja se edustaa samaa minimalistista konstruktivis- mia purettu seurakuntakeskuksen kanssa. Terveyskeskuksen myö- häisempi laajennus vuodelta 2001 sen sijaan noudattaa tyypillisen 1990-2000-luvun vaihteen aikalaisrakentamisen yleispiirteitä. Tori- alueen ympärillä sijaitsevat myös Arno Savelan suunnittelema pu- natiiliverhoiltu ostoskeskus (34b; ei luokitusta) vuodelta 1983, Into Pyykön suunnittelema linja-autoasema vuodelta 1981 sekä vuon- na 2001 kirjastoksi peruskorjattu entinen sotilasläänin esikunta ja kauppakeskus (34c; ei luokitusta), joiden muutoksista vastasivat Klaus Winqvist ja Olli Kumpulainen.⁵⁴

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 25 50 100 Metriä

⁵⁴ Panu Savolainen, lähteenä Tuusulan kunnan rakennusvalvonnan arkisto?

34A Terveyskeskuksen länsipääty etelästä kuvattuna. Alkuperäinen 1970-luvun pääsisäänkäynti.

34A Terveyskeskuksen vuodeosasto 2000-luvun alusta, läntiseltä torin viereiseltä parkkialueelta kuvattuna.

34B Ostoskeskuksesta on tullut virastotilaa ja tori on autioitunut.

34B Ostoskeskus ja lisärakennusta yhdistävä katos kirjaston parkkipaikalta eli idästä nähtynä.

34C Entinen sotilaspiirin esikuntarakennus, jossa toimi alakerrassa ennen kirjastoa ruokakauppa ja matkahuolto. Nykyisin kirjaston seurana on matkahuolto sekä kunnan palvelupiste.

34C Nykyisen kirjaston edustalla on edelleen bussiasema.

Hieman etäämmällä, vanhan Hämeentien v Arto Sipisen kilpailuvoittona suunnittelema kunnantalo (34d; luokka 3) on tyypiesimerkki 1970-80-luvun vaihteenn julkisesta rakentamisesta. Kunnantalo otettiin käyttöön 1.12.1980.⁵⁵ Rakennuskokonaisuuden kunnantalo, kauppakeskus ja terveysasema arkkitehtoninen arvo paikallisella tasolla on suuri ja se ottaa hyvin huomioon kasarmialueen punatiiliarkkitehtuurin. **EI LUOKITUSTA, SEURATTAVIA.**

55 Anne Mäkinen, Tuusula-seuran aikakirja XI, s. 53-54.

34D Uusi kunnantalo länsipuolelta nähtynä.

34D Uusi kunnantalo idästä eli torilta nähtynä.

35. Hyrylän koulukeskus

Hyrylän taajama-alueen edelleen käytössä olevista koulurakennuksista vanhin on vuonna 1955 valmistunut Hyökkälän ala-aste (kohde 48). Taajaman eteläpuolella sijaitsee Hyrylän koulukeskus, joka rakennettiin alkujaan Tuusulan yksityiseksi yhteiskouluksi.

Koulu toimi ensimmäiset vuotensa 1957-1960 vuokratiloissa, kunnes loppuvuodesta 1959 aloitettiin oman koulun rakentaminen arkkitehti Esko K. Mäkelän suunnitelmien mukaan. Vuoden kuluttua tanskalaisen esikuvien mukaan rakennettu liikuntasalin, luokkasiipien, vahtimestarin asunnon muodostama kompleksi, jota yhdisti katetut kulkuväylät, vihittiin käyttöön. Alkuperäinen koulurakennus oli tyylikäs ja linjakas, samanhenkistä koulurakentamista kuin Kellokosken Ruukinkoulu ja Hyökkälän ala-aste. Koulua laajennettiin vuonna 1966 Mäkelän suunnitelmien mukaan, jolloin muodostui toinen etelään aukeava sisäpiha.

Myöhemmät laajennukset ja muutokset eivät ole olleet samanhenkisiä saati alkuperäiseen sovitettuja. Vuonna 1972 liikuntahallia jatkettiin kohti etelää mikä rikkoi arkkitehtonisen sommitelman, suunnitelmasta vastasi Heikki Korppi-Tommola. Koulua laajennettiin edelleen vuosina 1988 ja 1992, jolloin suunnitelmista vastasi Kaupunkisuunnittelu Oy ja vuosina 1997-99, jolloin rakennettiin lukion tilat Paavo Sollamo KY:n suunnitelmien mukaan.⁵⁶

Luokka 3; kaksi vanhinta osaa 2.

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

⁵⁶ Matias Korkiavuori, Tuusula-seuran aikakirja XI, s. 63-70.

35 Hyrylän koulukeskus, etualalla vuonna 1966 toteutettu liikuntatilan jatke.

35 Hyrylän koulukeskus lukiosiiven 1950-luvun henkinen porrastava massoittelu keventää massiivista laajennusta.

35 Hyrylän koulukeskuksen lukiosiipeä, joka toteutettiin 1997-99.

35 Hyrylän koulukeskuksen vanhinta kerrostumaa.

35 Hyrylän koulukeskuksen lukiosiiven sisäpihaa.

Muita mainittavia koulurakennuksia ovat Riihikallion koulu (**35b; luokka 3**) (Kari Virta 1969, laajennus Tuija Pösö 1977) opettajien asuntoloinen (**35a; luokka 3**) sekä Vaunukankaan koulu (35c) (Jorma Pankakoski 1986),⁵⁷ jonka pihapiirissä on kuvanveistäjä Antti Maasalon erikoinen kineettistä taidetta edustava veistos ”Tuulten tarinat” vuodelta 1989.⁵⁸
KULLAKIN KOULULLA OMA LUOKITUS.

35B Riihikallion koulu pitkine nauhaikkunoineen etelästä kuvattuna.

35B Riihikallion koulun pohjoinen sisäänkäynti.

35A Riihikallion koulun opettajien asuntola.

35 C Vaunukankaan koulun kineettinen veistos ”Tuulten tarinat” on kuvanveistäjä Antti Maasalon käsialaa.

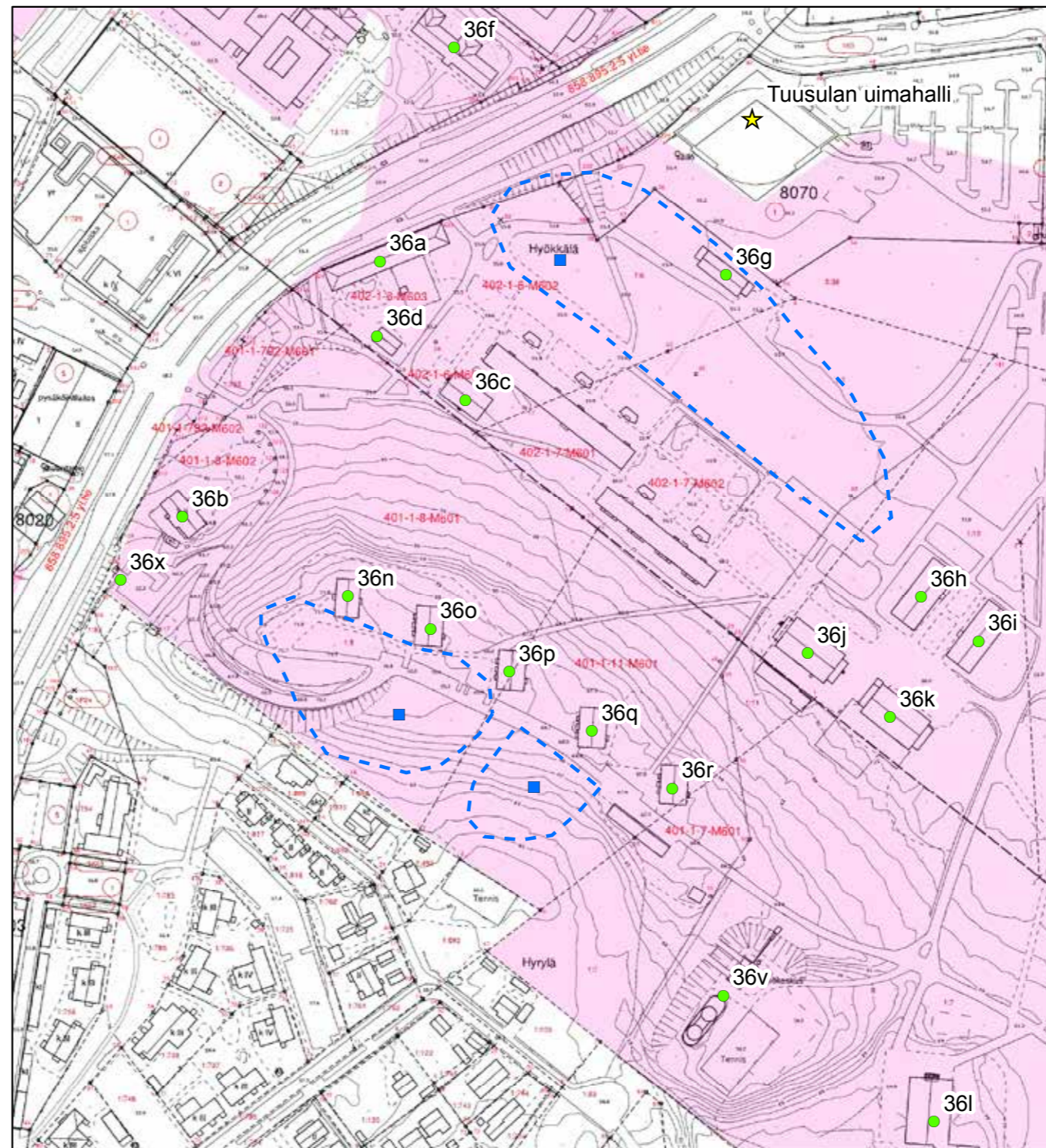
35C Vaunukankaankoulun pääsisäänkäynti.

57 Panu Savolainen
58 www.maasalo.fi - teolistaus

36. Kasarmialue

Hyrylän kasarmialueen lähtökohtana on vuonna 1855 perustettu tilapäinen sotilasleiri. Krimin sodan muuttuessa kansainväliseksi selkkaukseksi Venäjän keisarikunnan joukkoja sijoitettiin Etelä-Suomeen mahdollisen hyökkäyksen varalta. Hyrylän sotilasleiri perustettiin strategiseen paikkaan Hämeenlinnan ja Heinolan maanteiden risteykseen, jossa se oli osa venäläisten linnoitusjärjestelmää.⁵⁹

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävät RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

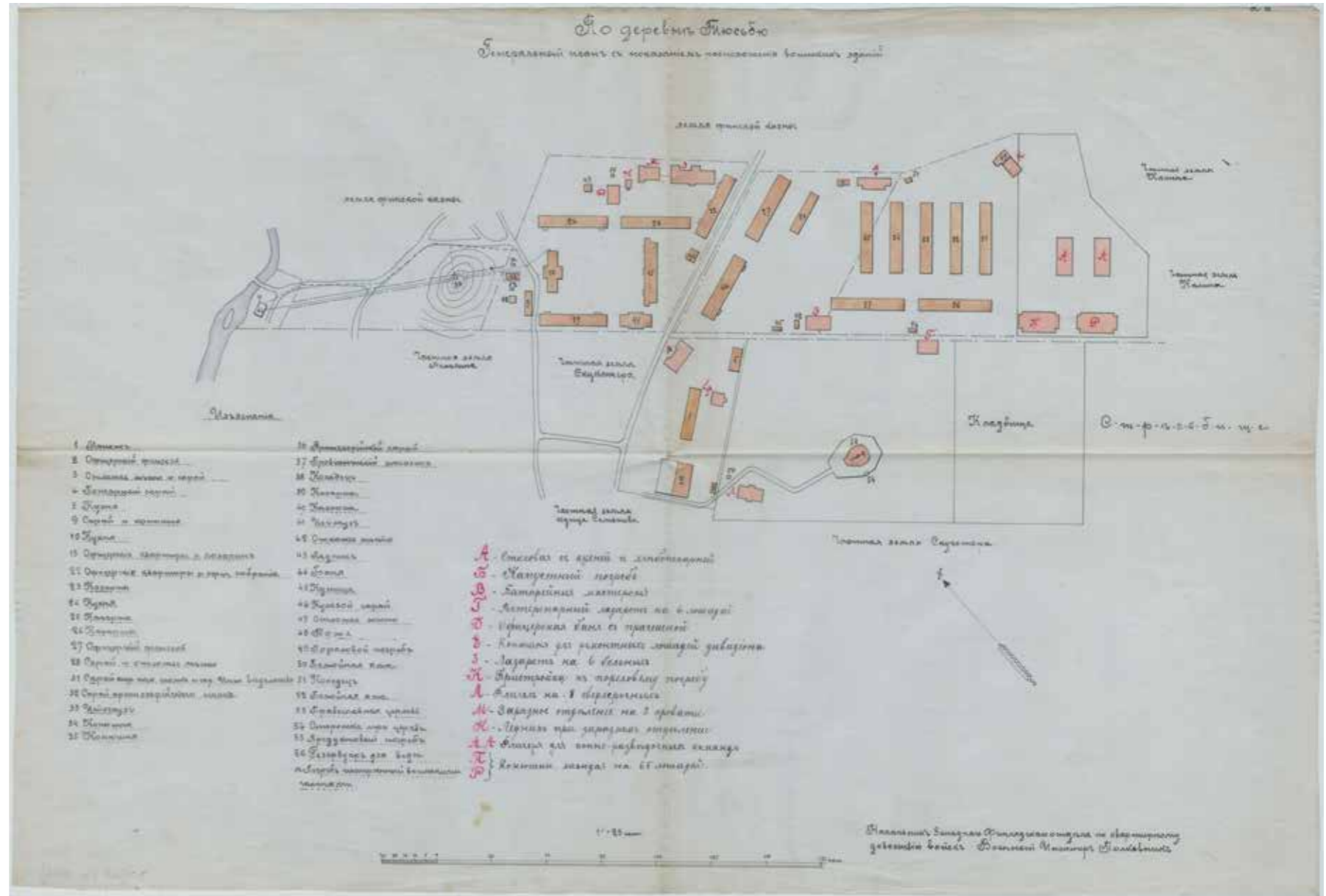
0 25 50 100 Metriä

⁵⁹ Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 518.

© Tuusulan pohjakartta 2016

36 Kasarmialue laajimmillaan 1900-luvun alkuvuosina: alue on ulottunut Rapsikanmäen ylitse Tuusulanjoen rantaan asti: rantsaunan perustukset joen rannassa ja tiilirauniot Rapsikanmäellä näkyvät kartalla rakennuksina. Jostain tuntemattomasta syystä näitä rakennuksia ei olla osattu huomioida Julia Donnerin Senaatille tekemässä selvityksessä. Rapsikanmäellä olleet kasarmi ja porttirakennuksen jäänteet ovat historiallisen ajan kiinteitä jäänteitä, jotka on tutkittava siinä missä kasarmien purettujen tallien jäänteet. Venäläiset rakennuspiirustukset /Tuusula_sotilasrakennukset_asebakaava][ven]_1_76_1597 KA.

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

Ensimmäinen rakennuskausi (1855-1885)

Sotilasleiri sijoittui aluksi Hyrylän eteläpuolelle, mutta Krimin sodan päätyttyä se siirrettiin Hyökkälän Saksan eli entisen kapteenipuustellin maille vuonna 1856. Sotaväenosaston muuttuessa pysyväksi sen tarvitsemat maat ostettiin ja pakkolunastettiin Hyökkälän kylän tiloista. Ensimmäiset pysyvät puukasarmit rakennettiin alueelle jo alkuvuodesta 1855 Krimin sodan aikana. Saman vuoden lopulla lienee ollut valmiina kahdeksan rakennusta, joissa sijaitsi hospitaali, majoitustiloja sekä varastoja. Rakennukset eivät olleet pysyvää sotilastukikohtaa varten suunniteltuja, ja ne korvattiin parin vuosikymmenen kuluessa uusilla. Ne sijaitsivat ilmeisesti samoilla sijoilla kuin myöhemmin 1880-luvulla niiden tilalle rakennetut tallit ja vajat.

Ensimmäiset pysyvämpään käyttöön suunnitellut rakennukset olivat ruokala, kasarmirakennus sekä varasto (1858), jotka muodostivat neliömäisen kentän itä- ja eteläsivut. Kentän pohjoispuolella kaksi miehistökasarmia rakennettiin vuonna 1864. Samana vuonna Heinolan tien varteen neliömäisen rakennusryhmän länsipuolelle nousi upseerikerhon rakennus, upseerien asuintalo sekä päävartio. Vuotta aikaisemmin oli rakennettu tien suuntainen **miehistökasarmi (36a; luokka 1)**, joka on kasarmialueen ainoa nykypäiviin säilynyt 1800-luvun osa. Osayleiskaavassa puukasarmi on varustettu sr-merkinnällä. Viimeinen huomattava 1800-luvun lisäys alueelle oli Kasarmin ”äkseerausentän” itäreunaan vuonna 1873 rakennettu hospitaali, joka täytti kentän viimeisen aukean sivustan. Rakennustöihin osallistuivat sekä paikalliset että Pohjanmaalta tulleet kirvesmiehet, joista osa jäi pysyvästi paikkakunnalle ja joiden kätenjälki näkyy myös muussa paikallisessa rakentamisessa.⁶⁰

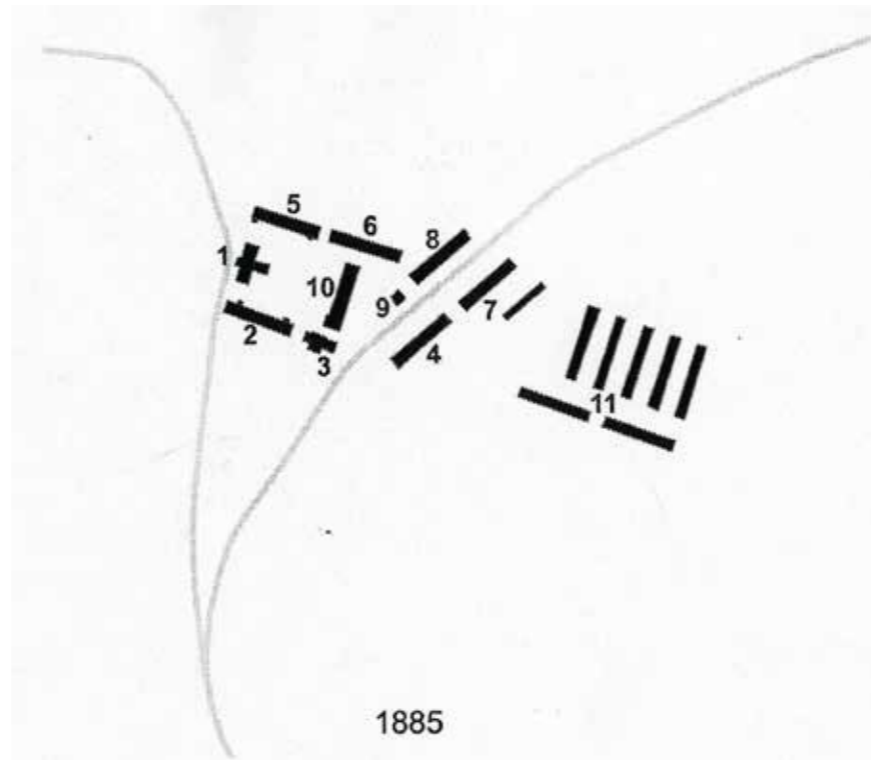
Kasarmialueen ensimmäiset, Krimin sodan aikana ja heti sen jälkeen rakennetut tilapäiset makasiinit ja hospitaali olivat hävinneet ennen kuin alueesta tehtiin ensimmäiset kartat 1800-luvun lopussa. Lehtitiedoissa mainitaan vuonna 1877 rakennetun kaksi uutta rakennusta, joiden sijaintia ei mainita. Ennen toista rakennuskautta kasarmialue muodosti noin 200 metriä pitkän ja 50 metriä leveän suoraviivaisen rakennusryhmän, joka ulottui lännessä maanteiden väliselle alueelle ja idässä Kirkonmäen pohjoispuoliselle kentälle ja käsitti kutakuinkin parikymmentä rakennusta. Rakennukset ryhmittäytyivät tiiviisti pitkän harjoituskentän ympärille; tallit, kalustovajat ja huoltorakennukset sijaitsivat 1900-luvun varuskunnan asuntoalueella ns. Kirkonmäen pohjoispuolella.

Toinen rakennuskausi (1900-1915)

1900-luvun vaihteesta ensimmäiseen maailmansotaan varuskunta-alueen profiili muuttui ratkaisevasti. Ensimmäisenä syynä oli rakennusaineen vaihtuminen puusta tiileen. Toinen syy oli vähitellen kasvava, varuskuntaa ympäröivä taajama, joka oli jossain määrin myös venäläisen muutto liikkeen synnyttämä.

Ensimmäinen tiilinen rakennus oli kasarmialueen eteläpuoleiselle harjulle vuosina 1897-1900 noussut kreikkalaiskatolinen kirkko. Kasarmialueella oli pidetty jumalanpalveluksia vuodesta 1855 lähtien sotilassairaalan yhteydessä vuoteen 1863 eli sairaalan lakkauttamiseen asti. Seuraavana vuonna varuskunnan upseerit sisustivat omilla varoillaan kenttäkirkon entisen sairaalan tiloihin, mutta vakinaisen papin puuttuessa toiminta hiipui. Vakinaisen pappi saatiin kasarmille vasta vuonna 1896, jolloin nuori Arseni Razumov otti vastaan sotilaspapin tehtävät ja toimi

60 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 519.

Kuva 4. 1885: 1. ruokala 2. kasarmirakennus 3. varasto 4. kasarmi 5-6. miehistökasarmeja 7. upseerien asuintalo 8. kasarmi, myöhemmin upseerikerho 9. päävartio 10. sairaala 11. talleja, pajoja ja varastoja.

sivutoimenaan uskonnon opettajana ja rippi-isänä Koivulan kasvatuslaitoksessa. Uusi, panslavismien innoittamana ja kenraalikuvernööri Feoder Heiden vuonna 1895 tekemän esityksen seurauksena rakennettu kirkko nousi harjun laelle muuta rakennuskantaa ylemmäksi. Kirkon suunnitteli arkkitehti Shaposhnikov. Vuonna 1900 valmistunut kirkko jäi Suomen itsenäistyttyä käyttämättömäksi ja se hylättiin lopullisesti seurakunnan hajaannuttua ja 1922 Razumovin siirryttyä Lappeenrantaan. Alkuaan suunniteltiin sen muuttamista luterilaiseksi kirkoksi, mutta hanke raukesi⁶¹ ja rakennus toimi purkamiseensa asti pääasiassa varastona; sodan aikana kirkosta purettiin kupolit ja tornista harjoitettiin ilmavalvontaa. 1930-luvulla kirkkoa suunniteltiin muutettavaksi jopa suojeluskuntataloksi, mutta rakennus todettiin tarkoitukseen sopimattomaksi.⁶² Kirkko oli Hyrylän maamerkki purkamiseensa vuoteen 1958 asti.⁶³

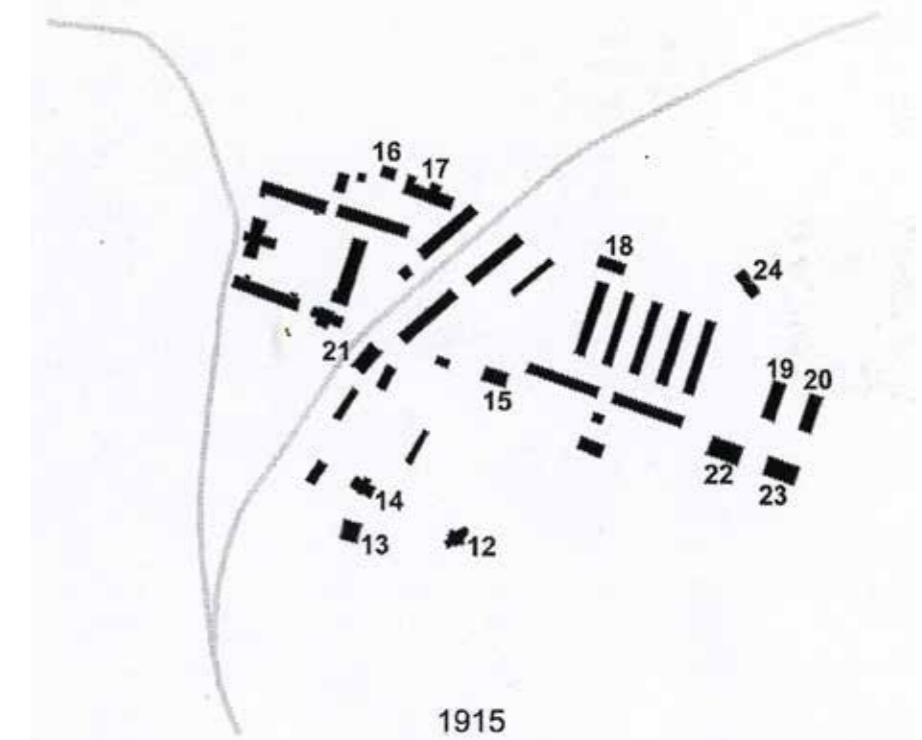
Muut uudet rakennukset laajensivat kasarmialuetta pohjoiseen sekä itään ja etelään kirkonmäen kupeeseen. Vuonna 1907 valmistui **upseerikerhon rakennus (36b; luokka 1)**, joka edustaa 1900-luvun alun rikasta, puhtaaksimuurattua ja koristeellista tiiliarkkitehtuuria. Osayleiskaavassa upseerikerho on varustettu sr-merkinnällä. Varsinainen tiilirakentamisen kausi ajoittuu vuosiin 1914-15, jolloin varuskunta-alueelle valmistui kaikkiaan 13 uutta rakennusta. Kirkonmäen pohjoispuolelle valmistui vuonna 1914 **leipomorakennus (36c; luokka 1)** ja seuraavana vuonna nousivat leipomon viereen **puu/vaunuvarasto (36d; luokka 1)**, jotka molemmat on osayleiskaavassa varustettu sr-merkinnällä ja kasarmikentän rakennusryhmän pohjoispuolelle **puhelinkeskus (36e; luokka 1)** eli nykyinen vesilaitoksen rakennus sekä (**KTR1:n**) **kiväärikomppanian**

61 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 523-527.????
62 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 499.
63 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 540-541.

esikunta (36f; luokka 1) ovat olleet vailla minkäänlaista suojelusuo- situsta ajantasakaavassa. Upseerien hevosille rakennettiin kolme tiilirakenteista **tallia (36g, 36j, 36k; 1;2;2)**. Heinolan tien varteen rakennettiin uusi ruokala ja kasarmialueen itäosaan kaksi uutta **kasarmia (36h, 36i; luokka 1)** sekä ammusvarasto, jotka kaikki on osayleiskaavassa varustettu sr-merkinnällä.⁶⁴ Jo vuonna 1903 oli upseerikerhon eteläpuolelle rakennettu paikalliselle siviiliväestölle tarkoitettu venäläinen kansakoulu, joka itsenäisyyden aikana toimi varuskunnan aliupseerikerhona, kunnes se paloi vuonna 1972.⁶⁵ Koulusta on jäljellä kivijalka ja pääportaat, jotka ovat aivan Järvenpääntien kupeessa. Koulun täytetty kivijalka (**36x; ei luokitusta**) palvelee parkkikenttänä ja porrastasannetta koristaa ilmatorjuntatykki. Uuden rakennuskannan myötä kasarmialue saavutti maksimilaaajuutensa.

Hyrylään muuttanut venäläinen siviiliväestö kasvatti varuskuntaa ympäröivää taajamaa, johon syntyi muutaman kaupan liikekeskus ja asutusta. Myös Tuusulanjoen toisella puolella sijainnut Koskenmäki, entinen Pajjalan kylän eteläisimpään kolkkaan noussut käsityöläisten ja mäkitupalaisen palsta-alue muuttui 1900-luvun vaihteeseen mennessä varsin tiheään rakennetuksi yhdyskunnaksi, jossa asui suomenkielisten lisäksi huomattavasti venäläistä väestöä. Venäläistämiskausi näkyi myös siten, että venäläinen kansakoulu oli perustettu jo vuonna 1897.⁶⁶ Armeijan lääkit hoitivat myös paikallista siviiliväestöä⁶⁷ ja varuskunnan kirkko ja hautausmaat olivat Hyrylän venäläisen siviiliväestön käytössä.⁶⁸

64 Panu Savolainen (Julia Donnerin selvitys Senaatti-kiinteistöille)
65 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 48.
66 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 46-48.
67 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 467.
68 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 482.

Kuva 3. 1915: 12. kreikkalaiskatolinen kirkko 13. aliupseerikerho 14. aliupseerien asuntoja 15. leipomo 16. puhelinkeskus 17. kasarmi 18. talli 19-23. kasarmeja 24. ammusvarasto.

Kolmas rakennuskausi (1951-1960-luku)

Kansalaissodan jälkeen varuskunta-alue otettiin Hämeen Kenttätykistön, sittemmin Kenttätykistörykmentti I käyttöön, mihin sen rakennukset soveltuivat hyvin. Kasarmialueen rakenne säilyi aina 1950-luvun loppuun asti muuttumattomana Lahdentien ja Hämeentien välissä. Kenttätykistörykmentti lähti Hyrylästä vuonna 1934, jolloin varuskunta-alueelle asetui Suomen Valkoisen Kaartin aliupseerikoulu ja viestikomppania aina Talvisotaan asti. Kesällä 1940 kenttätykistö palasi Hyrylään ja sodan aikana varuskunnassa oli myös Jalkaväen koulutuskeskus 1. Jatkosodan jälkeen molempia sodan aikana saapuneita aselajeja tuli lisää Hyrylään, kunnes molemmat poistuivat vuosien 1948-1957 aikana. Tilalle tuli täysin uusi aselaji Santahaminasta: Helsingin ilmatorjuntarykmentti.

1950-60-lukujen vaihteesta alkaa varuskunnan kolmas rakennuskausi, jonka aikana varuskunnan sadan vuoden aikana kehittynyt yhtenäinen rakenne hajosi. Ensimmäinen uudisrakennus tosin oli jo vuonna 1952⁶⁹ valmistunut arkkitehti Vilho Nokon suunnittelema⁷⁰ **Olympiakasarmi (36 l; luokka 1)**, joka sijaitsee historiallisen varuskunta-alueen ulkopuolella idässä. Olympiakasarmi muodostuu kahdesta itsenäisestä siivestä, joiden välillä ei ole sisäistä kulkuyhteyttä. Kummankin siiven keskellä on kaksi kerrosta korkea valkoinen ja funktionaalinen keskushalli, jota kiertää punaruskeilla putkikaiteilla varustettu kulkuparvi. Siivet ovat toistensa peilikuvat.⁷¹ Osayleiskaavassa Olympiakasarmi on varustettu sr-merkinnällä. Noko⁷² suunnitteli myös vuonna 1952 valmistuneen **ruokalan (36m; luokka 1)**⁷³, joka on osayleiskaavassa varustettu sä-merkinnällä. Puolustusvoimain arkkitehdin Heidi Vähäkallio-Hirvelän⁷⁴ suunnittelema **viisi henkilökunnan asuintaloa (36n-r; luokka 2)** valmistuivat Kirkonmäelle kahdessa erässä vuosina 1957 ja 1960. Kreikkalaiskatolinen kirkko purettiin läntisimmän rakennuksen tieltä vuonna 1958.⁷⁵ Viisi kolmikerroksista asuintaloa sijoittuvat varsin kauniisti harjun laelle. Rakennusryhmä edustaa olympiakasarmien kanssa tyylikkäintä osaa varuskunnan viimeisimmästä rakennusvaiheesta, ja niiden rakennushistoriallinen arvo nousee ajan myötä.

1960-luvulla varuskunta laajeni itään ja Venäjän vallan aikaiset rakennukset neljää itäisintä tiilikasarmia lukuun ottamatta poistuivat armeijan käytöstä. Varuskunnan uudelle maa-alueelle valmistui **kaksi kasarmia** vuosina **(36t; luokka 1)**1959 ja **(36u; luokka 1)** 1963. Hieman tämän jälkeen valmistui kaksi varastohallia. Vuonna 1965 rakennettiin kaksi kolmikerroksista armeijan asuintaloa Kirkonmäen pohjoispuolelle. Pääosa 1960-luvun punatiilirakennuksista on Jorma Pankakosken suunnittelema.⁷⁶ Erityisen huomion ansaitsee **sotilaskoti (36s; luokka 1)**, joka on saanut vaikutteita monen aikalaisensa tavoin Heikki ja Kaija Sirenin Otaniemen kappelista.

Nykyisellä terveyskeskusalueella sijainneet kasarmialueen vanhat puurakennukset purettiin 1960-luvun kuluessa vuonna 1863 valmistunutta miehistökasarmi 10:ä lukuun ottamatta. Toisen rakennuskauden (1907-

69 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 536-540.

70 Julia Donner, s.10. Vilho Noko oli majuri, joka 2. maailmansodan jälkeen opiskeli arkkitehdiksi TKK:lla ja toimi sen jälkeen Puolustusvoimien rakennuskonttorin johtajana.

71 Antti Nieminen, Tuusula-seuran aikakirja XXIII, s. 75-77.

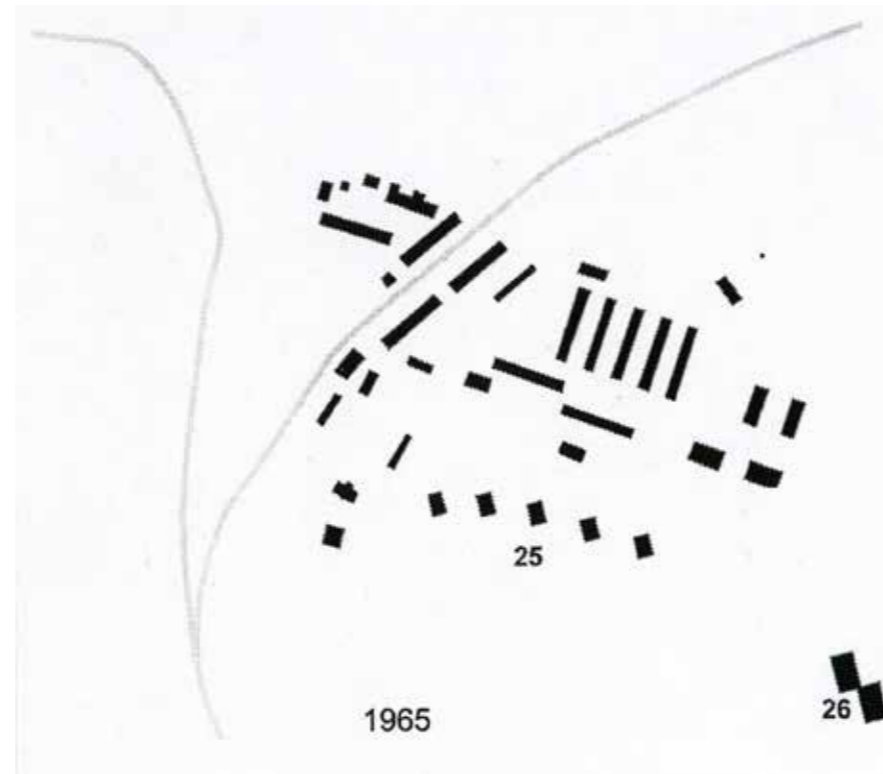
72 Julia Donner, s. 10.

73 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 540-541.

74 Julia Donner, s. 10. Heidi Vähäkallio-Hirvelä teki suuren osan elämäntyötään Puolustusvoimien arkkitehtinä.

75 Antti Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 540.

76 Julia Donner, s. 10. IT-koulu ja asuntola 1980-90-luvun vaihteesta ovat Osmo Lapon suunnitelmat.

Kuva 2. 1965: 25. henkilökunnan asuinrakennuksia 26. Olympiakasarmi.

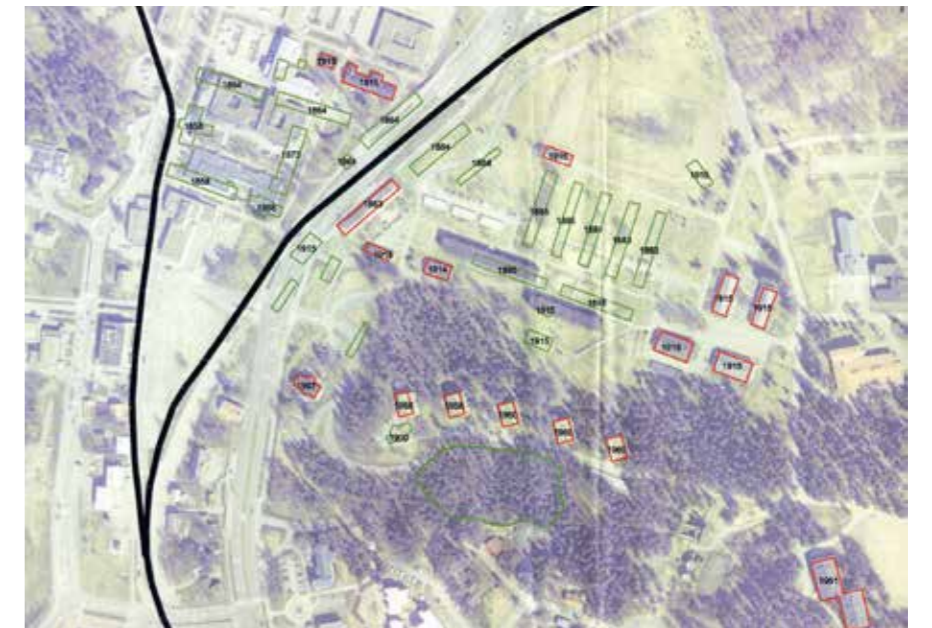
1915) tuotoksista on säilynyt suurin osa. Vain kolme rakennusta on hävitetty, joista Lahden tien varressa sijainnut ruokalarakennus viimeisimpänä 1990-luvulla. Säilyneistä rakennuksista ovat vanha miehistökasarmi (1863) ja entinen upseerikerho (1907) siirtyneet asuinkäyttöön. Varuskunta-alueella sijainnut entinen **venäläinen kansakoulu (36x)** paloi vuonna 1972. Hyrylässä oli jo vuoden 1897 toukokuusta alkaen toiminut venäläinen kansakoulu, jota kävivät myös kylän köyhien käsityöläisten ja tilattomien lapset. Koulu sijaitsi aluksi kasarmialueella, mutta sittemmin se sijoitettiin varuskunnan Kirkonmäen alapuolelle; koulun kivijalka on edelleen nähtävillä Tuusulantien varrella.⁷⁷ Tien länsipuolen kaksi tiilirakennusta on rakennushistoriallinen arvo huomioon ottaen kunnostettu.

Nykytilanne

Varuskunnan rakennushistoriallisesti merkittävä rakennuskanta käsittää nykyään 17 rakennusta, joista yksi on ensimmäisen rakennuskauden ajalta, yhdeksän vuosilta 1907-1915, ja loput 1950-luvulta. Rakennuskanta sijoittuu osittain myöhemmin syntyneen rakenteen sekaan, toisaalta säilyneet rakennukset sijoittuvat tien länsipuoliselle kentälle väljänä ja hajanaisena kokonaisuutena. Historian kulkua tai varuskunta-alueen historiallista laajuutta on asiaan ennalta perehtymättä vaikea paikan päällä havaita.

Kasarmialueen länsiosan kohdalle rakennettiin 1960-luvun lopulta alkaen Hyrylän liikekeskusta, vanhan ”äkseerausentän” alueesta suuren osan täyttää tällä hetkellä terveyskeskus. Tien länsipuolen ainoat säilyneet rakennukset ovat kaksi punatiilistä vuonna 1915 rakennettua kasarmi-

77 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 528.

Hyrylän varuskunnan rakennusten sijainti. Vihreät rakennukset ovat purettuja. Vihreän viivan rajaama alue merkitsee varuskunnan vanhan hautausmaan paikkaa. Tulkinta Panu Savolainen. Kuvassa ei ole esitetty 1960-luvulla rakennettua varuskunnan rakennuskantaa.

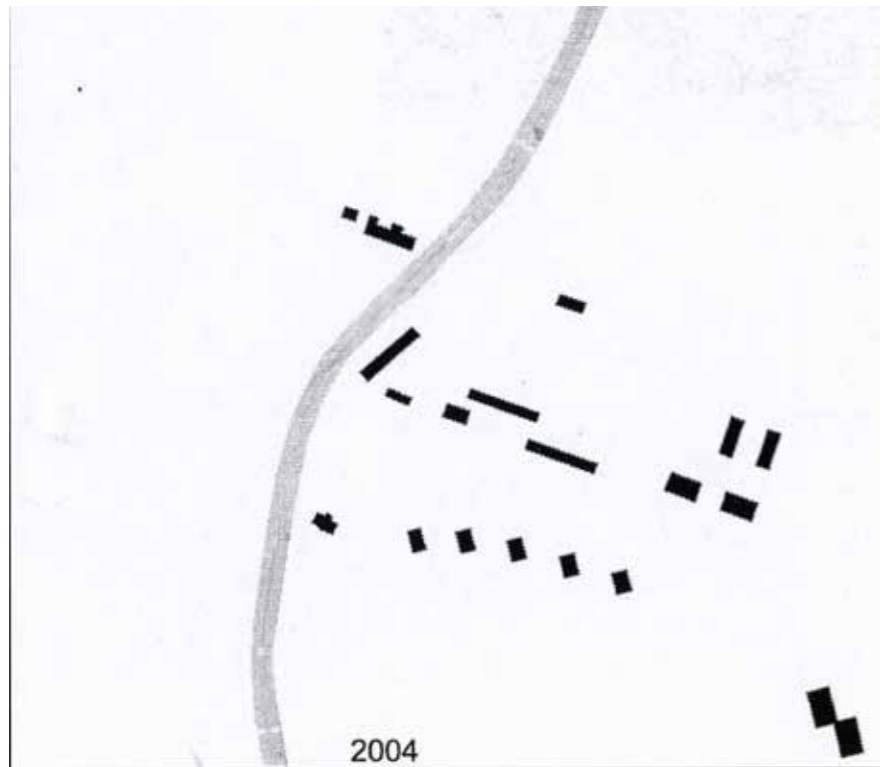
rakennusta. Tien länsipuolella rakennuksia on säilynyt enemmän, mutta nekin eivät kokonaisuutena anna kuvaa kasarmialueen alkuperäisestä tiheästä rakennusryhmästä. Jokaisella rakennuksella yksin on sekä historiallista että rakennushistoriallista arvoa. Venäläisen varuskunnan perustaminen teiden risteykseen on koko Hyrylän taajaman historiallinen lähtökohta, jonka tulee näkyä Hyrylän taajamakuvasa. Kaikki säilyneet rakennukset ovat suunnilleen alkuperäisessä asussaan, ja ne muodostavat läpileikkauksen sotilaitoksen toteuttamasta arkkitehtuurista kahden valtiovallan ajalta.

Kirkonmäellä on sijainnut kolme ortodoksista hautausmaata, joihin siunattiin varuskunnassa kuolleita sotilaita ja myöhemmin myös paikallista siviiliväestöä. Vuonna 1855 syntynyt väliaikainen sotasairaala edellytti hautausmaata, ja se sijaitsi tarkemmin tuntemattomalla paikalla kirkonmäellä. Maa-alue ensimmäistä virallista hautausmaata varten pakkolunastettiin vuonna 1864 ja sinne siunattiin vainajia 1920-luvulle asti. Hautausmaa sijaitsi harjun laella likimain kahden itäisimmän 50-luvun lopun kerrostalon kohdalla, ja se hävitettiin kerrostalojen rakentamisen yhteydessä. Pyhän Nikolaoksen kirkon valmistuttua vuonna 1900 väliaikaisena hautausmaana käytettiin aluksi kirkkotontin eteläistä sivustaa. Vuonna 1903 tai 1905 saatiin jälleen uusi alue hautausmaan käyttöön. Uusi hautausmaa sijaitsi kirkon ja vanhan ampumaradan välisellä alueella harjun etelärinteellä. Sen laajuus ja tarkka sijainti ei käy ilmi. Uudempi hautausmaa oli käytössä 1920-luvun alkuun. Saman vuosikymmenen lopulla ainakin osa vainajista siirrettiin Helsingin ortodoksiseen hautausmaahan. Maanpäälliset jäljet kummastakin kalmistosta ovat hävinneet.

Varuskunta-alueella on Erkki Kairamon ja Jorma Pankakosken suunnittelema **lämpökeskus (36v; luokka 0)**. Rakennus on valmistunut vuonna 1968.⁷⁸ Se on pelkistetty konstruktivistinen lasi- ja betonirakennus, joka kuuluu aikakautensa merkittäviin rakennuskohteisiin. Rakennuksen arkkitehtuurin keskeisin idea on läpinäkyvyys ja valo; sisäpuolen koneiston ja putkiston näyttäminen valaistuna, ns. yöarkkitehtuuri. Lämpökeskus on huonokuntoinen, keskeisin elementti: läpinäkyvyys on peitetty suojarakentein. Rakennus ei ole enää käytössä mutta se kuuluu Suomen DoCoMoMo kohteisiin. Osayleiskaavassa lämpökeskus on varustettu sr-merkinnällä.

Kasarmialueella on kulttuurihistoriallista ja historiallista merkitystä niin paikallisesti kuin valtakunnallisestikin. Hyrylässä kasarmirakennukset ovat yhä tärkeä osa taajamakuva. Varuskunta-alueen ainoalla puukasarmilla ja venäläisaikaisilla tiilisillä kasarmirakennuksilla on suuri rakennushistoriallinen arvo ja myöhemmät itsenäisyyden ajan rakennukset ovat paikallisesti merkittäviä. Alue on myös maakunnallisesti merkittävä rakennuskulttuuriKOHDE. 1 LUOKAN ALUEKOHDE. RAKENNUKSINEEN (rakennukset ja alue)

78 Julia Donner, s. 10.

Kuva 1. 2004 nykytilanne ilman 1960-luvun rakennusvaihetta. Laatinut Panu Savolainen.

Kuvassa on 36A, alueen vanhin rakennus, puurakenteinen miehistökasarmi vuodelta 1863, jonka pohjoispuolella samassa linjassa ollut upseerikasarmi purettiin 1960-luvulla. A, B, C, D, H ja G ovat vanhinta kerrostumaa.

36B Uusi upseerikerho vuodelta 1907.

36C Leipomorakennus valmistui vuonna 1914.

36D Varasto- ja vaunuvaja vuodelta 1915 on leipomon vieressä.

36G Yksi kolmesta upseerien hevostallista vuodelta 1914.

36K Tallirakennus idästä.

36E Puhelinkeskukseksi nimetty rakennus vuodelta 1914.

36H Kasarmirakennus vuosien 1914-15 rakennusvaiheesta.

36K Tallirakennus lännestä.

36F Kasarmialueen esikuntarakennus vuodelta 1915 on nykyisin taidemuseo.

36I Kasarmirakennus vuosien 1914-15 rakennusvaiheesta.

36 Henkilökunnan asuntolat 1970-luvulta.

36M Rapattu tiilirakenteinen ruokalarakennus vuodelta 1952.

Keltaiset, rapatut henkilökunnan asuntotornit on suunnitellut Heidi Vähäkallio-Hirvelä. Kuvassa 36 O, Juhaniksi nimetty torni.

36L Olympiakasarmin länsipuoli etelästä kuvattuna.

36M Ruokalarakennuksen sisäänkäynnit ja laajennusosa.

36S Sotilaskoti männikön keskellä.

Olympiakasarmi on kaksiosainen ja nimensä mukaisesti se on palvellut vuoden 1952 Helsingin olympialaisten asuntolana.

36 N, O ja P Heidi Vähäkallio-Hirvelän suunnittelemat kantahenkilökunnan asuntotorneja 1950-luvulta.

36S Sotilaskodin arkkitehtuurissa on paljon yhtymäkohtien Heikki ja Kaija Sirénien Otaniemen teekkarikylään suunnittelemaan Servin mökki -ravintolaan.

36T Kasarmi vuodelta 1959.

36U Kasarmi vuodelta 1964.

36U Kasarmi vuodelta 1964 päätynäkymä.

36V Lämpökeskus ja polttoainesäiliöt putkineen. Purettu 2017.

36V Lämpökeskus ja verkotetut julkisivut. Purettu 2017.

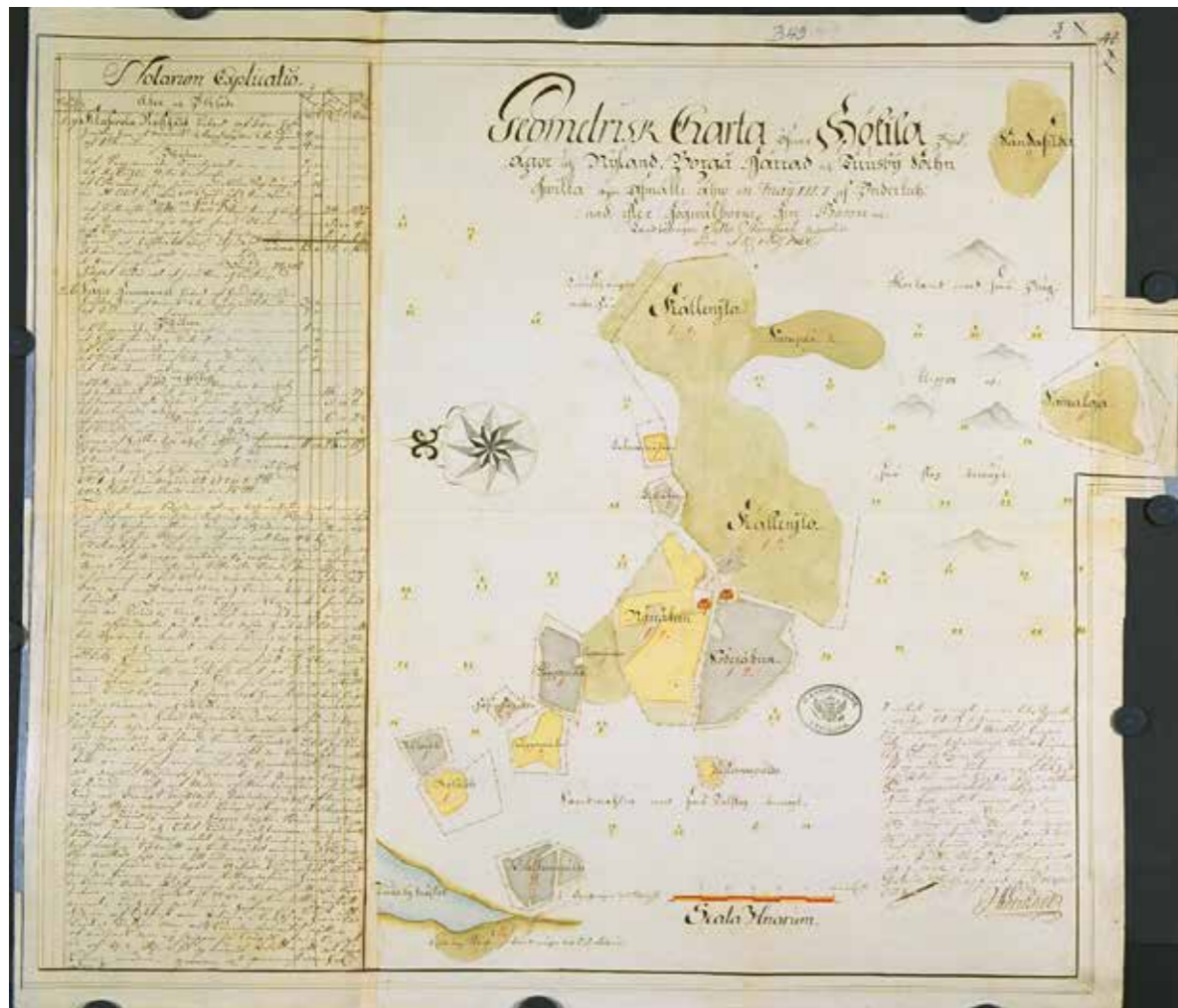
36X Vanhan aliupseerikerhon eli venäläisen kansakoulun kivijalka.

HYÖKKÄLÄN KYLÄ

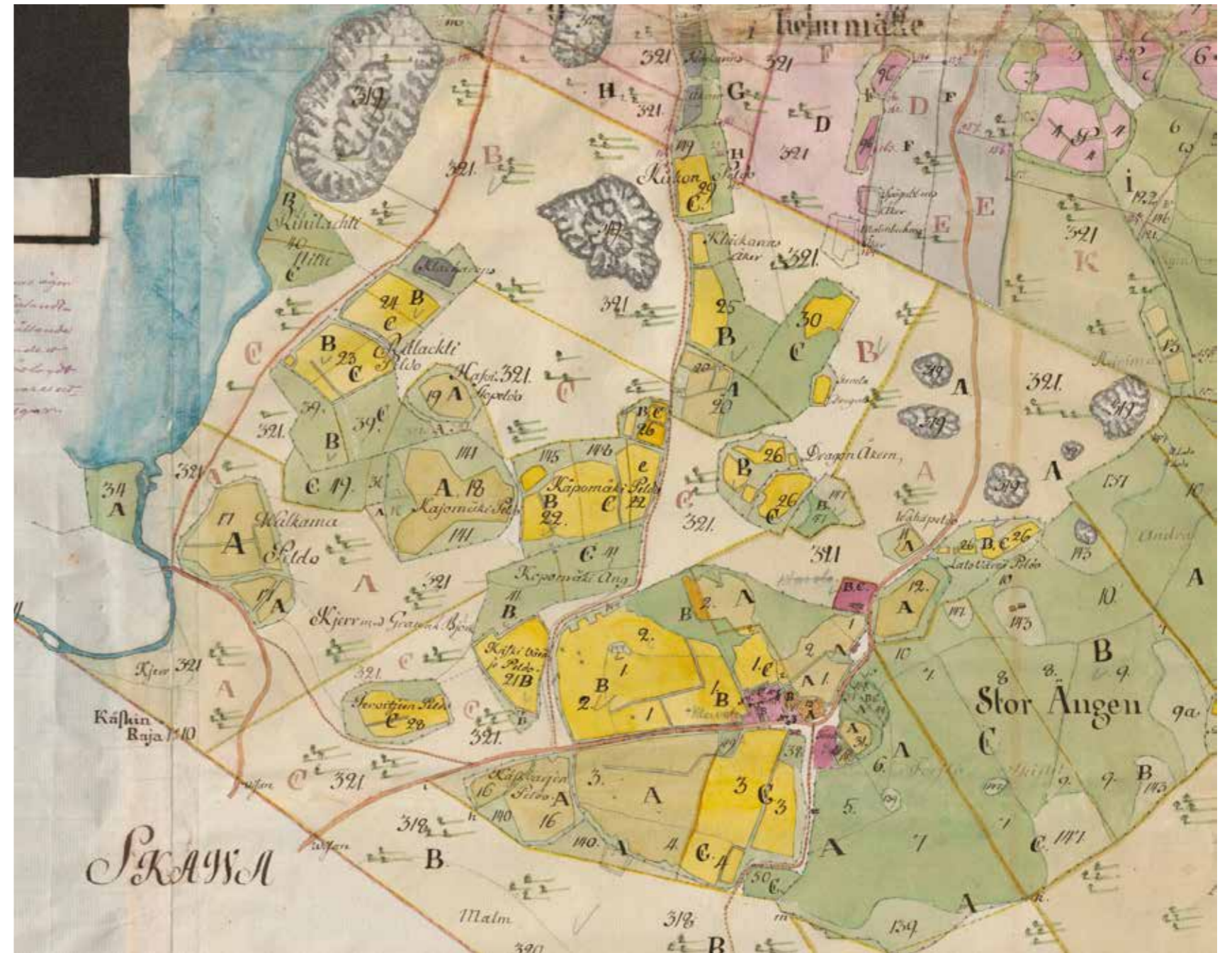
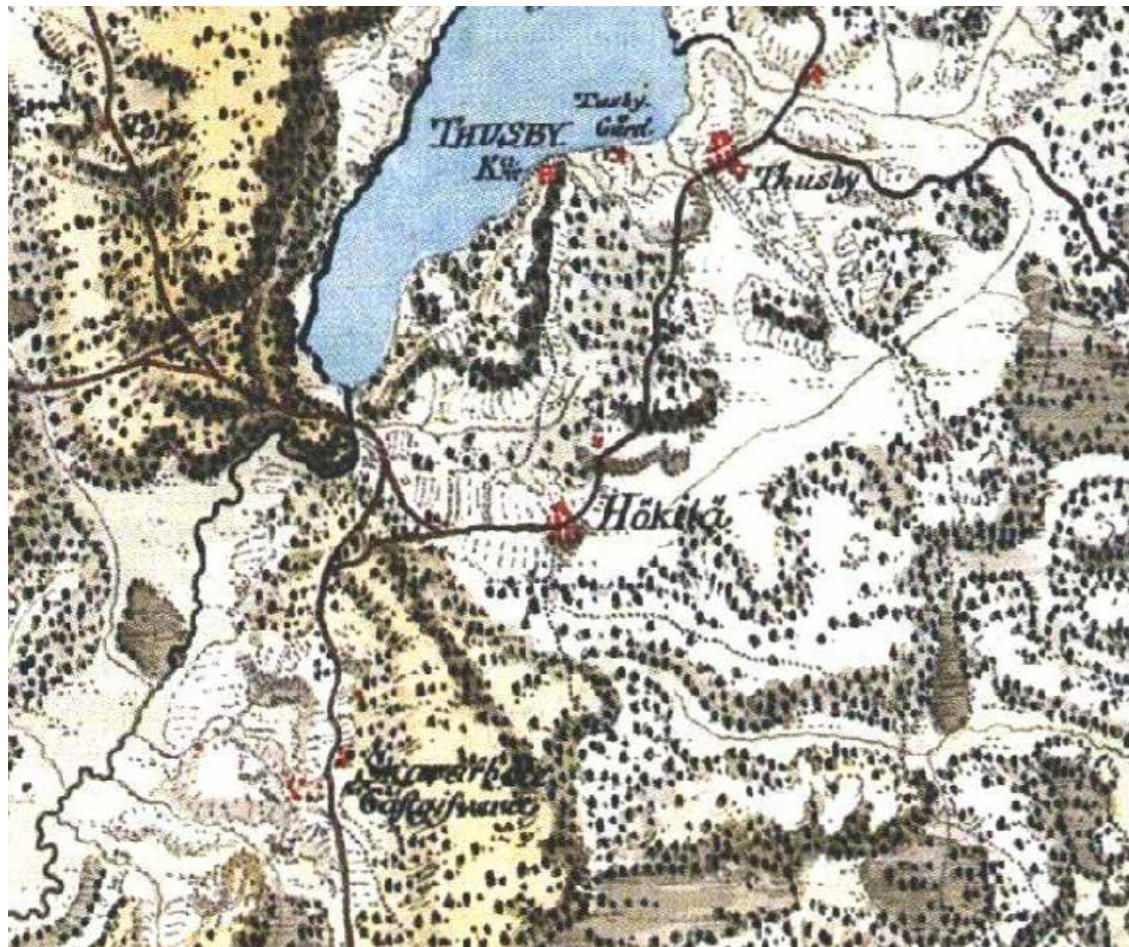
Vanhan valtatieen varteen sijoittuvassa Hyökkälässä oli vuoteen 1744 asti vain kaksi taloa: Klaavola ja Saksa. Tie kulki (ja kulkee edelleen) näiden kahden talon välistä tilojen rakennusten sijoituessa hyvin lähelle tietä muodostaen tiiviin kylänraitin. Klaavolan säilyneet piharakennukset antavat hyvän kuvan entisajan tiiviistä piharakentamisesta. Klaavolan tila halottiin perinnönjaossa vuonna 1744, jolloin uudesta puolikkaasta tuli Klaavo eli Erikas.¹ Uuden talon piha-piiri sijoittui Klaavolan taakse ja kylätietä koskettamaan jäi lähinnä talon talousrakennukset.

¹ Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 10.

Hyökkälän eli Hökilän maakirjakartta vuodelta 1697. Laatinut Samuel Broterus. KA b49: 3/1-2. www.vanhakartta.fi.

Hökilä eli Hyökkälä vuonna 1727 laaditussa maakirjakartassa. Laati Adam Giöcker. KA b49: 3/4. www.vanhakartta.fi.

Hyökkälä eli Hökälä 1760-80-luvulla laaditussa kuninkaankartaston koostekartassa.
<http://koti.kapsi.fi/~timomeriluoto/KARTAT/%C2%B4%C2%B4Kuninkaan%20Kartasto%C2%B4%C2%B4201776-1805/>

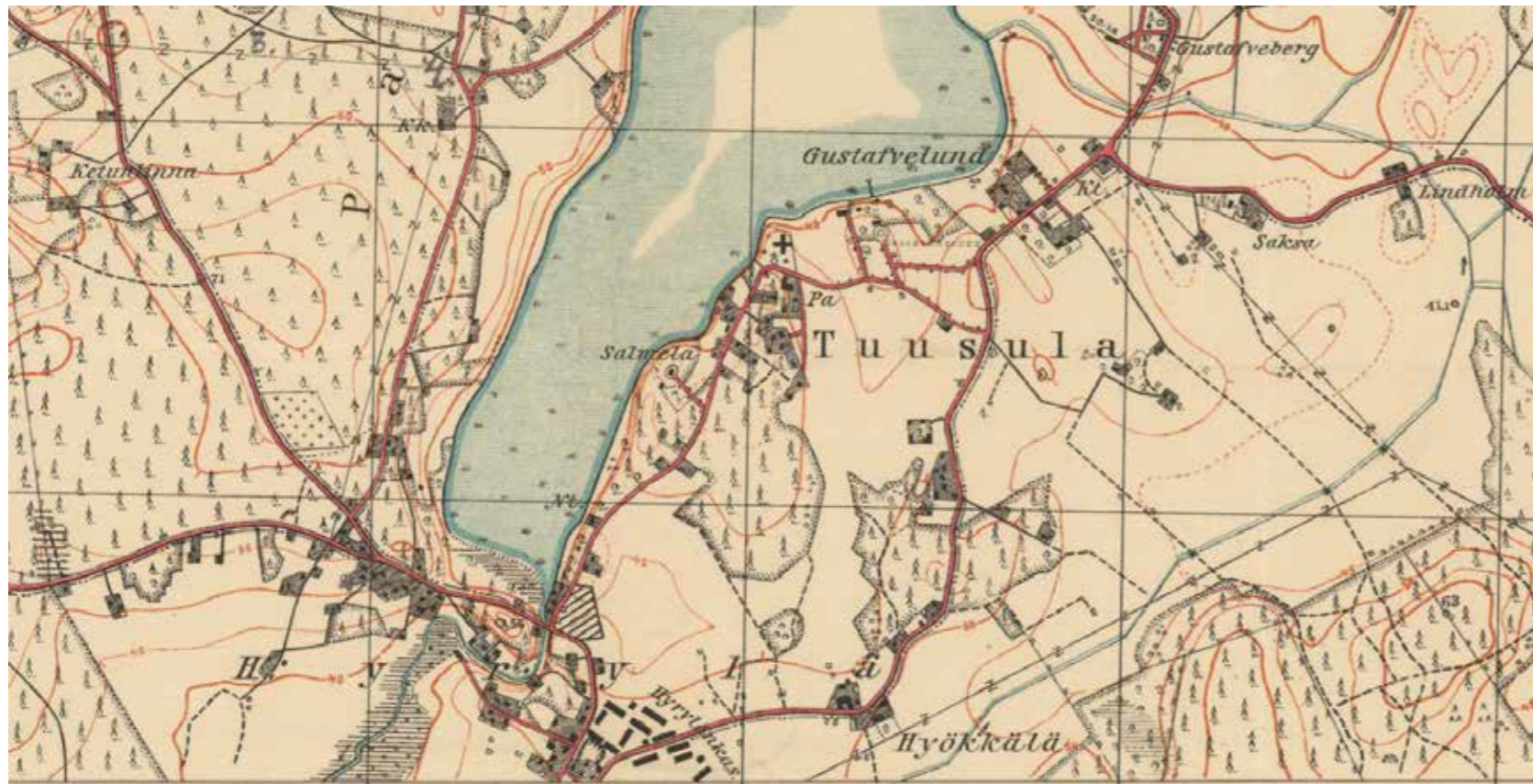
Hyökkälän kylä ja kylänraitti vuonna 1777. Klaavolan (B), Klaavon (C) ja Saksan (A) talot ovat nykyisillä sijoillaan ja raitin varrella on muitakin rakennuksia. Kersantin puustellin ja Klaavolan humalatarhat ovat keskellä kylää. Saksan riihi (rakennus niityn 38 laidalla) on miltei vastapäätä Klaavolan piha-aitaa.
 Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning 1777-1777 (B50:3/7-13). KA

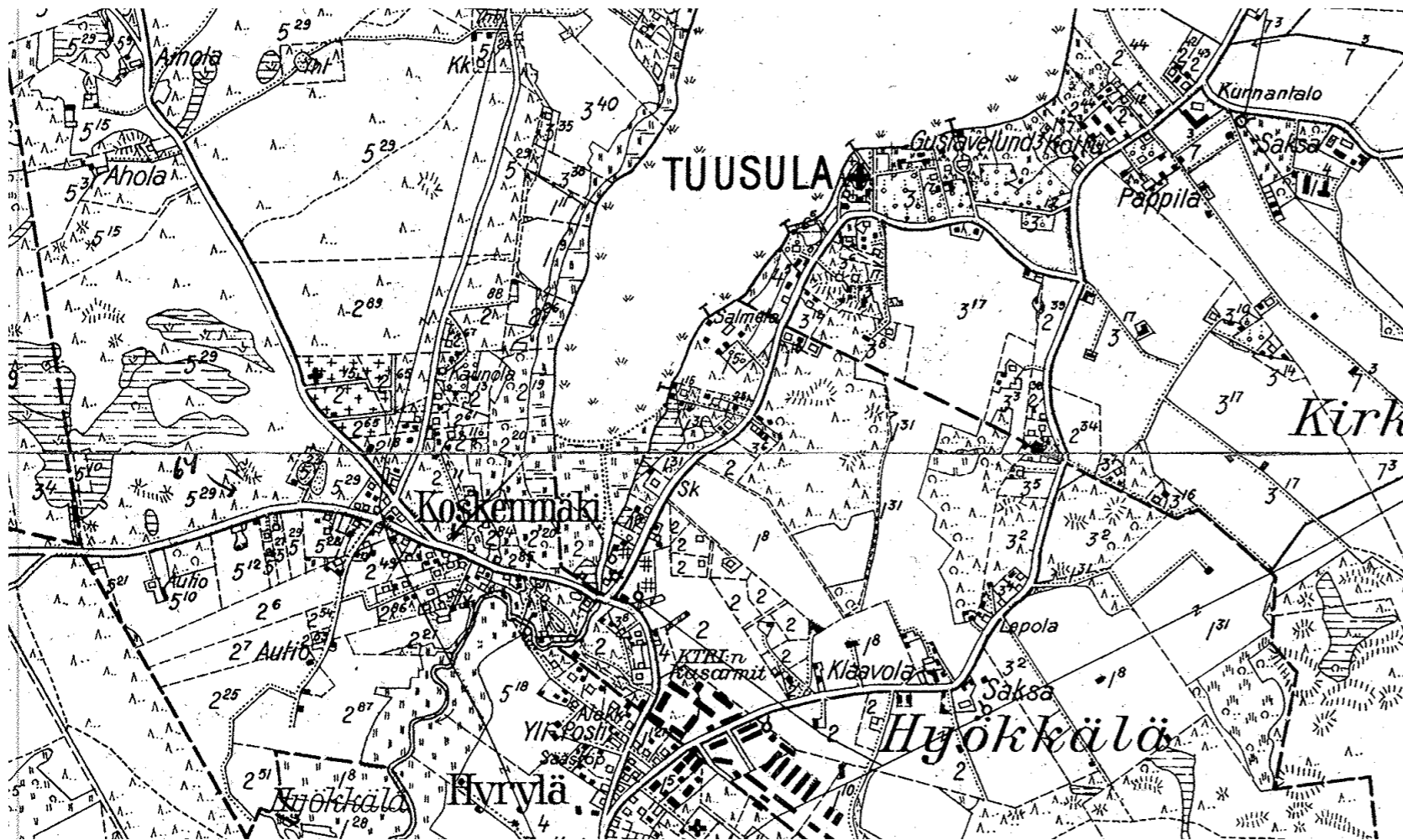
Hyökkälä eli Hökilä vuonna 1870 laaditussa venäläisen topografikunnan kartassa. Karttalehti VIII 30. KA.

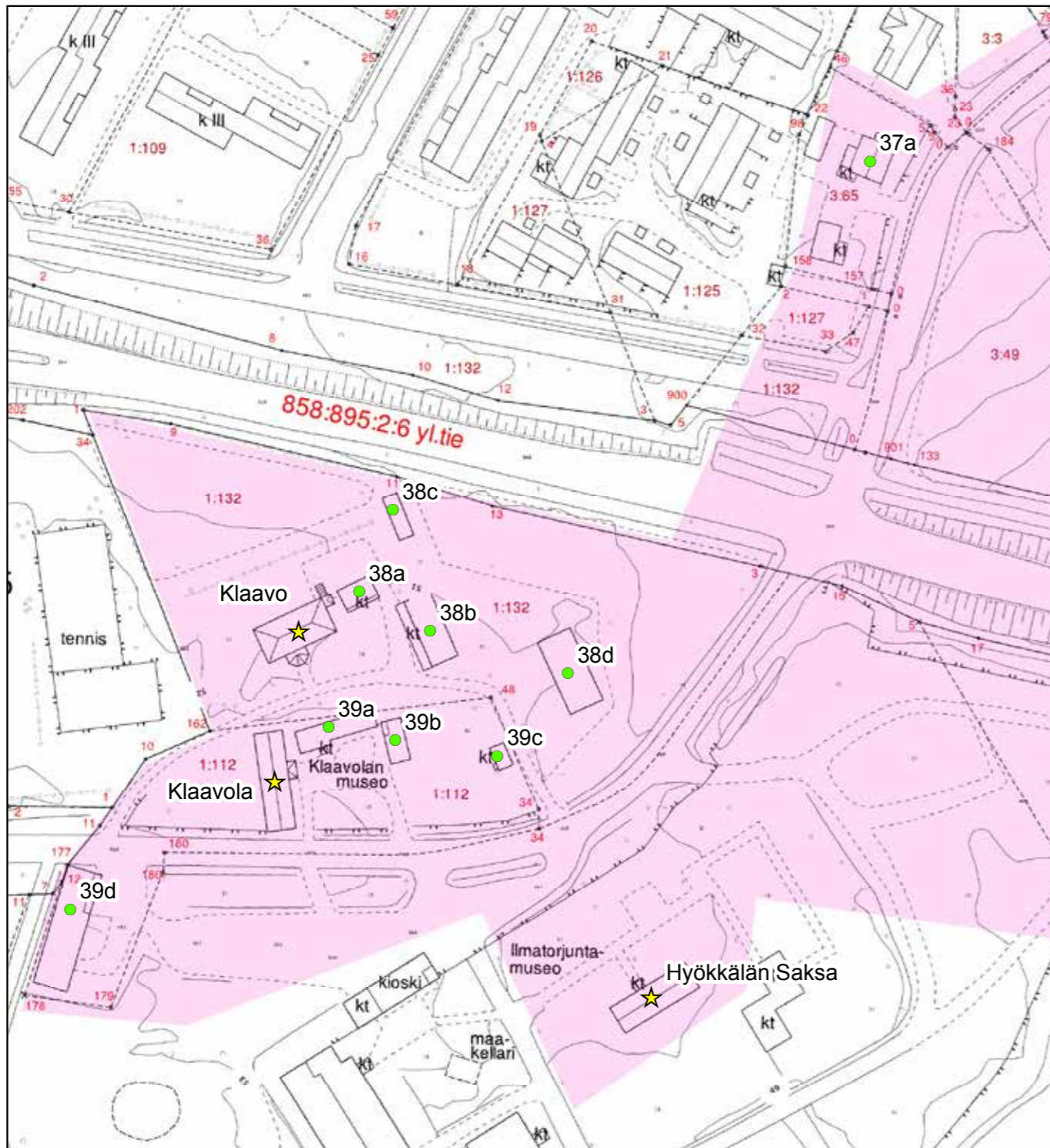
Hyökkälä eli Hökilä vuonna 1898 laaditussa venäläisen topografikunnan kartassa. Karttalehti VIII 30. KA.

Hyrylän pohjoiskulmaa ja Hyökkälän kylä vuonna 1928 laaditussa topografikartassa. Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

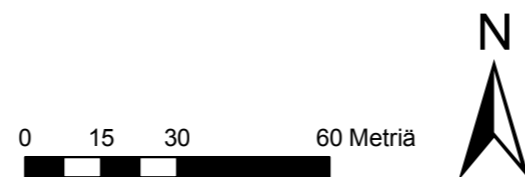

Pitäjänskaartta 1920-30-lukujen vaihteesta.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

37. Hyökkälän vanha kylänraitti (Klaavola, Klaavo ja Saksa)

Hyökkälän vanhalla kylänraitilla sijaitsevat rakennukset muodostavat rakennushistoriallisesti arvokkaan kokonaisuuden, joka on länsipuoleltaan lähes kiinni Hyrylän taajamassa. Pienen kylän rakennukset ovat 1700- ja 1800-luvuilta. Klaavolan päärakennus on ollut taitekattoinen 1700-luvun lopun säätyläistalo. Vanha katto-muoto on 1800-luvulla muutettu harjakatoksi. Kylänraitin talot ovat säilyttäneet tiivistä ryhmäkylän kaltaista ympäristöään. Saksan päärakennuksen muoto on tyypillinen pitkä ja matala paritupa, jota on jatkettu kamareilla. Klaavo edustaa poikkeuksellisen hyvin säilynyttä maaseutu-empireä. Kokonaisuuteen kuuluu myös Päivärin-teen (37a; luokka 2) taitekattoinen asuinrakennus aivan vanhan tienlinjauksen vieressä. Aluerajaus sisältää peltoaukean, jolla on maisemallista merkitystä ja joka jatkuu maanviljelysalueena Tuusulan- tielle asti.

Hyökkälän vanha kylänraitti on rakennushistoriallisesti erittäin hyvin säilynyt kokonaisuus 1700- ja 1800-lukujen maaseudun kulttuuria. Niin raitilla kuin yksittäisillä rakennuksilla on maakunnallista merkitystä. 1 LUOKAN ALUE; Kulloontien eteläpuolinen peltoaukea 2 luokan alueKOHDE.

Hyökkälä eli Hökilä vuonna 1870 laaditussa venäläisen topografikun- nan kartassa. Karttalehti VIII 30. KA.

37 A. Päivärinteen talo.

37 Hyrylää vanhaa raittia Klaavolan pihasta kohti Hyrylää.

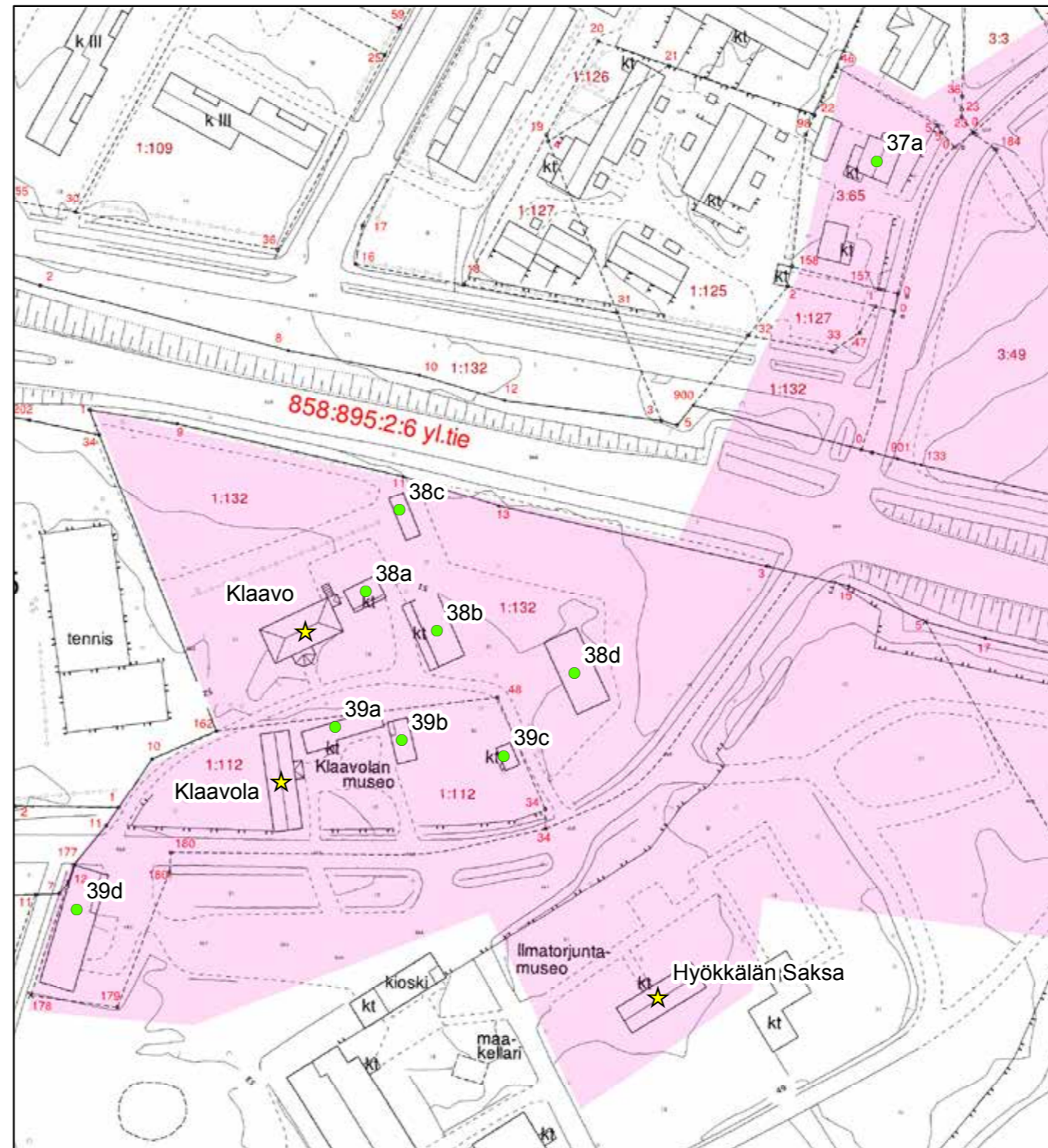
Hyökkälän peltoaukeaa kohti Kirkonkylän Saksan maita.

37 Vanha Heinolantie eli Mahlamäentietä.

38. Klaavo

Klaavola jaettiin kahtia vuonna 1744 Högberg-suvun kesken, jolloin toisesta puolikkaasta syntyi omistajan Erik Högbergin mukaan Erikas eli Klaavo.⁷⁹ Klaavon rakennukset sijoitettiin aivan kantatilan tontin viereen. Talot näyttävät jakaneen keskenään 1700-luvun lopulla rakennetut ulkorakennukset ja rakentaneen sitten uudet puuttumaan jääneiden tilalle.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänne 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännealue 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 15 30 60 Metriä

79 Sirkka Holma, Tuusulan aikakirjat X, s. 89-91.

Klaavon päärakennus on valmistunut ilmeisesti 1850-60-luvulla.⁸⁰ Se on tyypillinen, aumakattoinen ja komea empirerakennus. Se on säilyttänyt erinomaisesti alkuperäisen yleisilmeensä sekä julkisivujen ja rakenteiden yksityiskohtia. Niitä ovat leveä puoliponttivuoraus, kuusiruutuiset ikkunat, ullakkokerroksen pienet puoliympyrän muotoiset aukot sekä leveä, profiloitu räystäs, sisällä puolestaan parituvasta sovellettu pohjakaava sekä välikaton ja kattotuolin rakenne. Vuosien 1985-86⁸¹ muutostöissä on pihasivun myöhemmän umpikuistin päälle puhkaistu parveke, altaani.

Klaavon pihapiirissä ovat säilyneet 1797⁸² rakennettu, hirsinen pitkänurkkainen ja lakallinen talli (38b; luokka 1) ja vuodelta 1863⁸³ oleva, samaten pitkänurkkainen luhtiaitta (38a; luokka 1). Lisäksi rakennuskantaa täydentää 1900-luvun alusta olevat pieni sauna liitereineen (38c; luokka 2) ja lato (38d; luokka 2). 1860-luvulla rakennettu hirsinavetta ja riihi ovat purettu 1960-luvun jälkeen Keravalle rakennetun Kulloontien järjestelyiden takia. Klaavon ja Klaavolan pihapiiri on rajattu sk-merkinnällä. Klaavon rakennuksen on merkitty myös sr(1)-merkinnällä.

Klaavon rakennukset ovat rakennushistoriallisesti erittäin merkittävä osa Tuusulan rakennuskantaa. Klaavon päärakennus on Tuusulan kahdesta empire-tyylisestä rakennuksesta toinen. 1 LUOKAN KOHDE.

80 Kotiseutumme Tuusula-kirja, s. 224. Ilmeisesti omistajan haastattelun perusteella. Suuri maatalokirja III, s. 1315 antaa rakennusvuodeksi vuoden 1860 ja mainitsee samalla, että rakennus on uudistettu vuonna 1956.

81 Kotiseutumme kirja, s. 225.

82 Härö, lähdetieto varmentamatta.

83 Kotiseutumme kirja, s. 225.

38 Klaavon päärakennus ja 38A Klaavon pariluhti.

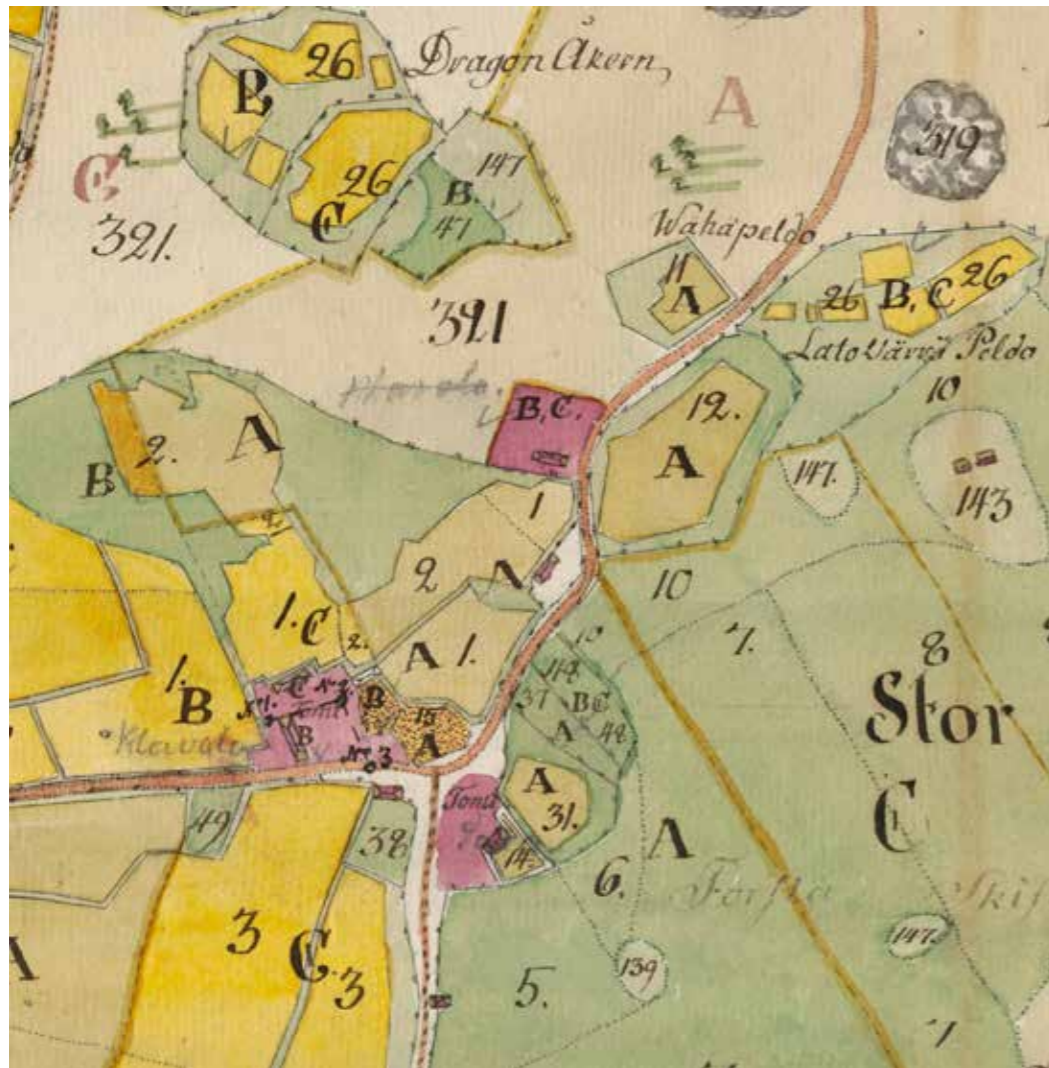
38 Klaavon päärakennus. Pääjulkisivun rikkonainen sommittelu ei ole tyypillistä empire-rakennuksille.

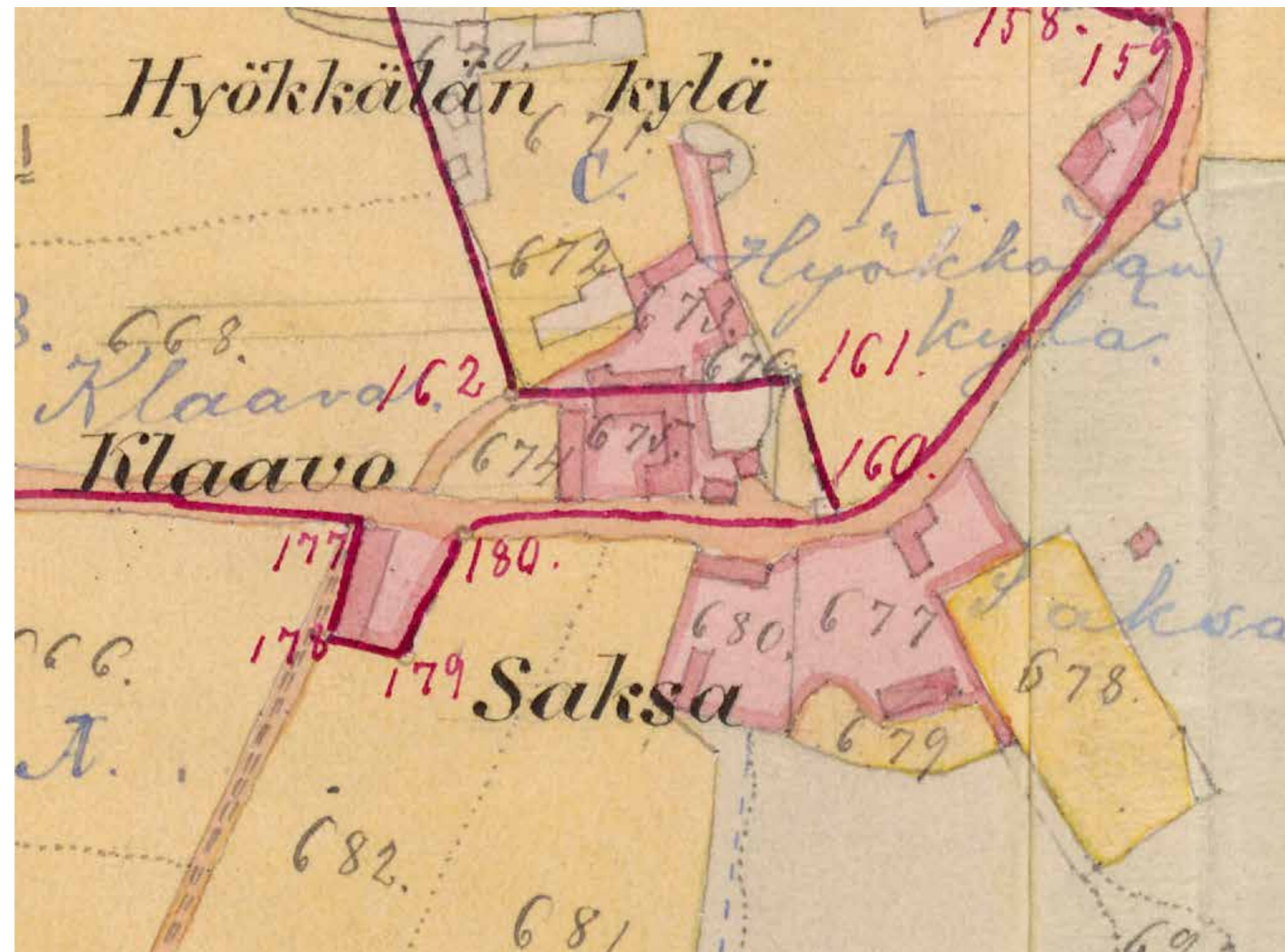
38 A Klaavon luhti (lutti).

38 B Klaavon talli.

Hyökkälän kylän rakennuskantaa ja kylämiljöötä vuonna 1777.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egokarta och delningsbeskrifning
1777-1777 (B50:3/7-13). KA.

Hyökkälän kylä vuonna 1888: rakennuksia on enemmän ja päärakennukset ovat samoilla paikoilla kuin vuosisata aiemmin;
humalatarhat ovat hävinneet.
Kirkonkylä / Tusby kyrkoby; och Hyökkälä: Egoregleringskarta och handlingar 1888-1891 (B50:3/29-57). KA.

38 Klaavon päärakennus ja 38B Klaavon talli.

Vasemmalta lukien 38 D Klaavon lato, 38 B Klaavon talli ja 38 C Klaavon
sauna muodostavat pihaa suojaavan muurin.

39. Klaavola

Klaavola (RN:o 1) on toinen pienen Hyökkälän kylän kantatiloista. Tila on mainittu maakirjoissa vuonna 1543.⁸⁴ Klaavola joutui perintörälssitilan luontoisena Klaus Flemingin lampuotilaksi yhdessä Saksan tilan kanssa vuonna 1562. Reduktion myötä Fleming menetti tilat vuonna 1585, jolloin tilat poistettiin kruunun maakirjoista ja ne merkittiin rälssitiloiksi. Klaavolan omistajaksi tuli vuonna 1621 Pietari Baner ja hän vuokrasi tilan Klaus Markunpojalle, jonka mukaan tila sai nykyisen nimensä. Tilan siirryttyä vuonna 1628 kruunulle sen haltija ryhtyi suorittamaan ratsupalvelusta.⁸⁵ Klaavola oli rustholli vielä 1700-luvullakin, jolloin näiden tilojen määrä laski voimakkaasti. Klaavola jaettiin kahtia vuonna 1744 kahden Högberg-suvun veljen kesken, joilloin toisesta eli veljen puolikkaasta syntyi Erikas eli Klaavo.⁸⁶ Klaavola jäi Johan Högbergille, joka luovutti tilan vävyllensä Henrik Skogsterille 1798.

39 ja 39 A. Klaavolan päärakennus ja pikkutupa.

39 Klaavolan päärakennus ja 39A pikkutupa.

39 C Klaavolan sauna.

84 Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I, s. 85.

85 Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I, s. 281-283.

86 Sirkka Holma, Tuusulan aikakirjat X, s. 89-91.

39D Klaavolan riihilato pohjoisesta nähtynä.

39 B Klaavolan liiteri ja aitta saman katon alla.

39D Klaavolan tiilinavetta ja pohjoispäädyn hirsilato idästä nähtynä.

Klaavolan päärakennuksen vanhimmat osat ovat Antti Juhonpojan (Anders Johansson Högberg) rakennuttamia eli 1700-luvun puolivälin jälkeen, todennäköisemmin kuitenkin vuosisadan lopulta.⁸⁷ Rakennus on alunperin ollut porstualla ja eteiskamarilla varustettu, taitekattoinen paritupa. Talon ullakolla, sen päissä, oli myös huoneet.⁸⁸ Taitekatto oli tuolloin uutuus, jonka käyttö rajoittui enimmänsin kaupunkitaloihin ja maaseudulla säätyläisten rakennuksiin. Rakennuksen eteläpäätä jatkettiin ilmeisesti 1800-luvun alussa: läntisellä pitkällä sivulla jatkoskohta näkyy erinomaisesti kivijalan korkeuserona. Jatke jaettiin rakennuksen pituussuunnassa kahteen kamariin ja edelleen taitekattoisena. Ainakin osa neliruutuisista ikkunoista on peräisin näistä varhemmista rakennusvaiheista. Talon leveä vaakaponttivuoraus on kuitenkin 1800-luvun jälkipuoliskolta ja samassa muutoksessa on todennäköisesti myös katto muoto vaihdettu nykyiseksi harjakatoksi; viimeistään tuolloin on luovutettu lautakatosta ja katteeksi on valittu tervattu ja hiekoitettu lumppuhuopa 1800-luvun puolenvälin muodin mukaan. Viimeistään taitekatto on vaihdettu harjakattoon pärekatteen myötä 1900-luvun alussa.⁸⁹ Alkuperäisellä paikallaan sijaitseva avokuisti muutettiin tai rakennettiin 1910-20-luvulla nykyiseksi pieniruutuisiksi umpikuistiksi. Inventointihetkellä vuonna 2010 päärakennus kaipasi pikaista julkisivun perusteellista maalipoistoa ja maalausta pellavaöljymaalilla, sillä se on maalattu virheellisesti lateksilla 2000-luvulla.

Klaavolan pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi rakennuksia sen kahdella muulla sivulla. Ns. pikkutupa (**39a; luokka 1**) oli aikoinaan talon työväen asuntolina. Muut ovat hirsisiä 1700-1800-lukujen ulkorakennuksia. Saman katon alle on yhdistetty piirurakenteinen puuliiteri ja pitkänurkkainen aitta (**39b; luokka 1**). **Lyhytnurkkainen ja pystyverhoiltu sauna (39c; luokka 1)** Tien toisella puolella on tiilinen, vuonna 1936 uusittu navetta, jonka toisessa, tienpuoleisessa päässä on hirsirakenteinen, pitkänurkkainen ja lakallinen lato/kalustovaja 1800-luvulta. (**39d; luokka 1**) Lakka on salvokseen tuettu.

Klaavola siirtyi vuonna 1980 Tuusulan kunnan omistukseen Collinin suvun perikunnalta sillä kauppaehdolla, että rakennuksista ja pihapiiristä tulee museo.⁹⁰ Klaavolan rakennukset on osayleiskaavassa varustettu sr(2)-merkinnällä ja pihapiiri kuuluu yhdessä Klaavon kanssa sk-alueeseen.

Klaavola on rakennushistoriallisesti merkittävä KOHDE, jolla on myös merkittävää historiallista ja maisemallista arvoa. 1 LUOKAN KOHDE.

87 Jaana Koskenranta, Tuusulan aikakirjat X, s. 87.

88 Lauri Putkonen, Klaavolan päärakennuksen kulttuurihistoriallinen inventointi syyskuu 1981.

89 Lauri Putkonen, Klaavolan päärakennuksen kulttuurihistoriallinen inventointi syyskuu 1981.

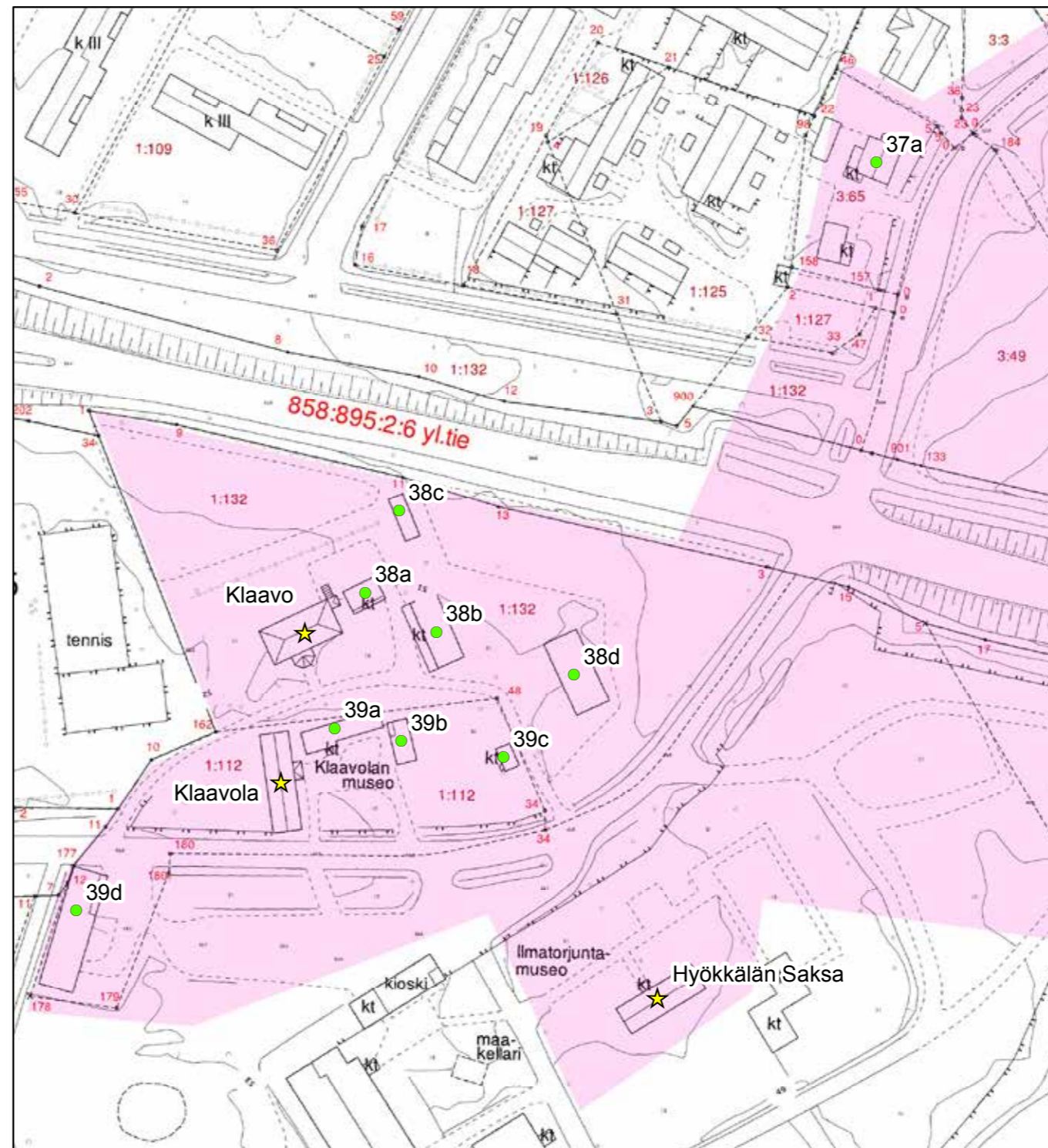
Klaavolassa oli 1970-luvulla katteena betonitiili. Vertailukohtana Vanhankylän kartanon päärakennuksen katto: tervattu ja hiekoitettu pahvikatto otettiin siellä käyttöön 1870-luvulla

90 Jaana Koskenranta, Tuusulan aikakirja X, s. 88.

40. Hyökkälän Saksa, kruunun puustelli

Saksa (RN:o 2) on toinen Hyökkälän kylän kahdesta kantatilasta. Tila on mainittu maakirjoissa vuonna 1544.⁹¹ Naapurinsa Klaavolan tavoin se ilmaantui veroluetteloon 1560-luvulla ja molemmat merkittiin perintörälssitilan luontoisina 1562 Klaus Flemingin lampuodeiksi. Vuonna 1585 talot poistettiin kruunun maakirjasta ja siirrettiin rälssiluetteloon ja palautettiin 1603 Flemingin leskelle. Flemingin lesken kuoltua Saksa päätyi Cruusille, jonka vuokramies Heikki Heikinpoika viljelyksen ohessa harjoitti maalaisilta kiellettyä kaupankäyntiä - tästä oletettavasti tila on saanut Saksa-nimen, sillä tuolloin kauppiaita kutsuttiin hansaperinnön takia saksoiksi.⁹² Cruusit menettivät Saksan 1680-luvun reduktiossa.⁹³

Suuren Pohjan Sodan, isonvihan, jälkeen kruunu teki Saksan tilasta neljän muun tuusulalaisen tilan lailla sotilasvirkatalon: vuonna 1721 tila annettiin signalistin eli torvensoittajan hevostilaksi ja se vakiintui Uudenmaan- ja Hämeenlinnin rakuunarykmentinkersantin virkataloksi; se sai kansan suussa nimityksen Puustelli erotukseksi Kirkonkylän Saksasta. 1800-luvun alussa Saksa oli Vihdin skvadroonan päällikön⁹⁴ virkatalo. Suomen Sodan (1808-09) jälkeen se menetti entisen merkityksensä mutta pysyi käytännössä upseeriasuntona, sillä keisarillinen manifesti takasi hajallaan olevan armeijan esimiehille palkkaetujen jatkuvan nautinnan. Itämaisen sodan puhjettua vuonna 1854 siirrettiin Hyyryläinen sotaväenosasto, jonka ensimmäisenä rakennuksena toimi ”Saksan sotilasvirkatalo” talusrakennuksineen. Kasarmialueen rakentuessa Kapteenin puustelliksi kutsuttu päärakennus pysyi varuskunnan henkilökunnan asuinkäytössä aina vuoteen 1966 asti, jolloin sitä alettiin kunnostaa museokäyttöön.⁹⁵

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 15 30 60 Metriä

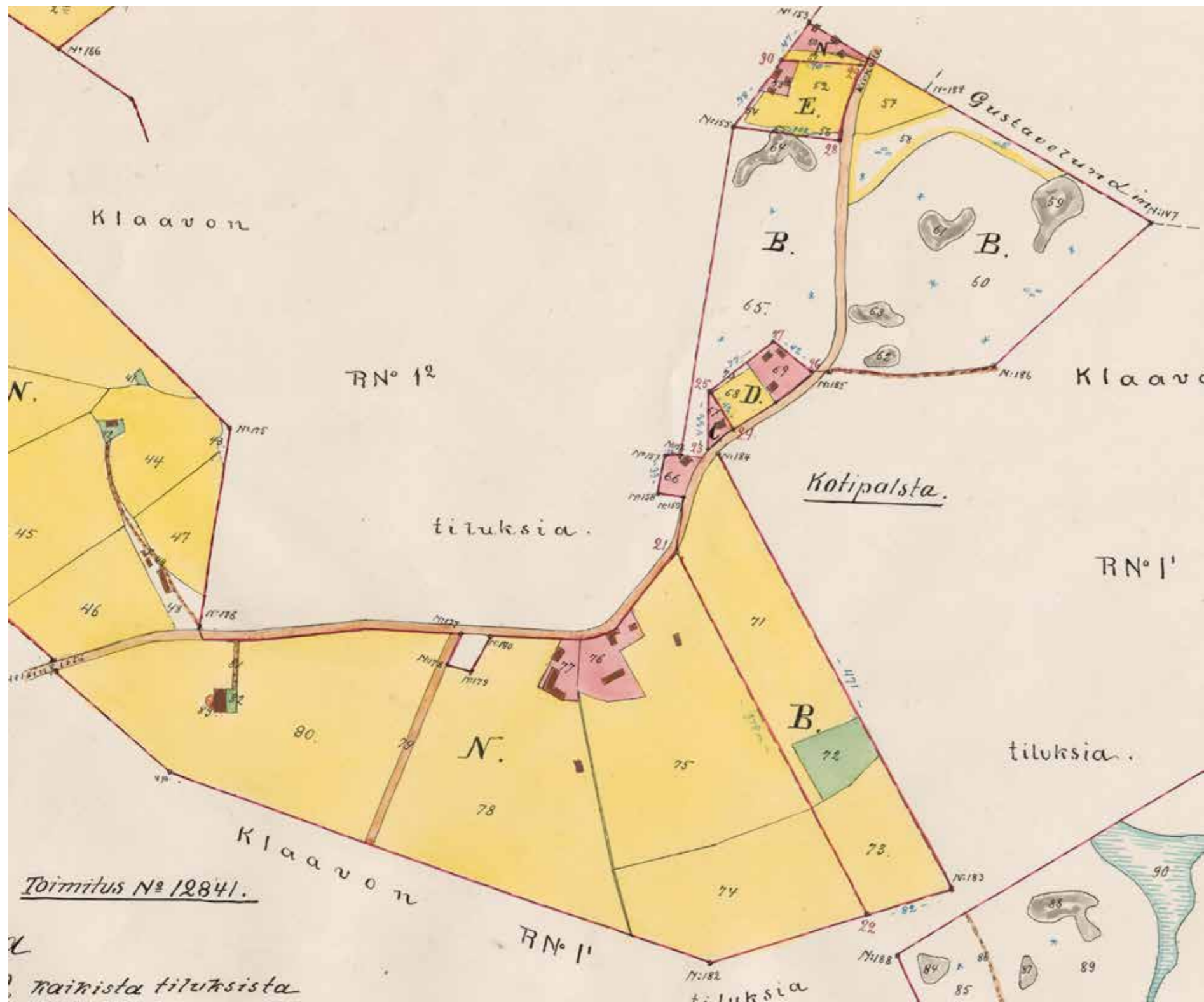
91 Sirkka Holma, Tuusulan aikakirjat X, s. 89-91.

92 Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I s.281-283.

93 Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II s.11.

94 Heikki Simola, Tuusulan aikakirjat XIX, s. 21.

95 Rainer Perkiönmäki, Ilmatorjuntamuseon opas 1 (1970) s. 10.

Saksan talon lohkomiskartalla vuodelta 1923 näkyy tontilla olevan paljon pieniä rakennuksia. Tuusula > Hyökkälä; N:o 2 Saksa, RN:o 2:12, 3:1-11, v. al. lohkominen 1923-1923 (B49:3/7-11). KA.

Saksan päärakennus on Klaavolantiellä, Klaavolan tilan kaakkoispuolella sijaitsevalla vanhalla tontillaan. Talo on yksikerroksinen, hirsirakenteinen ns. epäsymmetrinen paritupa muistuttaen Erik Dahlbergin ratsumestareille ja kapteeneille suunnittelemaa virkataloa vuodelta 1687, sillä rakennuksen koillispään salin takana on vielä kaksi kamaria. Poikkeuksellisesti hollitupa eli varsinaisten tupien välinen tila ei käsitä kyökkiä vaan muodostuu yhdestä huoneesta mikä viittaa paikalliseen soveltamiseen. Talon lounaispääty on kaakkoissivulta katsottaessa kattolinjaltaan matalemmalla kuin keskiosa ja koillispääty ja samoilla osin kivijalkakin eroaa päätyjen kesken. Lounaispäätyä on myös tuettu följarein mikä antaa samantyyppisiä viitteitä eri-ikäisyydestä kuten myös sisäseinissä esilleotettujen hirsipintojen keskinäinen erilaisuus. Talon rakennusaika ei kuitenkaan ole tiedossa eikä sen kunnostuksessa 1960-luvun lopussa ilmeisesti tavattu viitteitä rakennusvuosista. Puustelli on ainakin vanhimmilta osiltaan todennäköisesti viimeistään 1800-luvun puolivälistä mutta on hyvin mahdollista, että lounaispäädyn muodostaa 1700-luvulta periytyvä hirsikehikko. Puustelli tulisi tutkia, jotta rakennuksen todellinen ikä saataisiin selvitettyä. Tällä hetkellä vallalla on käsitys, että Puustelli-rakennus on peräisin vuodelta 1721⁹⁶ mutta tälle väitteelle ei ole esitetty muuta lähdetietoa kuin että tila on tuolloin siirtynyt ruotuväkilaitoksen haltuun.⁹⁷

Puustelli-rakennuksen pihapiiriin kuului vielä 1930-luvun alussa asuinrakennuksen lisäksi hirsirakenteiset kolmihuoneinen ruoka- ja jyväättä, talli kalustuhuoneineen sekä pitkä hirsi- ja lautarakenteinen lampolan, sikalan ja liiterin käsittävä talousrakennus ja muutaman lehmän hirsinavetta, kivirakenteinen kellari, käymälä, hirsisauna, suurehko riihi luuvalla ja lato-osalla sekä muutaman ladon. Kaikki nämä talousrakennukset ovat myöhemmissä vaiheissa tulleet puretuksi.⁹⁸

1 LUOKAN KOHDE.

40 Hyökkälän Saksa eli Puustelli sisäänkäynnin puolelta.

40. Puustelli takapuoleltaan paljastaa kivijalan erilaisten kokoamistapojen myötä kokonaisuuden rakentumisen eriaikaisista osista.

40 Puustellin esiinotettua savirappauspintaa.

96 Pentti Vuori, Tuusula-seuran aikakirja XXII, s. 98.

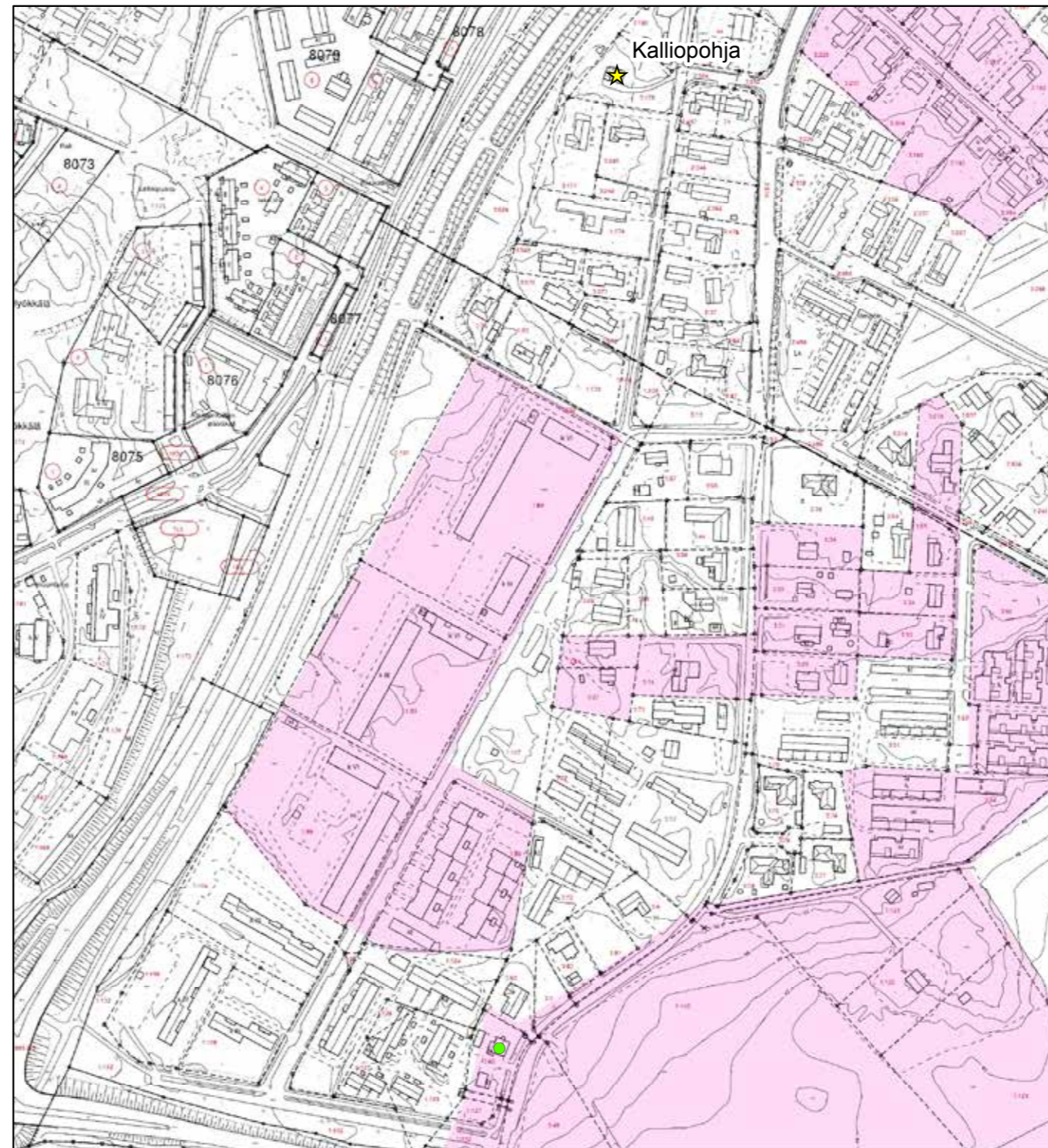
97 Dendrologista määrittäystä ei siis ole sitäkään tehty ja puustelli on rakennustavaltaan lyhytnurkkainen: pääsääntöisesti 1700-luvun alusta periytyvät asumiskäyttöön tehdyt hirsirakennukset eivät ole lyhytnurkkaisia toisin kuin aikakauden hienoimmat puukirkot ja osa kaupunkiasumuksista, joskin niissäkin pääsääntönä on ollut pitkänurkkaisuus: lyhytnurkka oli 1700-luvun työvälineillä erittäin kallis ja työvaltainen rakennustapa.

98 Tuusulan museo, asiakirja 608. Jäljennös vuonna 1931 heinäkuun 28. päivänä laaditusta katselmusasiakirjasta.

211. Mahlamäen metsälähiö

(211a; luokka 3) Yhtenäinen asuinalue, joka muodostuu vuosina 1974-76 rakennetuista kerrostaloista ja kahdesta tumman ruskeaa tiiltä olevasta, loivaan rinteeseen porrastetusta rivitalosta vuodelta 1974. Tyyli puhdasta 1960-70-luvun vaihteen metsälähiötä: suuret, avoimet kerrostalokorttelit ja metsäiset pihat sekä puhtaalle betonipinnalle jätetyt, värinoin tehostetut ja yksilöidyt monikerroksiset talot. (211b; luokka 3) Sampolankujan rivitalot. Tiivistä ja matalaa: yksikerroksista, arkkitehtonisesti korkeatasoista rivitalorakentamista Tapiolan henkeen: valkoiseksi maalattua, puhtaaksimuurattua tiiliseinää puurakenteisin tehostein ja piharakentein, patiomaiset pikkupihat. Säilyttäneet alkuperäisen ilmeen ja tunnelmansa; rakennusaika 1969-1973, jonka tähden korjausrakentaminen ajankohtaista ja asiantuntevaa ohjausta vaativaa. (211c; luokka 3) Omakotitaloalue 1950-60-luvuilta, jonka alkuperäisen ilmeensä säilyttäneet talot ovat pääosin puurakenteisia sekä yksi 1977 rakennettu arkkitehtoninen kokonaisuus villiintyneellä tontilla. (211d; luokka 3) Pieni alue sisältää muutaman 1950-60-lukujen talon puutarhoineen muodostaen pittoreskin kokonaisuuden. Mahdollisesti yksi 1920-luvun talo Sampolantiellä. (211e; luokka 3) Lisäksi kohteeseen on otettu erillisenä esimerkkinä pääosin 1970-luvun rakentamista edustava Heinämaantie, jonka pihakatumainen kulkuväylä hoidettujen pihojen kanssa muodostaa puolijulkisen katselu-olohuoneen. Kadunvarren talot ovat pääsääntöisesti punatiiltä, valkoista puupintaa ja tehosteina kuparipellityksiä.

3 LUOKAN ALUEKOhteita.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohteet
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohteet 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

211A Mahlamäen kerrostaloalue.

211A Mahlamäen lamellitalon avoparvekkeita on lasitettu.

211A Mahlamäki on tyypillinen metsälähiö, jossa piha-alue on pohjaltaan kulunut metsää.

211A Kerrostalojen vastinparina on huolellisesti loivaan rinteeseen porrastettu ja hoidettu rivitaloyhtiö.

211A Mahlamäentien rivitalot.

211A Elementtirakentamista puhtaimmillaan, eroavaisuudet toteutettu kerrostosten määrällä ja värityksellä. Parvekelasitus on 2000-luvun lisäys asumismukavuuteen.

211A Parvekkeet on suunnattu pääasiassa metsäiselle pihalle päin.

211B Sampolankujan rivitalot.

211C Mahlamäentien omakotialue: Mahlamäentie 5 ja 3.

211E Heinämaantie 9 ja 7.

211B Sampolankuja rivitalojen piha-aitoja.

211C Sampolankuja 3.

211E Heinämaantie.

211B Sampolankuja rivitalojen sisäänkäyntejä.

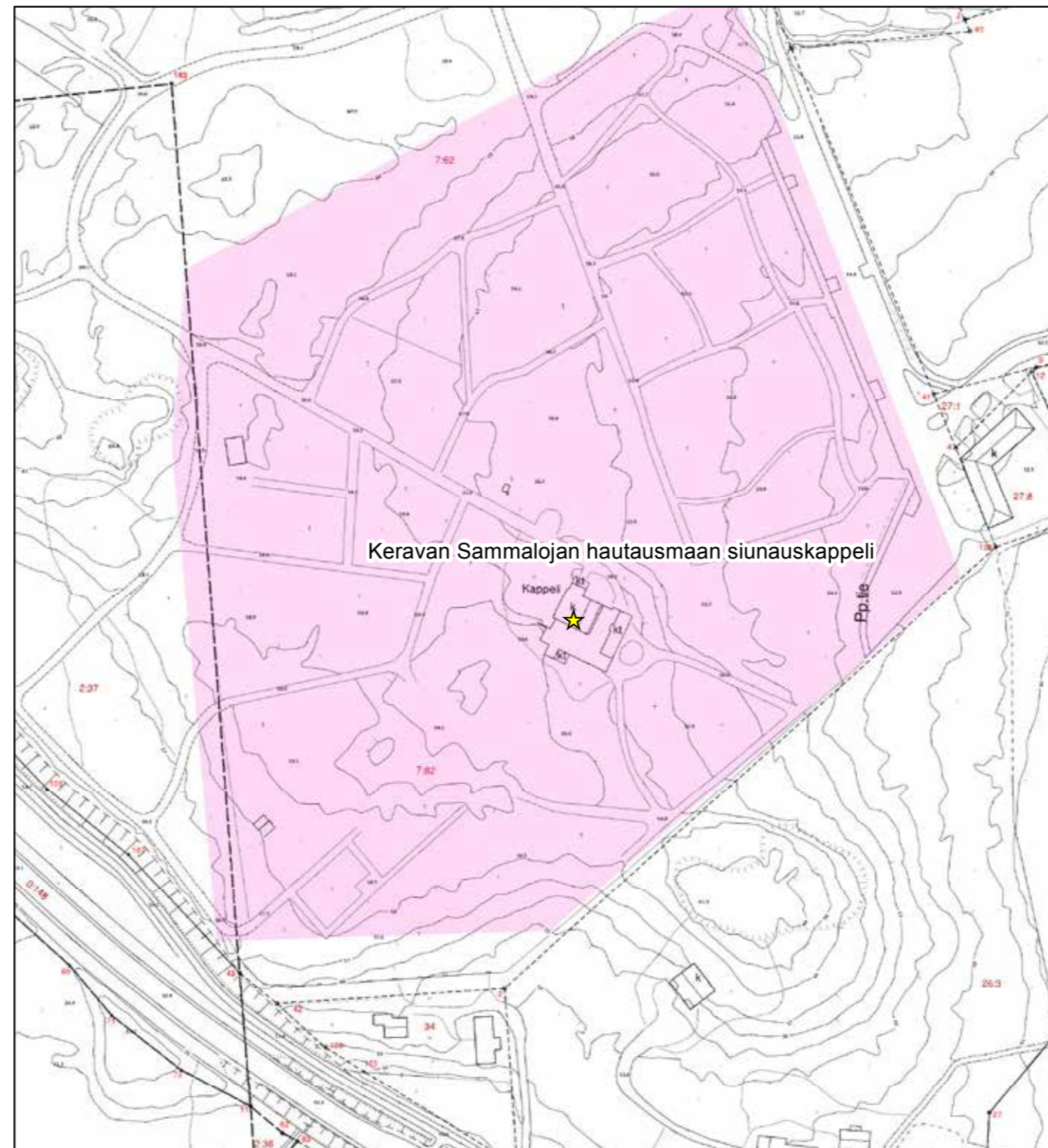
211C Sampolantietä.

211C Sampolankuja.

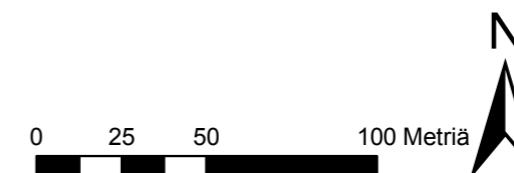
246. Keravan Sammalojen hautausmaan kappeli

Keravan ja Tuusulan seurakunta olivat yhtä vuoteen 1955 asti, jolloin Keravan kauppalalle erotettiin Tuusulan pappilan maista omat palstat. Yhteisenä hautausmaana oli tuohon asti toiminut Pajjalan hautausmaa. Vuonna 1956 oli laitettu vireille suunnittelukilpailu haustausmaasta ja kappelista. Kilpailuun tuli kaikkiaan 62 ehdotusta ja maaliskuun 1. 1957 kilpailu ratkesi arkkitehti Lauri Silvennoisen ”La vita nuova” ehdotuksen voittoon. Työryhmään kuuluivat myös arkkitehtioppilaat Erkki Kairamo ja Antti Melajärvi.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

Voittoehdotuksessa kappeli oli neliömäinen ja telttakattoinen, mutta toteutuksessa kappeli muotoutui muistuttamaan Heikki ja Kaija Sirénin Otaniemen kappelissa lanseerattuja ratkaisuja, joita kopioitiin useisiin aikakauden kappelirakennuksiin ja myös muuhun paviljonkimaiseen rakentamiseen. Alttariseinä avautuu suurena ikkunana maisemaan, jolloin luonto toimii alttaritauluna ja risti on sijoitettu ulos maastoon. Kappelin katto on jyrkkä, sisäänpäin taitettu pulpetti, joka laskeutuu kohti alttariseinää ja tuo samalla salin takaosasta valoa saliin ja muut tilat ovat matalia, sivuille sijoitettuja aputiloja. Keravan kappelin pulpettikatto on Otaniemestä poiketen taitettu samaan tapaan kuin Ivalon vuonna 1966 valmistuneen kirkon katto. Materiaaleina on käytetty alumiinipeltiä, rappattua pintaa (kahitiiltä) ja erilaisia puupintoja sekä mustaksi poltettua metallia.

Siunauskappelia ympäröi hieno, modernismia edustava metsähautausmaa-alue polkuineen, kiviaitoineen ja portaikkoineen sekä vesiaiheineen. Erittäin kaunis alue.
1 LUOKAN KOHDE.

246 Sammallojan hautausmaan kappelin sisäänkäynti.

246 Sammallojan hautausmaan kellotapuli.

246 Kappelin sali on valkoinen toisinto Otaniemen kappelista.

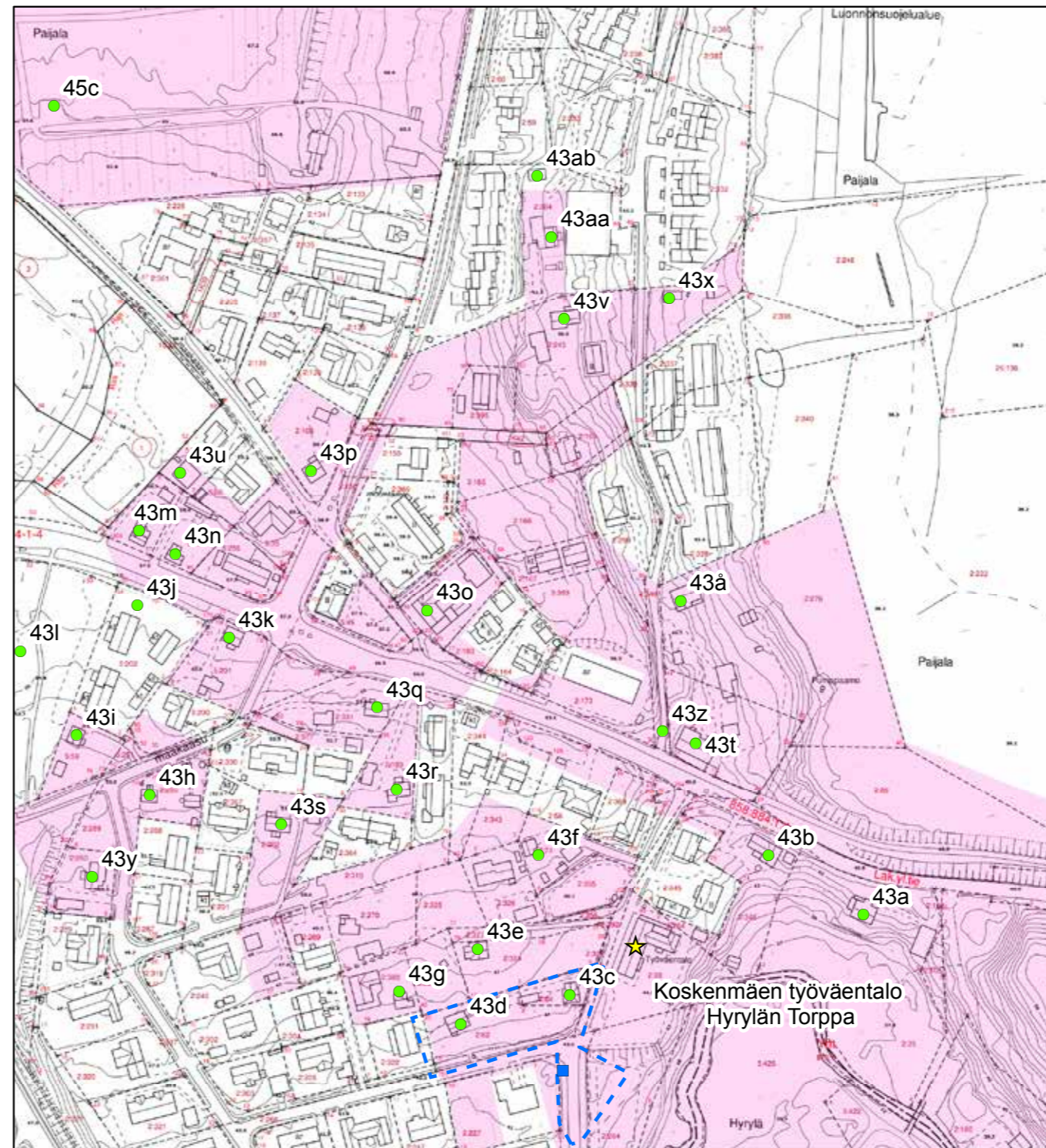
Kappelin kellotapulissa on samanlaista muotokieltä kuin Hyrylän entisen seurakuntakeskuksen kellotapulissa.

246 Sammallojan hautausmaan kappeli alttarin puolelta.

42. Koskenmäen työväentalo (Hyrylän torppa)

Vuonna 1900 Tuusulan työläiset, pääasiassa Hyrylään, Paijalaan ja Kirkonkylään keskittyneet käsityöläiset perustivat Tuusulan työväenyhdistyksen. Se oli Jokelan ja Ruotsinkylän nuorisoseurojen jälkeen (nykyisen) Tuusulan kolmas aatteellinen yhdistys ja samalla ensimmäinen työväenyhdistys. Vuonna 1919 yhdistys muutti nimekseen Koskenmäen työväenyhdistys, joka paremmin vastasi sen jäsenkunnan koostumusta.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 25 50 100 Metriä

Yhdistyksen talo Torppa on saanut nykyasunsa useassa vaiheessa. Yhdistys osti huutokaupalla vuonna 1903 kirvesmies Ferdinand Liljan pienen kamarin ja keittiön käsittäneen⁹⁹ torpan, ja jo samana vuonna talon seinustalle rakennettiin tanssilava. Toiminnan vilkastuessa suurlakon jälkeen toimitiloja oli laajennettava. Ravintolasali rakennettiin 1905 ja näyttämö vuonna 1912. Vuonna 1926 päätettiin rakentaa uusi juhlasali, joka valmistui seuraavana vuonna.¹⁰⁰ Rakennusta huolettiin tarpeen mukaan, joten 1940-luvulla uusittiin vesikatto ja vuoraus ja vuonna 1967 rakennuksen eteläpäättä laajennettiin kahdella asunnolla. Vuonna 2011 rakennusta jälleen laajennettiin.

Torpan rakennushistoria on hyvin samankaltainen kuin Jokelan työväentalon. Samaan tapaan sen kulttuurihistoriallinen merkitys syntyy enemmän rakennuksen vaiheista ja symboliarvoista kuin arkkitehtonisesta ilmeestä. Aatteellisen ja yhteiskunnallisen toiminnan lisäksi sillä on merkitystä seudun perinteisenä, jo 1900-luvun alussa käytettynä huvipaikkana. Rakennus sijaitsee hieman etelään vanhasta maantiestä, Koskenmäen mökkiasutuksen kyljessä. Se on osin hirsi- ja osin lautarakenteinen, pystyvuorattu ja satulakattoinen vinkkelitalo. Sisätilat ovat pinnoiltaan ja osin käytöltäänkin uusiutuneet. **3 LUOKAN KOHDE.**

42 Hyrylän torpan pitkä katujuoksisivu.

42 Hyrylän torppa kuisteineen sisäpihan puolelta.

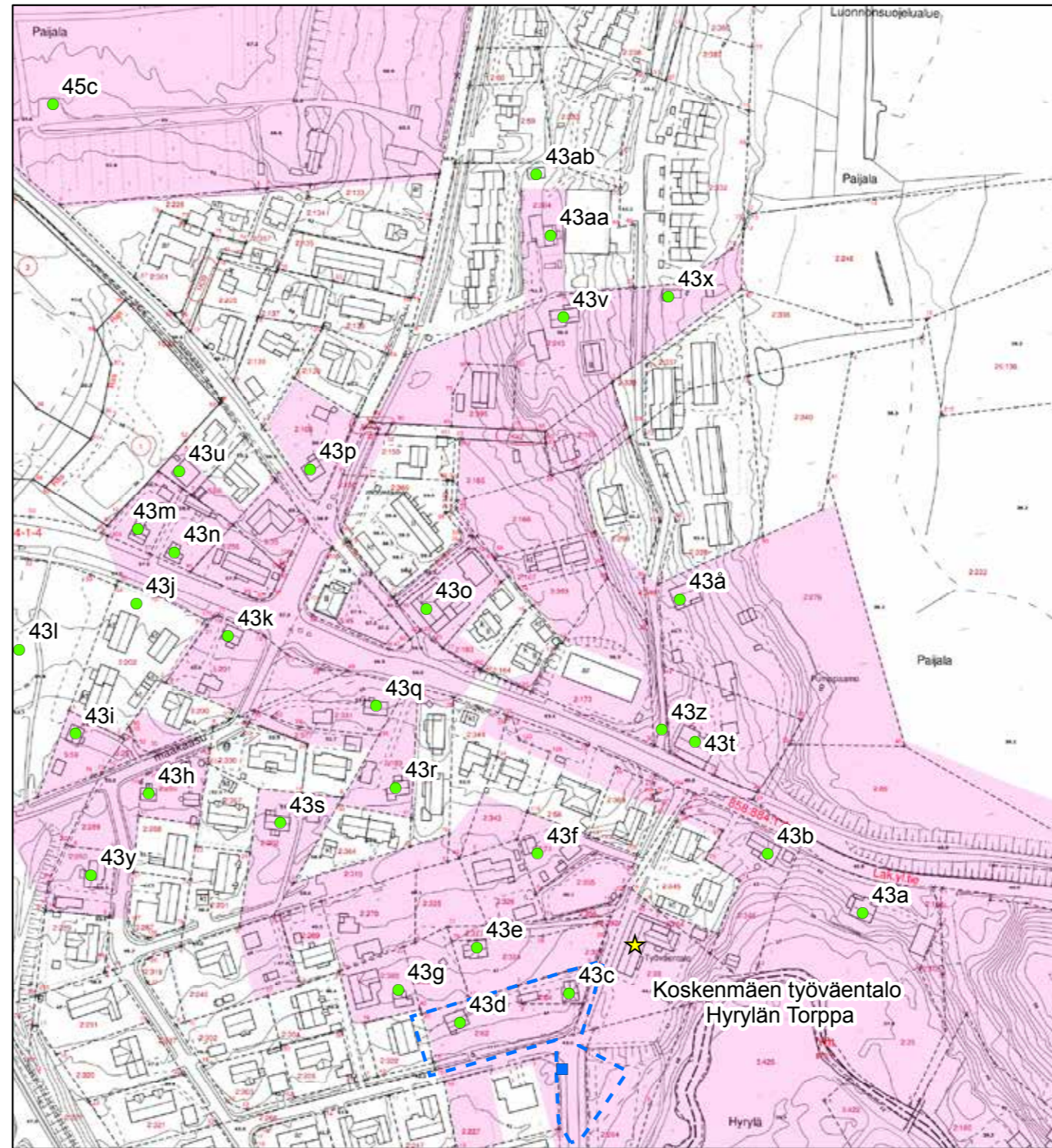
99 Jaana Koskenranta, Tuusula-seuran aikakirja XII, s. 15.

100 Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 643-644.

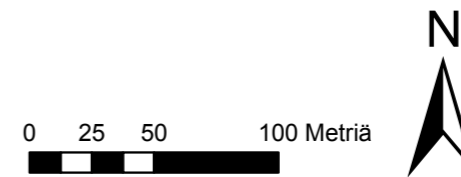
43. Koskenmäen palstatila-asutus

Koskenmäki on Paijalan vanha käsityöläis- ja mäkitupalaiskylä, joka on 1800-luvun lopun kuluessa muuttunut Hyrylän varuskunnan myötä kasvaneen taajaman lievealueeksi. Kylä syntyi Paijalan Jussilan halkomisen toisen puolikkaan, Toukolan¹⁰¹ takamaille. Koskenmäkeen syntyi tiivis käsityöläisasutus jo ilmeisesti 1870-luvulla.¹⁰² Tällöin rakennuskanta oli keskittynyt Tuomelan, Koskelan ja vanhan Nummelan (nyk. Koskenrinne) tienoille Nahkelantien molemmin puolin ja Tuusulanjoen pohjoiseen tekemän mutkan kupeeseen muodostuneen etelälaakson ylärinteille - kaikkiaan kylä käsitti kuusi mökkiä. Suomalaisten käsityöläisten lisäksi Koskenmäelle muutti venäläisiä.

Koskenmäen asutus kasvoi hitaasti mutta varmasti: vuoden 1898 Seenaatin kartan kaksoiskappaleessa talojen määrä on nelinkertaistunut ja asutus on keskittynyt Nahkelantien eteläpuolelle Hämeentien risteys-tuntumaan sekä Villa Dennisofkan palstan pohjoispuolelle hautausmaata vastapäätä Paijalantien varteen. Tämä rakenne, rykelmään sijoituneita pieniä hirsimökkejä piharakennuksineen, säilyi aina 1930-luvun lopulle. Sodan jälkeen mökkiläiskylän rakenne alkoi hajautua. Sekaan nousi rintamamiestaloja 1940-50-luvuilla, jotka sopeutuvat alkuperäiseen rakennuskantaan toisin kuin 1960-luvun jälkeen rakennetut pienet rivitalot. Neljän viimeisimmän vuosikymmenen, 1970-2000-luvun rakennukset ovat muuttaneet alueen luonteen, myös tiestön rakenne on jonkin verran muuttunut. Uudisrakentamisen poikkeaa suuresti vanhasta, alkuperäisestä rakennuskannasta, joten koko alueelle tulee laatia rakennustapaohjeistus uudis- ja täydennysrakentamista varten, että alueen viihtävä yleisilme säilyy.

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

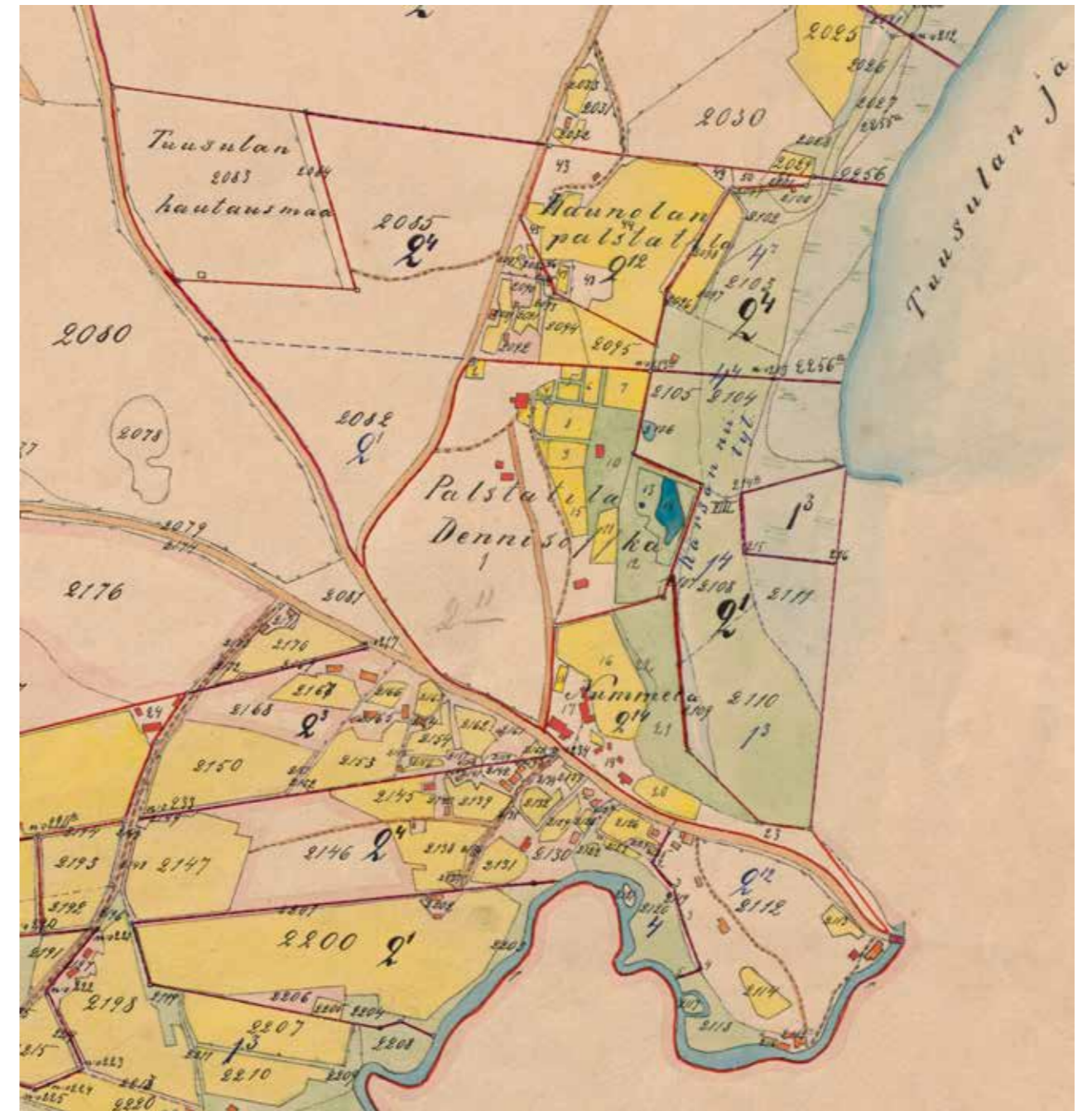

101 Sirkka Holma. Tuusulan aikakirjat XII s. 6.

102 Venäläinen topografikarttalehti IX30 vuosilta 1870-71. Tuomela ja Nummela ovat jo tällöin olle massaa, Koskelan tontilla myös rakennuksia.

Koskenmäellä on 1770-luvulla rantaniittyjä, metsää, virstanpylväs, joen ylittävä silta ja Tuusulanjoessa vanha myllynpaikka. Tuusula > Paijala; Egokarta med delningsbeskrifning 1774-1776 (B49i:6/11-17). KA.

Isojaonjärjestelykartta vuodelta 1906 paljastaa runsaan määrän rakennuksia myös Tuusulanjoenrannalta sekä villa Dennisoffkan puutarhan kalalammikoineen. Tuusula > Paijala; RN:o 1:3-4, 2:(1.3.4.7.11-15), 3:3-5, 4:(4.7.9.13), isojaonjärjestelystä kartta ja asiakirjoja 1906-1906 (B49i:6/47-83). KA.

Koskenmäellä on säilynyt muutamia 1800-luvun lopun palstatilojen rakennuksia¹⁰³, joilla on yhä huomattava merkitys alueen maiseman elementteinä. Edustavimpia palstojen rakennuksia ovat **Tuomela (43a; luokka 1)**, **Koskela (43b; luokka 1)** ja **Koskenrinne** (alkujaan Nummela) (**43t; luokka 2**). Ne sijaitsevat Nahkelasta tulevan maantien varrella. Rakennukset ovat tien korottamisen myötä jääneet osittain tienpinnan alapuolelle. Koskelaa vastapäätä sijaitseva **Koskenrinne** on maakauppias Karjalaisen (Karelskoi)¹⁰⁴ vanha asuin- ja liikerakennus, joka esiintyy jo vuoden 1870 topografikartalla. Kauppias Vasili Karjalainen muutti Tuusulan Paijalaan tosin vasta vuonna 1885, joten kaupparakennus ei välttämättä ole hänen rakennuttama. Karjalaisen kauppa oli sekatavarakauppa, josta sai myös rakennustarvikkeita.¹⁰⁵ Rakennus hieman riisutussa nykyasussaan edustaa mainiosti jo lähestulkoon hävinnyttä kauppatorakentamista Hyrylässä. Myös Koskenrinteen pihaan talousrakennukset sekä naapuritontin Nummelan rakennuskanta, erityisesti 1950-luvulta oleva huvilamainen asuinrakennus (**43y; luokka 2**) on kokonaisuutena mielenkiintoinen kokonaisuus, joka edustaa vanhaa Koskenmäen miljöötä parhaimmillaan. Muut vuoden 1870 topografikartalla esiintyvät ja näihin päiviin selviytyneet rakennukset ovat mahdollisesti **Hietalan (43f; luokka 2)** asuinrakennus piharakennuksineen Hyrylän torppaa vastapäätä mäennyppylällä sekä muodollisesti Hyrylän työväentalo (42), jonka vanhin osa on Ferdinand Liljan torppa. Koskenrinteestä pohjoiseen on Suvela I, joka on lohkaistu Dennisofvkan huvilan maista. Suvelan koristeellinen, vaaleanharmaa huvila (**43v; luokka 1**) on vuodelta 1899 ja sen vanhimmat osat ovat säilyneet alkuperäisessä asussa, joskin huvilaa on laajennettu 1950/60-luvulla. Tontilla on uudempi asuinrakennus ja piharakennus (villa Dennisofvkan entinen navetta) sekä rannassa pienehkö punainen saunatupa/torppa (**43x; luokka 1**), joka on edelleen hirsipinnalla. Hyväkuntoisessa, lyhytnurkkaisessa rakennuksessa on alkuperäiset 6-ruutuiset ikkunat ja koristeelliset vuorilaudat.

Nähtävästi jo 1870-luvulta periytyvän **Tuomelan** nykykuoto on syntynyt vuonna 1915, jolloin Koskenmäeltä Salmen nahkuriverstaan vuonna 1913 hankkinut ja seuraavana vuonna Ali-Postin Hyrylän puolella Tuusulanjoen rannalla nykyistä pumppaamo miltei vastapäätä¹⁰⁶ sijainneen nahkatehtaan ostanut Johan Tikkanen¹⁰⁷ osti ja ilmeisesti muokkautti Tuomelan huvilan uuteen asuun. Tuomela on nykyisellään hieman jugend-vaikutteinen puolitoistakerroksinen harjakattoinen asuinrakennus, jonka tien puoleisissa julkisivuissa on frontoni. Tuomelan pihaan kuuluu samanikäinen punamullattu piirurakenteinen piharakennus. Koskelan tontin etelälaidalla sijaitti teurastaja Oskari Salmen teurastamo navettoineen aina 1980-luvun puoliväliin asti, jolloin rakennus purettiin rivitalojen tieltä.¹⁰⁸

Koskela on Tuomelan länsinaapuri ja 1800-luvun lopun monimuotoinen huvilamainen talo, joka esiintyy vuoden 1898 Senaatin kartalla. Tontilla on yksi piharakennus ja joelle viettävää pihaa. Koskelan eteläpuolelle, lähes kiinni tontinrajaan on 1990-luvulla rakennettu rivitaloja. (luokka 1)

103 Senaatin karttalehti IX30, kaksoiskappale vuodelta 1898.

104 Härö, s.96-97. Parempi viite etsinnässä.

105 Sirkka Holma, Tuusulan aikakirja XVIII, s. 12-15.

106 Unto Tantt, Tuusula-seuran aikakirja XII, s. 17. kartta - sijaintitieto

107 Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III, s. 193.

108 Koskenranta

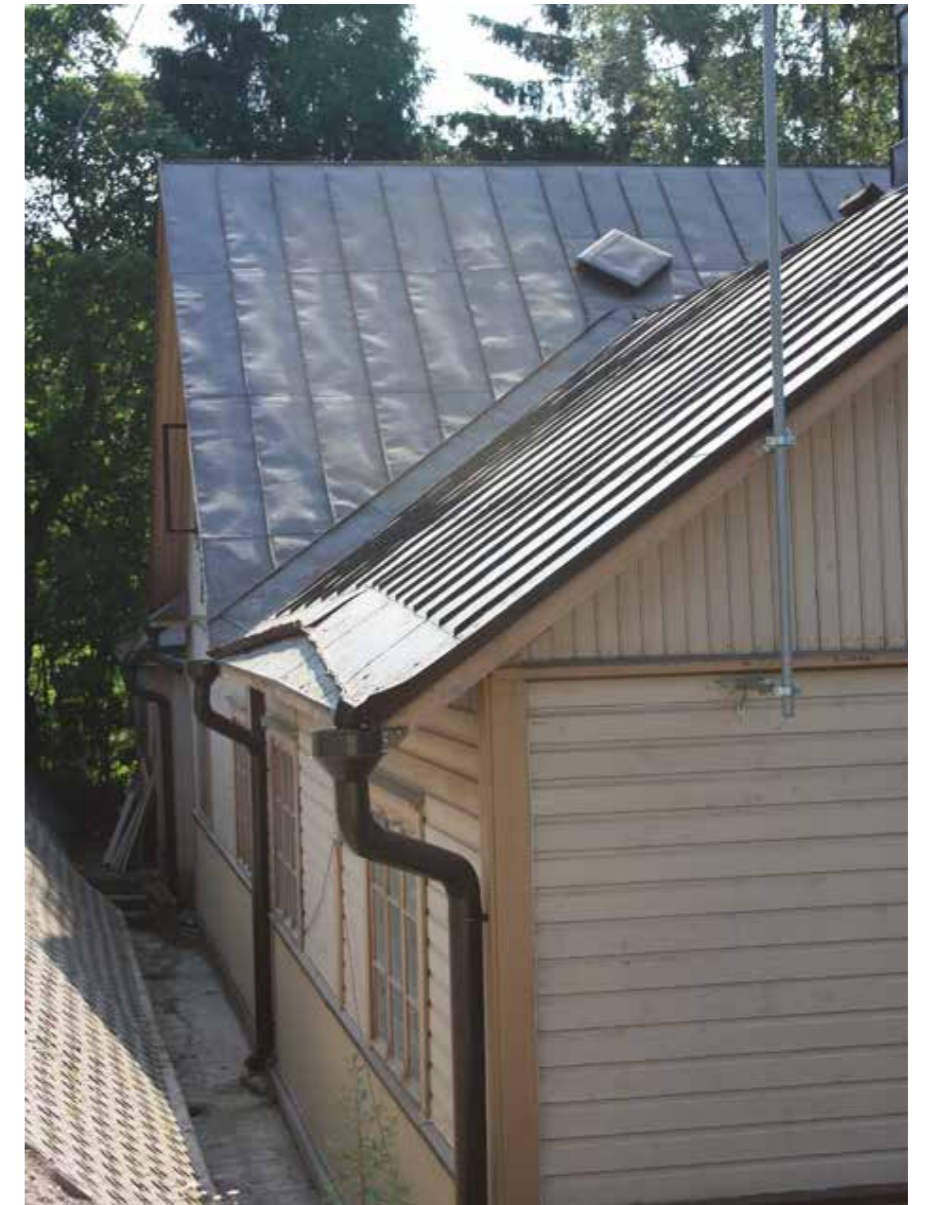
43T Vanha Karelskoin kaupparakennus 1800-luvun lopulta piiloutuu orapih-lajan taakse.

43A Tuomelan jugend-tyylinen huvila.

43B Koskelan huvila aitoineen on tärkeä kiintopiste Koskenmäentien varrella.

43B Koskelan huvila on huolellisesti suojattu nousseen tienpinnan haitoilta.

43B Koskelan huvila pihan puolelta.

Koskenmäellä on lisäksi muutamia muita ennen vuotta 1898 rakennettuja viehättäviä palsta-asumuksia, joilla on lähinnä maisemallista ja historiallista merkitystä: erittäin todennäköisesti **Irjala (43r; luokka 2)**, jota on korjattu alkuperäisen asun säilyttävään henkeen ja Paijalantien varrella rinteessä vielä löydettävissä Villa Dennisofkan pihapiiriin kuuluneita rakennuksia, jota väljän metsäpuutarhan sijaan ympäröi nykyisellään tiivis rivitaloyhteisö: erityiset helmet ovat kirjailijan käytössä oleva **Suvela (43v; luokka 1) ja tilan saunatupa (43x; luokka 1)** rantaniityn tuntumassa. **Vahteramäki 2 (43q; luokka 2)** on 1880-luvun käsityöläis-asumus ns Davidssonin talo. Rakennus on muodistettu 1950-60-luvulla mikä näkyy ikkunoiden ja kuistin muodossa. 1900-luvun alun pienasumusta on säilynyt suhteellisen paljon, mutta monen pihapiiriä uhkaa ylisuuri rakennusoikeus: erinomaisesti ovat säilyneet suutarimestari Väinö Laaksosen talo **Hiekkala (43c; luokka 1)** vuodelta 1914, **Santala (43d; luokka 1)** piharakennuksineen ja **Koskenpellon pientilan pihapiiri**, joka on jaettu useaan osaan: asuinrakennus on **Linnunherneessä (43e; luokka 2) ja piharakennukset Kielonkukka ja Sananjalka-nimisellä tontilla (43g; luokka 0; purettu)** : Kielonkukka-nimiselle tontille jääneet piharakennukset on purettu vuosina 2012-13. Hiekkalan erityisenä piirteenä voi mainita poikkipäädyllisen harjakaton, alkuperäiset ikkunat ja räystäiden detaljoinnin; rakennus on huvilamainen pienestä koostaan huolimatta. Pieni **Vahteramäki (43h; luokka 1; asemakaavassa sr-2 merkitty)** on säilyttänyt alkuperäisen muotonsa ja hyvin suuressa määrin myös julkisivunsa; sen sijaan Nahkelantien vieressä sijainnut 1910-luvulta periytyvä **Mäntymäki (43j; luokka 1)** tuli puretuksi ja siirrettyksi kivijalkaansa ja uunejaan myöden Rusutjärvelle kesämökiksi.¹⁰⁹ Samaa ikäryhmää edustavat pienet ja kapeat vinkkelitalot **Männikkö II (43m; luokka 2) ja III (43n; luokka 2)** piharakennuksineen (jälkimmäisen pihavaja on vuodelta 1901) sekä huolella vaalittu, nimensä mukaisessa paikassa sijaitseva **Tienhaara (43p; luokka 1)**. Sen sijaan 1930-luvun kartalla esiintyvä laukkukauppias Nikolai Karjalaisen¹¹⁰ talo **Tiehaara (43k; luokka 2)** muistuttaa nykyisin mittasuhteiltaan enemmän jälleerakennuskauden rintamamiestaloa kuin 1920-luvun asumusta.¹¹¹ **Männikkö I :n** asuinrakennus edustaa tyyppillistä peruskorjattua 1960-luvun rakennuskantaa, mutta sen ulkorakennus (**43u; luokka 3**) kuuluu samaan kerrostumaan Männikkö II ja III:n kanssa.

Jälleerakennuskauden kerrostumaa edustavat kauniisti **Eilala (43i; luokka 1)** ja erityisen viehättävän pihapiirin perällä sijaitseva, 1947-48 rakennettu **Etelärinteen talo (43s; luokka1)** talousrakennuksineen. Molempia rakennuksia leimaa myös ajalle tyyppillinen vaalea yleisväriyty ja voimakkaat, tässä tapauksessa italianpunaiset tehosteet mm. räystäiden alla ja sisäänvedetyssä kuistissa. Etelärinnettä hieman nuorempi **Toivola (43Y; luokka 2)** Vahteramäkeä vastapäätä edustaa alueen suhteellisen hyvin säilynyttä 1950-luvun alun rakentamista puutarhoineen ja piharakennuksineen. Saman aikakauden kaupparakentamista edustaa **Leivolan** 1940-luvulta periytyvä kauppatalo (**43o; luokka 2**), Leivolan talousrakennus edustaa alueen vanhaa 1900-luvun alun rakennuskantaa. Kyläraitin päätteenä oli Nahkelantien eteläpuolelle ja Koskenmäen risteyksen kaakkoiskulmaan jäävän **Hietalan (43l)** tilan komea, tiilirakenteinen ja rapattu kaksikerroksinen asuinrakennus, joka purettiin syksyllä 2013. Rakennus tunnettiin myös Gummeruksen huvilana.

109 Anne Kanerva, Keski-Uusimaa 21.3.2013. Mökin uusi omistaja Stefan Lindblad.

110 Jaana Koskenranta

111 Pitäjänkartta noin vuodelta 1930, Tuusulan kunta. Vertailu nykyhetken kartastoon maastotutkimuksella sekä kiinteistömuodostusrekisteri.

43C Hiekkalan pieni huvila on väritykseltään poikkeuksellinen tuulahdus 1920-30-lukujen käytännöstä: vaaleaa yleisväriytystä on tehostettu avoräystäiden ja ulko-oven voimakkaalla tehostevärillä.

43 C Hiekkala ulkorakennuksineen.

Koskenpellon tilasta Kielonkukka ja Sananjalka-tonteille jääneet talousrakennukset - taaempänä karjasuoja - 43 G , molemmat on purettu noin 2012-13.

43D Santalan päärakennus.

43D Santalan piharakennus; sauna ja vaja päädyt kiinni toisissaan.

Villa Dennisoffka oletettiin puretuksi, sillä lähistöllä, hieman pohjoisempaan ja lähempänä rantaa sijainnut, pitsihuvilaksi 1920-luvulla muokattu Marginon huvila purettiin vuonna 1985. Dennisoffka oli puolestaan siirtynyt alkuperäiseltä omistajaltaan pois vuonna 1937 ja tontti oli vaihtanut samalla nimeään Kaarola II:ksi eli Suikaleeksi.

Dennisoffkan rakennutti välskäri ja asessori Aleksandr Denisoff aivan 1800-luvun lopulla. Alkujaan Paijalan Jussilaan kuuluneen palstan Denisoff oli hankkinut Klaavolan rusthollari K.A. Nyqvistiltä vuonna 1897. Itse palsta oli muodostettu jo vuonna 1885.

Puolitoistakerroksinen, pysty- ja vaakavuorattu talo on hirsirakenteinen ja sitä on laajennettu aivan 1940-50-luvun vaihteessa pohjoiskulmaan sijoitetulla ajan tyyliin sopivalla matalalla siivellä.

2 LUOKAN ALUEKOHDE., yksittäisiä rakennuksia luokissa 1-3.

Hietalan valkoinen asuinrakennus piiloutuu hyvin piharakennusten taakse.

43S Etelärinteen matala ja pitkänomainen talo piiloutuu rehevän puutarhan taakse.

Kiviporankuja edustaa alueen 1950-luvun kerrostumaa.

43E Linnunherneen poikkipäädyllinen pikkuhuvila.

43 E Koskenpellon eli nykyisen Linnunherneen asuinrakennus.

43 Y Toivolan asuinrakennus.

43I Eilala edustaa tyyli- ja ympäristöministeriön jätteenrakennuskauden nopeasta omakotitalotyypistä.

Mäntymäki siirrettiin keuhkokuumeen 2013 Rusutjärvelle ja tontille rakennettiin rivitaloja.

43Y Toivolan piharakennus toistaa asuinrakennuksen väritystä ja muotoa.

43J Mäntymäen uudempi asuinrakennus purettiin keuhkokuumeen 2013 rivitalojen tieltä.

43K Tiehaaran piharakennus.

43H Väriykseltään poikkeuksellinen Vaaheramäki on suojeltu kaavassa.

43K Tienhaaran asuinrakennus.

43I Gummeruksen huvila talvella 2011.

43P Paijalantien Tienhaaran päärakennus edustaa alkuperäisessä asussa säilynyttä rakennuskantaa.

43 Paijalantien alkupää.

43 M, N ja U. Männikkö II ja III:sen pienet mökit ovat samassa linjassa vanhan Nurmijärventien varrella.

43 U ja N, Männikkö III:sen piharakennus ja kapearunkoinen asuinrakennus.

43M, U ja N, Männikön pikkupalstojen mökit ja piharakennus edustavat vanhaa Koskenmäkeä parhaimmillaan.

43R Irjala ja Vahteramäki II 43Q.

43Q Vaahteramäen talo on alueen vanhimpia ja muodistetun pinnan alla on 1800-luvun lopun pientalo.

43O Levolan talossa on Koskenmäen vanhoja kyläkauppaperinteitä jatkava elintarvikekioski.

43 Tuusulanjoen varrella on vesilaitos ja yksi monista vanhoista Tuusulan sähkölaitoksen pagodi-kattoisista sähköjakotorneista.

Tuusulanjoenpuistoa talvella.

Tuusulanjoen kevyenliikenteensilta talvella 2011.

43AA Dennisoffkan huvila rannalta nähtynä.

43AA Dennisoffkan huvila lännestä ikkunaluokkuineen. Talon vasemmassa sivussa on 1950-luvun lisäosa ja talon takaa pilkistään asunnoksi muutettu aittarakennus 43AB.

43 Tuusulanjoen pato kevyenliikenteen sillalta kohti Koskenmäensiltaa katsottuna.

43 Koskenmäen komeita mäntyjä syysruskan aikaan.

43 Vanha Hämeentie ylittää Paijalantien ja jatkuu hautausmaan ohitse kohti Rusutjärveä.

43V Suvelan pieni huvila ja koristeellinen lasikuisti ovat muistuma itärannan vanhasta huvilakulttuurista.

43Å Nummelan asuinrakennus 1950-luvulta.

43X Suvelan lyhytnurkkainen saunatupa ja pieni puuvaja edustavat vanhaa Koskenmäen rantaelämää.

43Z Vanha Dennisoffkan puretulle huvilalle vievä kivillä pengerrytetty tonttutie.

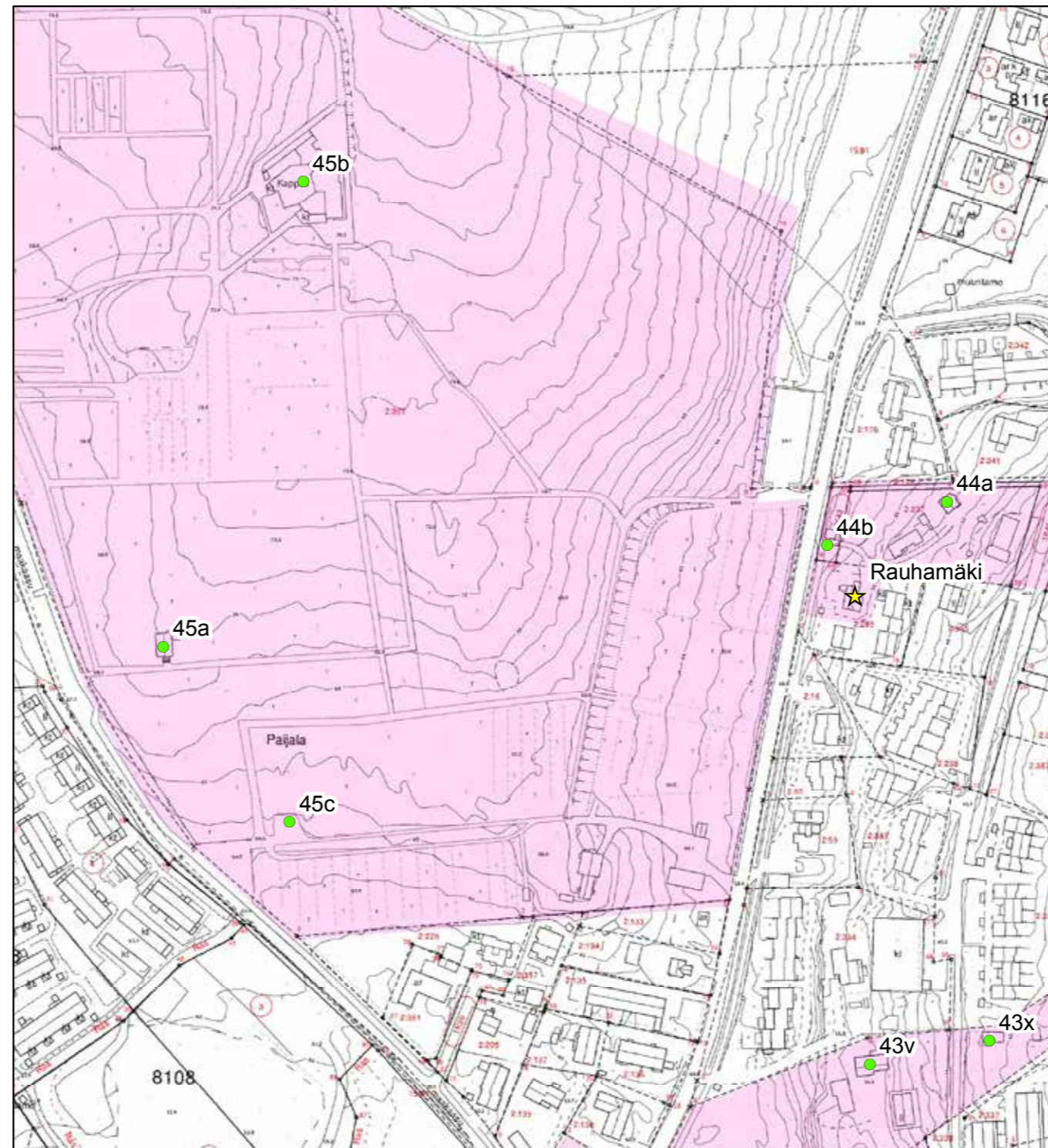
43V Suvelan pikkuhuvila ja piharakennukset piiloutuvat uudisrakennusten keskelle.

43X Entinen Dennisoffkan, nykyinen Suvelan saunatupa ja kuisti.

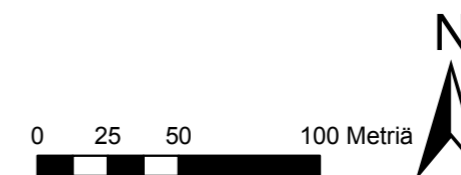
44. Rauhamäki ja Saunapirtti

Rauhamäki on osa vuonna 1900 muodostettua Kaunolan huvilapalstaa. Vahtimestari Erik Gustafsson osti maan Vilholan (Jussilan) isännältä W.E. Westiniltä. Kaunola käsitti Villa Dennisovkan pohjoispuolelle jääneen Tuusulanjärven ranta-alueen, joka rajautui Paijalantiehen ja rantaniittyihin. Kaunola on myöhemmin jaettu pienempiin osiin, joista Rauhamäki on yksi.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

Ilmeisesti jo Gustafsson rakensi pienen mökin tontin yläosaan, lähelle tietä. Nykyisen asunsa huvila on kuitenkin saanut 1920-luvun laajennuksessa ja korotuksessa. Hirsimökkiä jatkettiin ja korotettiin lautarakenteisella toisella kerroksella.¹¹² Järven puoleinen ristipääty on rakennettu samalla kertaa laajennuksen ja korotuksen kanssa; tuolloin koko ristipääty oli kuistina: alakerta pieniruutuisena umpikuistina ja yläkerta avoimena, seinämien ja puolipyöreän yläikkunan täydentäminä. Vaikutelma on hie-man samanlainen kuin Uudessa Rannankoukussa eli Villassa.¹¹³

Saunapirtti on Rauhamäen naapuritontti. Sillä on vuonna 1925 valmistunut vapaa-ajan (44a; luokka 1) asumus, joka on hyvin alkuperäisessä asussa säilynyt puolitoistakerroksinen pikkuhuvila pieniruutuisine ikkunoineen ja ikkunaluokkuineen metsäisen tontin keskellä ja pieni autotalli aivan Paijalantien kupeessa. Huvilakennus on erittäin kauniisti säilyttänyt alkuperäisen asunsa ja sitä on kunnostettu vanhaa kunnioittaen. Paijalantien rajoittuva autotalli (44b; luokka 3) on hieman kärsinyt sitä sivuavan kevyenliikenteenväylän kunnossapitotoimista: lumi aurataan suoraan rakennuksen oviseinään kiinni.¹¹⁴ **2 LUOKAN KOHDE.**

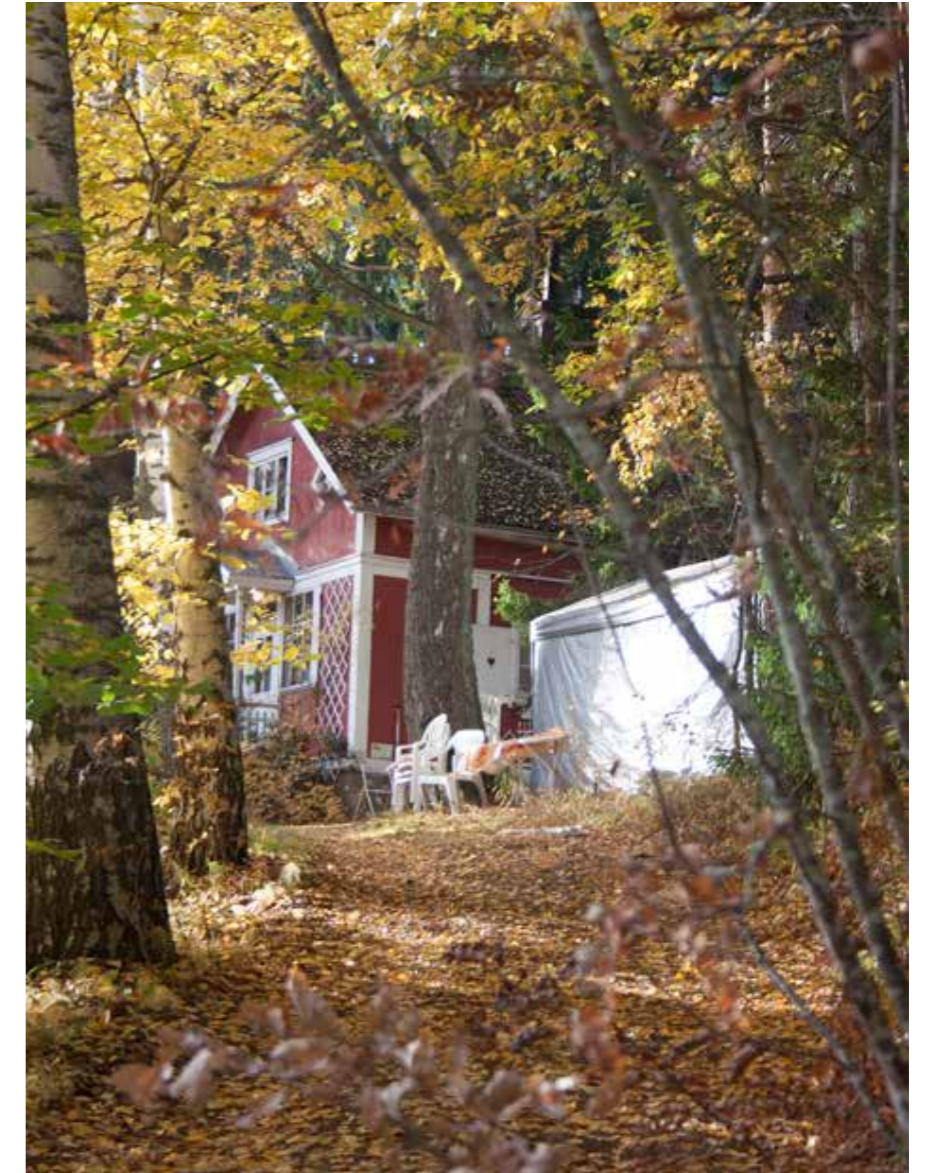
44 Rauhamäen huvila ja kivipaasien väliin ripustettu uusi takorautainen portti.

44B Saunapirtin autovaja.

44 Rauhamäki ja puolikaaren muotoinen ullakon ikkuna.

44A Saunapirtin päärakennuksessa on alkuperäiset ikkunat ja huolella jäsenellyt julkisivun listoitukset.

44 Rauhamäki näkyy Paijalantielle parhaiten talvella.

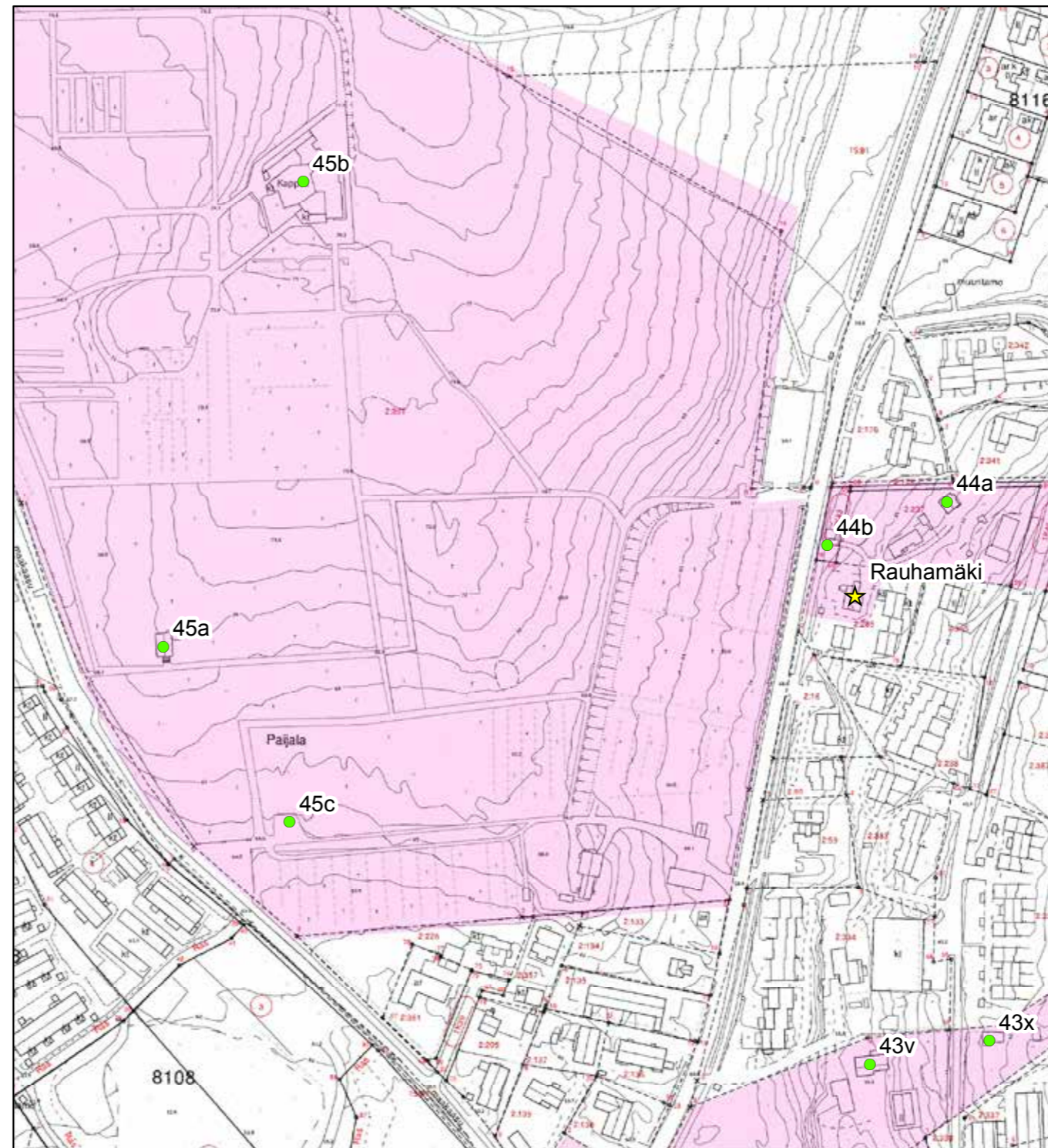
112 Härö.

113 Tuusulan museon kuva noin vuosilta 1929-31, jolloin Kaunolan isäntänä oli Willstedt.

114 Tuusulan rakennusrekisteri.

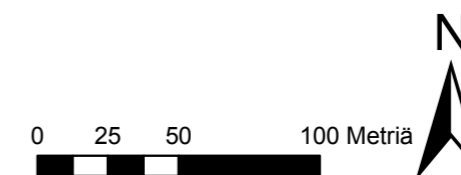
45. Nummenkankaan eli Pajjalan hautausmaa

Vanhan Helsingin-Hämeenlinnan -maantien varteen jäävä hautausmaa sijaitsee nimensä mukaisesti hongikkoisella, kuivalla kankaalla. Se on Tuusulan uusi hautausmaa, otettu käyttöön vuonna 1896. Tämä vanhin osa käsittää nykyiset osastot 3-8. Maata hankittiin useassa vaiheessa, viimeisen kerran 1991. Vuonna 1930 hankitun ja sitä vanhempien osien suunnittelusta vastasi Bengt Schalin. (osastot 3-8). Osastojen 1-2 puutarhasuunnitelmasta vastasi Skogström & Hj.Olsson. 1940-luvulla rakennettiin osastot 9-14 Ola Mannströmin suunnitelman mukaan ja 1950-luvulla rakennetut 15-19 ovat niinkään Mannströmin käsialaa. Hautausmaan vanhimmassa osassa on vielä muutamissa kortteleissa jäljellä reunakivet, jotka tulee ehdottomasti säilyttää osana oman aikansa hautakulttuuria. Hautausmaata reunusti alkuvaiheessa puuaita, kiviaita on rakennettu todennäköisesti 1930-luvulla.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

Hautausmaalla olevan, vuonna 1910 rakennetun rankarakenteisen siunauskappelin¹¹⁵ (45a; luokka 1) on suunnitellut arkkitehti E.A. Kranck¹¹⁶. Hänet oli tuolloin valittu piirtämään myös Tuusulan tulevaa kunnantaloa. Jyrkkäkattoinen rakennus on koristeltu jugend-detaljein; vaihtelevin vuorauksin, listoituksin, paanutuksin ja Daavidin tähdellä varustetulla päätyikkunalla. Asemakaavaan vanha kappeli on merkitty srk-2-merkinnällä. Hautausmaan uusi kappeli (45b; luokka 3) on valmistunut vuonna 1993, ja sen on suunnitellut arkkitehti Timo Suomalainen.¹¹⁷ Hautausmaata reunustaa vanhalle maantielle kaunis harmaakiviäita. Vanhan kappelin lähistöllä on tyylikäs, 1920-luvun klassismia edustava ruumiskellari (45c; luokka 1), jonka suunnitteli Ilmari Virkkala 1938.¹¹⁸ Ruumiskellari on asemakaavaan merkitty sr-21-merkinnällä.

3 LUOKAN KOHDE. (vanhat rakennukset ja aita 1 luokka, uusi kappeli 3, vanhimmat osat luokka 1/2 ja uudemmat 3 luokka). Vanha siunauskappeli on kirkkolain perusteella suojeltu.

45A Paijalan vanha kappeli on koristelultaan ja muotokieleltään yhdistelmä norjalaisvaikutteista puuarkkitehtuuria ja jugendia.

45A Paijalan vanha kappeli ja hautoja.

45B Paijalan uusi kappeli edustaa suomalaista vapaamuotoista modernismia.

45A kappelin erityispiirre on jyrkkä katto ja helman suojaus paanuilla.

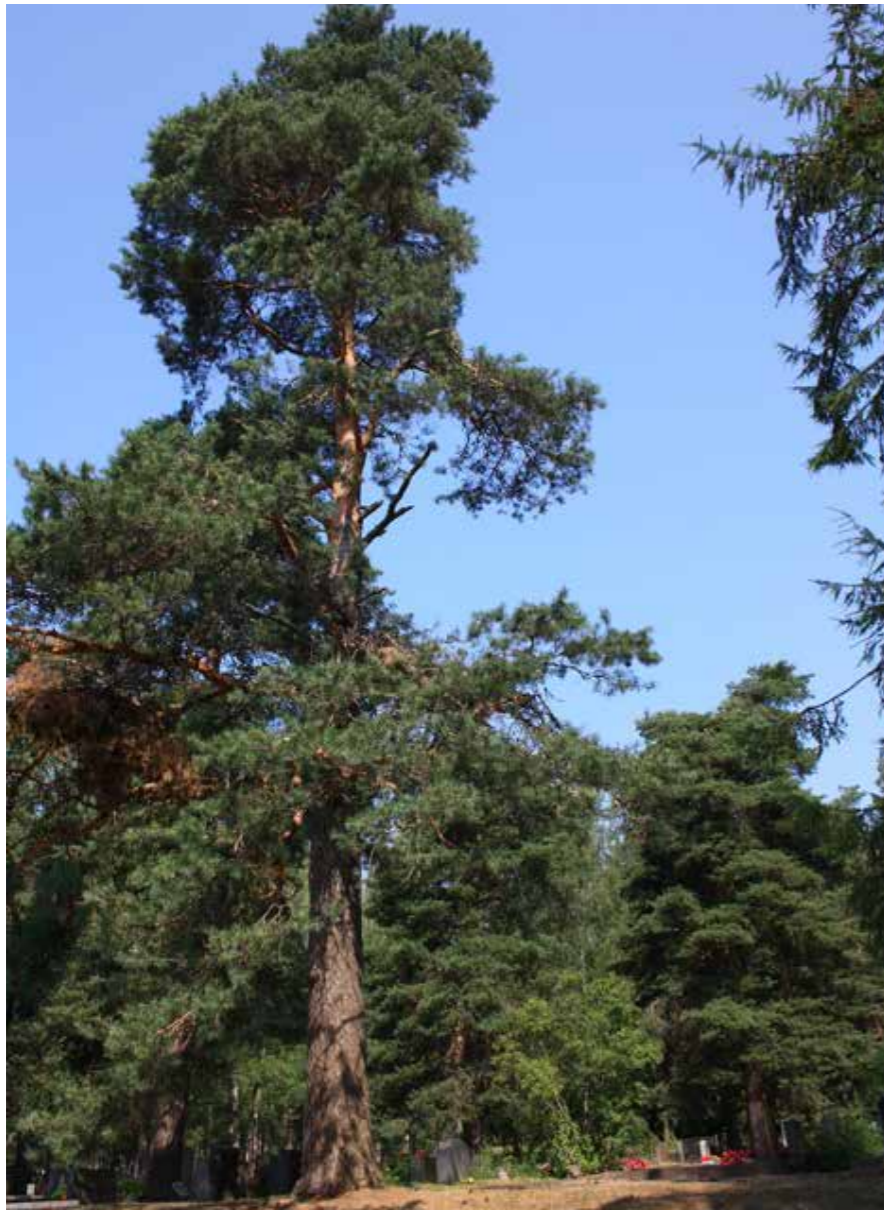
45C Ruumiskellari edustaa uusklassismia ja funkiksen yhteensulautumista.

115 Kirkkolain nojalla kappeli on suojeltu.

116 Matti Korppi-Tommola, Tuusula-seuran aikakirja VIII s. 5-6.

117 Katri Alvesalo-Heikkilä, Tuusula-seuran aikakirja V, s.110-112.

118 Raili Kuusjärvi, Tuusula-seuran aikakirja XXI s. 59-64.

45 Paijalan hautausmaan komeita mäntyjä.

45 Paijalan hautausmaan vanhan osan haudoissa on vielä reunuskivet.

Vanhan osan kiviäitä hevoskytkyineen (kiviin kiilatut renkaat) on tärkeä osa hautausmaan rakennettua historiaa siinä missä hautamuistomerkit hautaja reunakivineen sekä rautaristeineen ja rauta-aitoineen.

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Tuusulan kirkonkirjat, lastenkirjat 1809-1826. TK319

Tuusulan kunnan kiinteistörekisteri ja rakennusrekisteri.

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640-1852

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1853-1899

Museoviraston matkaraportit ja tarkastuskertomukset Tuusulassa.

Lauri Putkonen, Klaavolan päärakennuksen kulttuurihistoriallinen inventointi syyskuu 1981

Teppo Korhonen, tarkastuskertomus matkasta Tuusulaan 19.11.1987, Museovirasto matkaraportin liitekartta. kirjoitettu 3.12.1987.

Tuusulan museon arkistot

Tuusulan museo, asiakirja 608. Jäljennös vuonna 1931 heinäkuun 28. päivänä laaditusta katselmusasiakirjasta.

Toivo Mäkisen haastattelu 9.4.1983, nauha 2. Kauko Holma haastattelijana.

Lääninhallituksen kehoitus rakennuskaavan laatimiseksi, kirjelmä 3.8.1960

Koskenranta, esitelmä vuodelta 1995 Riihikallio-päivältä.

Varpu-Liisa Kristiina Tapissier-Määttänen, 2005.

Muistio 16.4.2009 Tuusulan kunta ja Keski-Uudenmaan maakuntamuseo

KARTAT

Kuninkaankartaston karttalehdet vuosilta 1766-1805.

Isojaon järjestelykartta 1888-1892 (4144), Tuusulan kunnan mittausarkisto.

1600-luvun maakirjakartat (<http://www.virtuaaliyliopisto.fi/maakirjakartat>)

Maanmittaushallituksen arkisto.

Isojakokartat ja niiden konseptit.

Kalmbergin kartta vuodelta 1855.

Kansallisarkisto - digitoitu aineisto

Topografikunnan ja Senaatin kartat 1870-1890-luku

Pitäjänkartat

Kellokosken kartanon jakokartta

Vanhankylän kartanon isojakokartat 1784-86

Karttapaikka (<http://www.kartta.nls.fi>)

Topografikartat ja peruskartat 1920-80-luku

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Arela, Kari 1980. Tuusulan kulttuurihistoriallinen inventointi. Museoviraston rakennushistorian osaston arkisto.

Donner, Julia 2005. Hyrylän kasarmialue. Rakennusinventointi. Senaatti-kiinteistöt.

Helasvuo, Olli, 1999. Kellokosken ruukin historia. Kellokosken ruukinalueen ja sen rakennusten kehitys. Kaksiosainen diplomityö, TKK arkkitehtiosasto.

Härö, Mikko 1986. Tuusulan Kulttuurimaisema ja rakennettu ympäristö. Tuusulan kunta.

Nieminen, Matti, 1991/1992, Nybergin koulun historia. Keravan museo. (Tuusulan pääkirjaston kotiseutukokoelma)-

Niinikoski, Annikka, 1999. Tuusulan rantatie. Rakennus- ja ympäristöarviointi ja suosituksia

alueen detaljikaavan kehittämiseksi. Diplomityö, TKK arkkitehtiosasto.

Putkonen, Lauri. Rakennettu Uusimaa. Uudenmaan kulttuuriympäristön inventointi. Keskeneräinen luonnos.

Ropponen, Pirkko 1988. Wiklundin talo. valokopioitu tutkielma. Jokelan kirjasto.

Vuoristo, Katja 2009. Tuusulan historiallisen ajan muinaisjäännösinventointi 4.-15.5.09. Museovirasto. Rakennushistorian osasto.

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Ahto, Sampo, Multanen, Pentti ja Rusama, Sakari, 1977. Taistelukoulu 1927-1977

Hiltunen, Petri, 1988. Tuusulan rantatie Ruotsin vallan aikana. Tielaitos, Uudenmaanpiiri, 1988.

Hjelt-Cajanus, Esther, 1944. Moster Anni berättar. Söderström.

Hjelt-Cajanus, Esther, 1950. Vanhankylän kapteenska ja Anni-täti. WSOY

Holma, Sirkka, 1991. Tuusulan rantatie Pekka Halosen aikaan. Tuusulan rantatieyhdistys. Pieksämäki 1991.

Honkanen, Erkki (toim), 2002. Kellokosken kyläkirja. Itämerikeskussäätiö.

Hovi, Antti (toim.), 2005. Matka Etelä-Suomen perinnemaisemiin ja historiaan. Hollola 2005.

Iisakkila, Leena, 1977. Perustietoa maisemaan vaikuttavista luonnontekijöistä.

Jokelan tiilitehdasperinneyhdistys. Tehdasalueen kartta 1920-50-luku.

Jutikkala, Eino ja Nikander, Gabriel. Suomen kartanot ja suurtilat. SKS ja Kustannusosakeyhtiö Kivi, 1939.

Kotiseutumme Tuusula. 2009. Tuuri, Pohjoismainen kirjatuotanto 2009.

Lehtonen, Timo, 1991. Pyhän Nikolaoksen kirkko. Tuusula-seura ry 1991.

Lilius, Henrik, 1985. Suomalainen puukaupunki. Anders Nyborg ja Akateeminen kirjakauppa.

Manneri, Raimo (koonnut), 2004. Tarinaa Nahkelan kylästä ja sen ihmisistä. Tuusula 2004.

Meri, Veijo, 1981. Tuusulan rantatie. Otava, Porvoo 1981.

Peltovuori, Risto O. 1975. Suur-Tuusulan historia II. Tuusulan kunta ja Keravan ja Järvenpään kaupungit. Vammala 1975.

Perkiönmäki, Rainer 1970. Ilmatorjuntamuseon opas 1 (1970)

Putkonen, Lauri, Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto. Tutkimus 4/1988. Helsinki 1989.

Putkonen, Lauri (toim.) 1998. Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 16. Helsinki 1993. 2. painos 1998

Rakennuskulttuuri Vantaalla. Inventointi 1981. Vantaan kaupunki 1981.

Rakennusperintömme, kulttuuriympäristön lukukirja. Toim. Irma Lounatvuori ja Lauri Putkonen. Julkaisijat ympäristöministeriö ja Museovirasto. Rakennustieto Oy. Hämeenlinna 2001.

Rosenberg, Antti ja Selin, Rauno. Suur-Tuusulan historia III. Tuusulan kunta, 1995.

Rosenberg, Antti 1998. Tuusulan historia 1920-1985. Omakustanne, Jyväskylä 1998.

Seuna, Heikki 1961. Tuusulan maamiesseura 1901-1961. Järvenpää. Lehtikarin Kirjapaino. 1961

Siikonen, Heikki. 1928. Pientilojen rakennuspiirustusten valintaopas. Pienviljelijäin keskusliitto. Helsinki 1928.

Siikonen, Heikki: Pienviljelijän rakennusopas. Maatalousseurojen keskusliitto, Helsinki 1926.

Siiriäinen, Ari ja Sarkamo, Jaakko, 1983, Suur-Tuusulan historia I. Tuusula-Kerava-Järvenpää, Lehtikari Järvenpää.

Soiri-Snellman, Helena, 1985. Ruissalon huvilat. Turun maakuntamuseo.

Spoof, Sanna Kaisa 1997. Savikkojen 155 valtias. Jokelan Tiilitehtaan sosiaalinen ja fyysinen miljö. Kansatieteellinen arkisto 43. Helsinki.

Suomen maatilat I. Uudenmaan lääni. Toim. F. Jansson, A Kivialho ja K. Kivialho. Porvoo 1931.

Suomen pienviljelijät IV, Uusimaa. Turku : Turunmaan kirjankustantajat 1968.

Suuri maatilakirja III Uusimaa. Helsinki, Kustannustuote. 1965.

Tenkanen, Marjaana, 2005. Kellokosken ruukki, Mariefors bruk. Teollisuusalue rakennusmuistomerkkinä. Like, Helsinki 2005.

Tommila, Päiviö, 1958-59. Nurmijärven pitäjän historia I-II. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala.

Tuovinen, Sirkka Liisa, 1990. Kellokosken sairaala 1915-1990. Gummerus, Jyväskylä 1990.

Totta ja tarinaa Jokelasta, 2004. Jokelaseura ry 2004.

Tuusula-Seuran aikakirjat 1-25 (1989-2014). Tuusula-Seura ry.

Valkeapää, Risto, 1993. Egyptin pimeydestä järjen valoon, Tuusulan seudun sähkölaitoksen 75-vuotiselta taipaleelta. Porvoo 1993.

Viertola Juhani, 1984. Suomen teiden historia I, Pakanuuden ajalta Suomen itsenäistymiseen. Tie- ja vesirakennusten ylihallitus, Helsinki 1984.

Artikkelit kokoomateoksissa

Korhonen, Teppo, 1989. Kansanomaiset rakennustaide keskialjalta 1800-luvun lopulle. Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 2. Otava, Keuruu, 18-48.

Härö, Elias 1989. Kartanoarkkitehtuuri . Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 2. Otava, Keuruu, 214-236.

Petterson, Lars, 1989. Ristikirkot. Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 3. Otava, Keuruu, 243-255.

Anttila, Veikko, 1986. Kansanelämä 1700-luvulla. Teoksessa Paula Avikainen ja Erkki Pärssinen (toim.). Suomen historia 4, Amer yhtymä, Espoo, 387.

VERKKOLÄHTEET

Aikalaiskirja 1934. <http://runeberg.org/aikalais/1934/0229.html> (kuka kukin on 1934)

Metsävaltio - Metsähallitus ja Suomi 1859-2009. <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2006/mwp021.pdf>

<https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/mtt/esittely/luonnonvarakeskus.LUKE>.

<http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2006/mwp021.pdf>

Jokela, Kauhanen. Artikkelit Metlan asiakaslehti 4/2007.

www.maasalo.fi - teolistaus

Majatalo Onnelan nettisivut kesällä 2015

Sokeain Lomaliitto ry, nykyinen Näkövammaisten Loma ry Sokeain Ystävät ry.

<http://89.66.1.16/hansen/index.htm>

Laki metsätieteellisen tutkimuslaitoksen saattamisesta välittömästi maatalousministeriön alaiseksi 449/1929.

Finna-järjestelmä; Tuusulan taidemuseo, Halosenniemen taidekokoelma Inventaarionumero Tla TM T 34

Aatu Moilanen, "OTETAAN VASTUU OMISTA ASIOISTA." Suomen sokeainkoulut kansakoululaitoksen rinnalla vuosina 1865–1939" väitöskirja (Joensuun Yliopisto), s. 170.

SANOMALEHDET

Arkkitehti-lehti 11/1955

Arkkitehti 1961

Arkkitehti 1969

Matti K. Mäkinen "Oma tupa - oma lupa" Arkkitehti-lehti 7/1970

Arkkitehti 1982

Maarit Malisen kirjoitus Taiteentutkija 1/2000 lehdessä Toivo Jäntin arkkitehtuurista Kellokoskella.

Tuusulanjärven Viikkouutiset 22.10.1989.

Keski-Uusimaa 19.12.1981.

Kuva vanhasta päärakennuksesta Keski-Uusimaa 12.5.1982.

Keski-Uusimaa 17.12.1985

Keski-Uusimaa 12.1.1986

Keski-Uusimaa 13.4.1986.

Keski-Uusimaa 18.5.1986.

Keski-Uusimaa 14.4.1995

Keski-Uusimaa 10.12.2000

Keski-Uusimaa joulukuu.2009

Keski-Uusimaa 21.3.2013

Keski-Uusimaa 7.8.2015

Keski-Uusimaa lehti, Jouko Miettisen haastattelu.

Kotikeskari 18.12.1983

Anne Tarsalainen, Kodin kuvalehti 3/2003 Villa Rosan omistaja Eija Reinikainen haastateltavana.

Projektiutiset 4/2004.

SUULLISIA TIETOJA ANTANEET

Anne Melart

Riitta Nybäck.

Arne Deckwirth, syksy 2014

Mikko Lamminpää ja Lasse Lovén.

Reija Lappalainen

Taru Penttilä.

Anna-Leena Alivirta, haastattelu 11.7.2010

Haastattelu, Miikka Hanhilahti 12.7.2010.

Laila Malisen haastattelu heinäkuu 2010.

Keskustelu Jaakko Holman kanssa 9.8.2010.

Arne Deckwirth, haastattelu elokuu 2011.

Leena Väyrynen, haastattelu elokuu 2011.

21.10.2013, Jarno Salmisen haastattelu.

Keskustelu Hans ja Maija Malmilundin kanssa 5.5.2014, AV.

Matti Turtolan muistelu entisen lapsuudenkotinsa taustoista. 16.8.2014.

Matias Korkiavuoren haastattelu 20.9.2014.

Monica Erlander-Heinon haastattelu 29.11.2014.

sähköposti Jaakko Holma 19.1.2015.

Kirsti ja Lars Winqvist 2.3.2015.

Reija Lappalainen, sähköposti 11.9.2015.

Antti ja Hannele Vainio, haastattelu.

Keskustelu Marttilan pihalla; Sonja Mantere 9.10.2016.

